

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

LINA SKARAITĖ

**PENSIJŲ SISTEMOS REFORMA LIETUVOJE:
BŪKLĖ IR PERSPEKTYVOS**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas

doc. dr. A. Guogis

VILNIUS, 2011

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS

VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

LINA SKARAITĖ

**PENSIJŲ SISTEMOS REFORMA LIETUVOJE:
BŪKLĖ IR PERSPEKTYVOS**

Magistro baigiamasis darbas

Studijų programa 62603S204

Vadovas

doc. dr. A. Guogis

2011-12-

Recenzentas

2011-12-__

Atliko

VAmn stud.

L. Skaraitė

2011-12-08

VILNIUS, 2011

TURINYS

ĮVADAS.....	9
1. PENSIJŲ SISTEMOS TEORINIAI ASPEKTAI.....	12
1.1. Pensinio aprūpinimo samprata ir modeliai	12
1.2. Lietuvos pensijų sistemos istorinė raida	20
1.3. Dabartinės Lietuvos pensijų sistemos charakteristika ir problematika	28
1.4. Užsienio šalių patirtis kuriant pensijų fondus.....	35
2. PENSIJŲ SISTEMOS REFORMOS PERSPEKTYVOS	42
3. LIETUVOS PENSIJŲ SISTEMOS REFORMOS TYRIMAS	52
3.1. Tyrimo metodika	52
3.2. Respondentų socialinės–demografinės charakteristikos	55
3.3. Lietuvos gyventojų nuomonė apie pensijų sistemos reformą.....	58
3.3.1. Patraukliausias būdas taupyti pensijai	58
3.3.2. Lėšų šaltiniai, iš kurių planuojama gyventi išėjus į pensiją	60
3.3.3. Pritarimas teiginiams apie pensijų sistemą	61
3.3.4. Palaikomos senatvės pensijų skaičiavimo sistemos	62
3.3.5. Didžiausios pensijų sistemos problemos.....	63
3.3.6. Labiausiai nerimą keliantys privačių pensijų fondų veiksniai	65
3.3.7. Veiksniai, nuo kurių turėtų priklausyti būsimos pensijos dydis	66
3.3.8. Dabartinių pajamų dalies pensijos dydis, galintis užtikrinti pakankamas pajamas senatvėje.....	67
3.3.9. Lėšos, kurias galėtų skirti papildomam kaupimui senatvei	70
3.4. Lietuvos gyventojų dalyvavimas pensijų sistemos reformoje.....	73
3.4.1. Lėšų kaupimas privačiuose pensijų fonduose	73
3.4.2. Nedalyvavimo pensijų reformoje priežastys	75
3.4.3. Planai sudaryti pensijų kaupimo ir (arba) gyvybės draudimo sutartį.....	76
3.4.4. Pasirinkta pensijų investavimo kryptis.....	78
3.4.5. Priežastys, paskatinusios sudaryti pensijų kaupimo ir (ar) gyvybės draudimo sutartį.....	80
3.4.6. Elementai, sudominę pasirašant pensijų kaupimo sutartį	81
3.4.7. Svarbiausi informacijos šaltiniai domintis pensijų fondų pasiektais rezultatais.....	82
3.4.8. Pritarimas teiginiams apie pensijų fondus	84
3.4.9. Atlyginimo dalis, kuri turėtų būti pervedama į II pakopos pensijų fondus	85
3.4.10. Pageidavimas nutraukti II pakopos pensijų kaupimo sutartį ir grįžti į Sodrą	87
IŠVADOS.....	91

LITERATŪRA.....	93
ANOTACIJA	98
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	99
SUMMARY	101
PRIEDAI.....	103

PRIEDAI

1 PRIEDAS. PENSINIO AMŽIAUS DIDINIMAS.....	104
2 PRIEDAS. PENSINIO AMŽIUS EUROPOJE.....	105
3 PRIEDAS. ANKETA.....	106
4 PRIEDAS. APKLAUSOS METU GAUTŲ REZULTATŲ SUVESTINĖ.....	111
5PRIEDAS. TYRIMO REZULTATŲ APSKAIČIAVIMŲ PAGAL RESPONDENTŲ AMŽIŲ IR RESPONDENTŲ GAUNAMAS PAJAMASLENTE DUOMENŲ LENTELĖS.....	117

LENTELĖS

1 lentelė. K. Salminen pensijų schemų tipai.....	17
2 lentelė. Pensijų sistemos pakopos.....	29
3 lentelė. Viešųjų pensijų sistemų privatizavimas.....	38
4 lentelė. Spearmano koreliacijos koeficientas tarp asmenų vidutinių mėnesio pajamų ir pageidaujamo pensijos dydžio senatvėje.....	69
5 lentelė. Spearmano koreliacijos koeficientas tarp asmenų vidutinių mėnesio pajamų ir lėšų dalies, kurią galėtų skirti papildomam kaupimui senatvei.....	72
6 lentelė Spearmano koreliacijos koeficientas tarp asmenų vidutinių mėnesio pajamų ir lėšų dalies, kurią galėtų skirti papildomam kaupimui senatvei.....	72
7 lentelė. Spearmano koreliacijos koeficientas tarp dabartinių pajamų dalies pensijos dydis, užtikrinantis pakankamas pajamas pragyvenimui ir planų sudaryti pensijų ar gyvybės draudimo sutartį.....	78
8 lentelė. Spearmano koreliacijos koeficientų tarp atlyginimo dalies, kuri turėtų būti pervedama į II pakopos pensijų fondus, dabartinių pajamų dalies pensijos dydžio, užtikrinančio pakankamas pajamas pragyvenimui ir lėšų dalies, kurią galėtų skirti papildomam kaupimui senatvei.....	87
9 lentelė. Spearmano koreliacijos koeficientų tarp II pakopos pensijų fondų sutarties nutraukimo ir grįžimo į Sodrą bei kitų veiksmų.....	89

PAVEIKSLAI

1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį.....	55
2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių.....	55
3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą.....	56
4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal gyvenamąją išsilavinimą.....	56
5 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal užimtumo statusą.....	56
6 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal socialinę grupę.....	57
7 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal vidutines mėnesio pajamas.....	57
8 pav. Patraukliausi būdai taupyti pensijai.....	58
9 pav. Patraukliausi būdai taupyti pensijai tarp skirtingo amžiaus respondentų	59
10 pav. Patraukliausi būdai taupyti pensijai tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų	59
11 pav. Lėšų šaltiniai, iš kurių planuojama gyventi išėjus į pensiją.....	60
12 pav. Teiginių apie pensijų sistemą įvertinimų vidurkiai.....	61
13 pav. Palaikomos senatvės pensijų skaičiavimo sistemos.....	62
14 pav. Didžiausios pensijų sistemos problemos.....	63
15 pav. Labiausiai nerimą keliantys privačių pensijų fondų veiksniai.....	65
16 pav. Veiksniai, nuo kurių turėtų priklausyti būsimos pensijos dydis.....	65
17 pav. Dabartinių pajamų dalies pensijų dydis, galintis užtikrinti pakankamas pajamas pragyventi senatvėje.....	67
18 pav. Dabartinių pajamų dalies pensijų dydis, galintis užtikrinti pakankamas pajamas pragyventi senatvėje tarp skirtingo amžiaus respondentų	67
19 pav. Dabartinių pajamų dalies pensijų dydis, galintis užtikrinti pakankamas pajamas pragyventi senatvėje tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų	68
20 pav. Valstybinio socialinio draudimo vidutinė senatvės pensijos dydis nuo vidutinio darbo užmokesčio procetais.....	69
21 pav. Lėšos, kurias galėtų skirti papildomam kaupimui senatvei.....	70
22 pav. Lėšos, kurias galėtų skirti papildomam kaupimui senatvei tarp skirtingo amžiaus respondentų.....	71
23 pav. Lėšos, kurias galėtų skirti papildomam kaupimui senatvei tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų	71
24 pav. Lėšų kaupimas privačiuose pensijų fonduose.....	73
25 pav. Lėšų kaupimas privačiuose pensijų fonduose tarp skirtingo amžiaus respondentų	74
26 pav. Lėšų kaupimas privačiuose pensijų fonduose tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų.....	74
27 pav. Lėšų nekaupimo privačiuose pensijų fonduose priežastys.....	75

28 pav. Planai sudaryti pensijų kaupimo ir (arba) gyvybės draudimo sutartį.....	75
29 pav. Planai sudaryti pensijų kaupimo ir (arba) gyvybės draudimo sutartį tarp skirtingo amžiaus respondentų	77
30 pav. Planai sudaryti pensijų kaupimo ir (arba) gyvybės draudimo sutartį tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų	77
31 pav. Pasirinkta pensijų investavimo kryptis.....	78
20 pav. Pasirinkta pensijų investavimo kryptis tarp skirtingo amžiaus respondentų	79
33 pav. Pasirinkta pensijų investavimo kryptis tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų	79
34 pav. Priežastys, paskatinusios sudaryti pensijų kaupimo ir (ar) gyvybės draudimo sutartį.....	80
35 pav. Elementų, sudominusių pasirašant pensijų kaupimo sutartį, įvertinimų vidurkiai.....	81
36 pav. Svarbiausi informacijos šaltiniai domintis pensijų fondų pasiektais rezultatais.....	82
37 pav. Svarbiausi informacijos šaltiniai domintis pensijų fondų pasiektais rezultatais tarp skirtingo amžiaus respondentų	83
38 pav. Svarbiausi informacijos šaltiniai domintis pensijų fondų pasiektais rezultatais tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų	83
39 pav. Pritarimo teiginiams apie pensijų fondus įvertinimų vidurkiai.....	84
40 pav. Atlyginimo dalis, kuri turėtų būti pervedama į II pakopos pensijų fondus.....	85
41 pav. Atlyginimo dalis, kuri turėtų būti pervedama į II pakopos pensijų fondus tarp skirtingo amžiaus respondentų	86
42 pav. Atlyginimo dalis, kuri turėtų būti pervedama į II pakopos pensijų fondus tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų	86
43 pav. Pageidavimas nutraukti II pakopos pensijų kaupimo sutartį ir grįžti į Sodrą.....	88
44 pav. Pageidavimas nutraukti II pakopos pensijų kaupimo sutartį ir grįžti į Sodrą tarp skirtingo amžiaus respondentų	88
45 pav. Pageidavimas nutraukti II pakopos pensijų kaupimo sutartį ir grįžti į Sodrą tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų	89

IVADAS

Pensija – tai senatvės pajamos, skirtos kasdieniam senų žmonių vartojimui finansuoti¹. Valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės pensiją². Pensinio aprūpinimo sistemos visose šalyse formavosi ilgą istorinį laikotarpį, jos buvo veikiamos skirtingų socialinių, ekonominių, politinių bei kultūrinių sąlygų. Dėl demografinių, socialinių, ekonominių priežasčių yra vykdomos pensijų reformos, kai greta arba vietoj valstybinio socialinio draudimo sistemos, paremtos einamojo finansavimo principu, yra kuriamos pinigų kaupimo senatvei ir jų investavimu paremtos pensijų sistemos.

Šiandien Europos sąjungos valstybės sprendžia pagrindinį uždavinį – kaip užtikrinti kartų kaitą (esant mažam gimstamumui ir senstant visuomenei), gražinti pasitikėjimą einamųjų išmokų sistema ir kokia dalimi į pensijų sistemas turi būti įtrauktos privačios kaupiamosios sistemos. Dėl būtinybės įtraukti privačias kaupiamąsias sistemas neabejojama, tačiau tuo pat metu būtina nustatyti mechanizmus, kai apsaugoti asmenis nuo ekonominių krizių sukeliama nestabilumo. Vienas iš pagrindinių tikslų, kuriuos deklaruoja reformas vykdančios valstybės, yra pasitikėjimas pensijų sistema ir jos stabilumas. Tai pasiekti nėra lengva, kadangi pati pensijų sistema yra iš esmės reformuojama (išėjimo į pensiją amžius, profesinės karjeros ilginimas ir pan.), drauge įvedamos ir naujos priemonės: vyresnio amžiaus darbinės veiklos skatinimas, kaupiamųjų pensijų svarba, Europos socialinis modelis, rezervo fondai, taškų sistemos, virtualios pensijos ir kt.³

Nuo 2004 metų Lietuvoje buvo pradėtos pensijų sistemų reformos – šalia valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemos buvo sukurtos kaupiamųjų pensijų sistemos, finansuojamos iš valstybinio socialinio draudimo lėšų. Šiomis reformomis buvo siekta užtikrinti pensijų sistemų stabilumą ilgalaikėje perspektyvoje bei didesnes pajamas sulaukus senatvės amžiaus. Nuo to, kaip ši reforma bus vykdoma ir jos rezultatai, priklausys būsimų pensininkų gyvenimo lygis.

Problematika. Pensijų kaupimo sistemos įvedimas neabejotinai buvo susijęs su pozityviais ketinimais. Tačiau šioje sistemoje egzistuoja dar labai daug problemų. Šios sistemos naudą ilgalaikėje perspektyvoje prognozuoti itin sunku. Prieš pradėdant pensijų sistemos reformą ir jai prasidėjus buvo atlikta agresyvi ir neatsakinga reklaminė kompanija, kurioje buvo peršama informacija apie prabangią senatvę, pasirinkus dalyvavimą pensijų reformos antroje pakopoje. Tačiau buvo visiškai nutylima apie galimas pensijų reformos pasekmes. Šioje sferoje, priklausančioje nuo ekonominių, finansinių, socialinių, politinių ir kt. faktorių, iškyla nemažai ir probleminių klausimų, į kuriuos nuolat ieškoma

¹ Lazutka R. ir kt. Dalyvavimas pensijų reformoje: piliečiai, rinkos, viešosios institucijos.

<http://politika.osf.lt/eurointegracija/santraukos/dalyvavimaspensijureformoje.htm> [žiūrėta 2011-09-25]

² Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr.33-1014.

³ Bitinas A. Socialinė apsauga Europos Sąjungoje: pensijų sistemų modernizavimas. Vilnius: Leidykla MES, 2011, p.135.

atsakymų. Ypač sunku prognozuoti kaupiamosios pensijų sistemos veiklos rezultatus, nes neįmanoma numatyti visų aplinkybių, kurios tiesiogiai arba netiesiogiai gali turėti įtakos šiai sistemai. Taip pat sunku numatyti, ar su šia sistema siejami lūkesčiai pasiteisins. Lietuvoje pensijų sistema yra dar nauja ir reikėtų laiko bei investicijų jai išstobulinti.

Temos aktualumas. Pensijų sistemų reformos klausimai tampa vis aktualesni ne vien dėl to, kad kiekvienas dirbantis žmogus, kuris moka mokesčius valstybei, ar dalį pensijos savanoriškai kaupia pensijų kaupimo fonduose ar gyvybės draudimo įmonėse bei taip tikisi pakankamo pensinio aprūpinimo kai sulauks pensinio amžiaus, bet ir dėl pačios pensijos sistemos nestabilumo, stipriai įtakojamos demografinių, socialinių, ekonominių veiksnių, politinių sprendimų.

Darbo naujumas. Pensijų sistemas bei pensijų kaupimo reformas analizavo tiek užsienio, tiek Lietuvos autoriai. Ši tema nėra nauja ir pastaruoju metu vis labiau nagrinėjama. Iš užsienio autorių minėtini R. Titmuss, G.Esping-Andersen, K. Salminen, iš Lietuvos – R.Lazutka, A.Bitinas, A.Guogis, R. Kuodis, P. Gylis, J.Tartilas, D. Skučienė, V.Katkus, E.Martinaitytė, ir kiti. Lietuvos pensijų sistemą bei pensijų reformą taip pat gana aktyviai analizuoja ir Lietuvos laisvosios rinkos instituto ekspertai K. Leontjeva, R. Vainienė, A. Morkūnienė ir kiti.

Šio darbo objektas yra Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reforma.

Darbo tikslas – išanalizuoti Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos būklę bei identifikuoti pensijų sistemos reformos perspektyvas.

Šiam tikslui pasiekti keliami tokie pagrindiniai magistrinio darbo **uždaviniai**:

1. Išanalizuoti pensijos sampratą, identifikuoti Lietuvos pensijų sistemos raidą ir dabartinę charakteristiką, bei nustatyti kitų šalių patirtį reformuojant pensijų sistemą;
2. Identifikuoti Lietuvos pensijų reformos perspektyvas.
3. Išanalizuoti Lietuvos gyventojų nuomonę apie pensijų sistemos reformą bei gyventojų dalyvavimą joje.

Tyrimo šaltiniai. Lietuvos Respublikos teisės aktai, mokslinė literatūra, moksliniai ir publicistiniai straipsniai, Lietuvos laisvosios rinkos instituto ekspertu vertinimai, Statistikos departamento duomenys, internetinė informacija, atlikto konstatuojamojo tyrimo „Lietuvos gyventojų nuomonę apie pensijų sistemos reformą Lietuvoje ir šių asmenų dalyvavimą pensijų reformoje“ duomenys.

Tyrimo metodai. Siekiant išsikelti tikslo bei spendžiant užsibrėžtus uždavinius darbe naudoti šie tyrimo metodai: mokslinės literatūros šaltinių analizė, norminių teisės aktų analizė, lyginamoji analizė, loginė analizė lyginant, grupuojant duomenis bei išskiriant pagrindines grandis, detalizuojant ir apibendrinant faktinę medžiagą. Tyrimas buvo atliekamas anketinės apklausos (kiekybinio tyrimo) metodu. Siekiant kuo giliau išanalizuoti nagrinėjamą problemą, tyrimui pasirinktas kiekybinis metodas – darbingo amžiaus Lietuvos gyventojų anketavimas. Tyrimo rezultatų analizė atlikta naudojant SPSS

programinį paketą (versija 17.0). Siekdami nustatyti, ar respondentų nuomonės statistiškai reikšmingai skiriasi, buvo panaudoti Pearsono suderinamumo χ^2 kriterijus, Mann–Whitney kriterijus ir Kruskalio–Valio kriterijus. Gauti rezultatai pateikti grafinio vaizdavimo metodo pagalba.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, dvi dėstomosios dalys, viena praktinė (analitinė) dalis ir išvados.

Pirmoje darbo dalyje „PENSIJŲ SISTEMOS TEORINIAI ASPEKTAI“ analizuojama pensinio aprūpinimo samprata ir modeliai, apžvelgiama Lietuvos pensijų sistemos istorinė raida, charakterizuojama dabartinės pensijų sistemos būklė ir problematika, analizuojama užsienio šalių patirtis kuriant pensijų fondus.

Antroje darbo dalyje „PENSIJŲ SISTEMOS REFORMOS PERSPEKTYVOS“ analizuojamos Lietuvos pensijų sistemos reformos tobulinimo kryptys bei perspektyvos.

Trečiojoje darbo dalyje „LIETUVOS PENSIJŲ SISTEMOS TYRIMAS“, atliekama apklausos analizė bei analizuojama Lietuvos gyventojų nuomonė apie pensijų sistemos reformą bei šių asmenų dalyvavimas joje.

1. PENSIJŲ SISTEMOS TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Pensinio aprūpinimo samprata ir modeliai

Vienas esminių socialinės apsaugos pagrindų – apsirūpinimas senatvėje. Pagrindinis senų žmonių pajamų šaltinis yra senatvės pensijos, kurios tarp įvairių socialinių išmokų išsiskiria savo svarba ir apimtimi. XX a. pabaigoje išryškėjo pasaulio populiacijos senėjimo tendencija, kuri XXI amžiuje gali tapti viena iš labiausiai nekontroliuojamų socialinių problemų.

Pramoninį perversmą (gamybinių pokyčių šuolis, vykęs XVIII – XIX a., reiškiantis perėjimą nuo manufaktūrinės prie stambiosios mašininės gamybos) galima laikyti pagrindiniu katalizatoriumi, lėmusiu pajamų apsaugos sistemų sukūrimą, nes jis sukėlė dvigubą poveikį: struktūrinius (susijusius su didėjančiu darbo jėgos mobilumu, naujomis darbo sąlygomis, miėtų augimu ir tuo, kad dirbančiųjų nelaimės atveju nebuvo socialinės apsaugos) ir vertybinius pokyčius. Nuo socialinio draudimo prasidėjo šiuolaikinės socialinės apsaugos raida.

Valstybinio socialinio draudimo sistemos Europoje išsivystė iš dviejų skirtingų gerovės valstybės tradicijų. Apsaugos sistemos skirstomos į dvi grupes ir vadinamos jų pradininku vardais – Vokietijos kanclerio Otto von Bismack (Bismarko) ir Jungtinės Karalystės lordo Wiliam Beveridge (Beveridžo).

Pirmoji – Kontinentinė socialinio draudimo tradicija – XIX amžiaus įdiegta pramonės revoliucija išgyvenusioje Vokietijoje, valdomoje kanclerio Otto von Bismarck'o (1815 – 1898). Vokietija pirmoji priėmė teisės aktus, reikalingus socialinės draudimo sistemos įvedimui – Bismarko (1883 m. įstatymas dėl ligos draudimo, 1884 m. įstatymas dėl gamybinių traumų draudimo bei 1889 m. įstatymas dėl senatvės ir invalidumo draudimo) – ir paskleidė po visą pasaulį. Vokietijos pavyzdžiu pasekė ir kitos Europos šalys, Lotynų Amerika, JAV, Kanada, o po antro pasaulinio karo – Afrika, Azija ir Karibų baseino šalys.⁴ Pagrindinė charakteristika – pajamų perskirstymas gyvenimo ciklo metu draudimo pagalba. Ypatingas dėmesys skiriamas glaudžiam stažo ir pajamų, nuo kurių buvo mokamos socialinio draudimo įmokos, iš vienos pusės ir tarp tikėtinų socialinio draudimo išmokų iš kitos pusės. Ši sistema apima išmokas, kuriu dydis, o dažnai ir mokėjimo trukmė, priklauso nuo darbo stažo ir pajamų dydžio, gauto iki socialinės rizikos atsiradimo, t.y. ligos, nelaimingu atsitikimu darbe, neįgalumo ir senatvės.

Pagrindiniai Bismarko socialinės apsaugos bruožai yra šie:

- užtikrinamos minimalios pajamos senatvėje visiems gyventojams;
- valstybė yra socialinės apsaugos garantas;

⁴ Lazutka R. Socialinė apsauga // Žmogaus socialinė raida.- Vilnius: Homo liber, 2001.-P.131-147 ISBN 995-449-27-6.

- socialinės draudimo įmokos finansuojamos iš darbuotoju ir darbdaviu imokų.

P.Gylio nuomone⁵, Bismarko socialinės apsaugos tradicijos valstybės šiandien susiduria su rimtais iššūkiais: valstybės kritikuojamos ne tik dėl finansinio nepakankamumo, bet ir dėl korupcijos, neefektyvaus lėšų administravimo, biurokratijos ir kitų trukumų.

Kita gerovės tradicija, kurioje pagrindinis dėmesys kreipiamas į minimalių pajamų senatvėje užtikrinimą, vadinama Atlantine. Šia tradicija Antrojo Pasaulinio karo metais Jungtinėje Karalystėje išplėtojo lordas W. Beveridge (1879 – 1963). Lordo W. Beveridge pasiūlymu, valstybinė socialinė apsauga buvo griežtai atskira nuo privataus aprūpinimo ir draudimo. W.Beveridge gerovės valstybės tradicijos propaguojamas universalumo principas buvo tarsi priešingybė Bismarck'o socialinei politikai, orientuotai į skirtingų socialinių grupių apsaugą. Šalyse, kurios tapo W.Beveridge tradicijos sekėjomis, išmokos paprastai buvo mokamos iš bendrųjų mokesčių. Tai reiškia, kad tokios valstybinio socialinio draudimo schemas buvo vyriausybės žinioje. Ne tik Jungtinė Karalystė, bet ir Skandinavijos šalys bei Nyderlandai daugiau ar mažiau pritaikė šia tradiciją. Kadangi ši socialinio draudimo tradicija labiausiai paplito minėtose šalyse, ji buvo pavadinta Atlantine.

W.Beveridge socialinės apsaugos tradicijos pagrindiniai bruožai:

- socialinio draudimo išmokos nėra diferencijuojamos pagal įmokas, o nustatomos vienodo dydžio; sistema finansuojama mokesčių pagrindu;
- rūpinamasi minimaliu pajamų senatvėje užtikrinimu, sudarant sąlygas patiems asmenims rūpintis socialiniu draudimu, nes socialinė apsauga orientuota tik kovai su skurdu, o privačios institucijos reikalingos atitinkamam gyvenimo lygiui palaikyti.

Lygindamas Bismarko ir Beveridžo socialinės apsaugos sistemas A.Bitinas išskiria 5 socialinės apsaugos tradicijų skirtumus⁶: 1.Koncepcijos prasmė; 2. Poreikiu tenkinimo prasmė; 3. Finansavimo prasmė; 4. Išmokų skyrimo prasmė; 5.Valstybės vaidmens prasmė.

Šiuo metu nė viena iš šių socialinio draudimo sistemų neegzistuoja grynu pavidalu. Visos socialinės apsaugos sistemos gali būti interpretuojamos kaip kurios nors iš šių – Bismarko ir Beveridžo – sistemų pasekėjų. Tik kai atsižvelgiama į valstybiniu ir privačių pensijų schemų tarpusavio sąveiką, dviejų gerovės valstybių tradicijų ribos nyksta. Pastaraisiais dešimtmečiais šie du požiūriai suartėjo. Šalys, naudojusios Beveridžo požiūrį, susikūrė papildomas su uždarbiu susijusias, socialinio draudimo sistemas. Šalys, naudojusios profesinį Bismarko požiūrį, išplėtė socialinio draudimo sistemas ir įtraukė beveik visus samdomus darbuotojus bei savarankiškai dirbančius asmenis. Atsižvelgdamos į galiojančias socialinio draudimo arba socialinės paramos sistemas, šios šalys nustatė minimalią išmoką⁷.

⁵ Gylys P. Reforms of pension system in Lithuania // Ekonomika. 2004, Nr. 66.

⁶ Bitinas A. Pensijų sistemų modeliai ir valdymo tendencijos Europos sąjungoje: daktaro disertacija. Vilnius. 2008. P. 29.

⁷ Guogis A. Socialinės politikos modeliai.- Vilnius: Eugrimas, 2000.-78, [1]p.: Shem. ISBN 9986-752-96-0.

Valstybinis socialinis draudimas sudaro didžiausią ir svarbiausią socialinės apsaugos sistemos dalį, kuri ne tik lydi žmogų visą jo gyvenimą, bet ir apima beveik visus gyventojus: samdomi darbuotojai ir savarankiškai dirbantys asmenys moka socialinio draudimo įmokas, o įvykus draudiminiams įvykiui ar sulaukus pensinio amžiaus mokamos išmokos (pensijos, pašalpos, kompensacijos). Valstybinio socialinio draudimo tikslas – garantuoti pajamas apdraustiesiems, netekusiems darbingumo dėl senatvės, ligos, motinystės ar kitais valstybinio socialinio draudimo numatytais atvejais.

Pirmasis socialinės gerovės politikos modelių klasifikaciją pateikė anglų politologas R.Titmusas (R.Titmuss)⁸, kuris išskyrė šiuos 3 modelius:

1) likutinį (residual) modelį - valstybės institucijos kišasi tik tada, kuomet šeima pati nepajėgia išspręsti problemų;

2) pramonės pasiekimų modelį – socialinių poreikių tenkinimas grindžiamas nuopelnu, darbo ir produktyvumo pagrindu;

3) institucinį – perskirstomąjį modelį, kai pagal poreikius teikiamos universalios paslaugos.

R.Titmuso teorinį socialinės gerovės politikos skirstymą į modelius perėmė ir patobulino G.Esping-Andersen, išskirdamas pagrindinius socialinės apsaugos modelius pagal kriterijus: dekomodifikacijos lygį, kuriuo remiantis asmenys gali išlaikyti gerus gyvenimo standartus nepriklausomai nuo darbo rinkos; gerovės sistemos poveiki socialinei nelygybei (stratifikacijai).

Socialinė senatvės rizika paremta prielaida, kad žmogus dėl senyvo amžiaus negali užsidirbti pakankamai lėšų arba tai gali būti laikoma atlygiu žmogui už ilgametį darbą. Socialinės apsaugos sistemos socialinis pensijų draudimas teikia pajamų kompensavimą tiems, kas pasiekia tam tikrą amžiaus ribą (senatvės pensiją), arba tiems, kas nutraukia savo profesinę veiklą (ištarnauto laiko senatvės pensija). Taigi, pensijų sistema skirta užtikrinti vyresnio amžiaus žmonių pajamų pakeičiamumą dėl senatvės ir užtikrinti pakankamo dydžio pajamas pensininkui ir jo šeimai dėl pensininko mirties (priklausomai nuo našlės ir našlaičių pajamų)⁹.

Kaip pastebi R. Lazutka¹⁰, paprasčiausias poreikio pensijai aiškinimas remiasi tuo, kad žmogaus vartojimo laikotarpis savo trukme viršija jo gebėjimo dirbti laikotarpį. Vaikystės vartojimo periodas nesukelia problemų, kol visuomenėje įprasta, kad nepilnamečiais vaikais visapusiškai rūpintųsi jų tėvai. Deja, bet Europos kultūros visuomenėse jau prarasta tradicija, kad senais tėvais taip pat rūpintųsi jų suaugę vaikai. Todėl pensijos ekonominė prasmė – asmens dalies sukuriamų gėrybių

⁸ Titmuss, R.M. *Essays on Social Policy An Introduction*. London, 1974.

⁹ Mills C. *Protection sociale: économie et politique. Débats actuels et réformes*. Paris : Gualino, 2009, p. 37.

¹⁰ Lazutka R. ir kt. Dalyvavimas pensijų reformoje: piliečiai, rinkos, viešosios institucijos. <http://politika.osf.lt/eurointegracija/santraukos/dalyvavimaspensijureformoje.htm> [žiūrėta 2011-09-25]

atidėjimas vartojimui tam tikram laikui, kai jis nebedirbs dėl senatvės. Nors iš pirmo žvilgsnio vartojimo atidėjimas atrodo paprastas, tačiau susiduriama su tam tikromis kliūtimis:

- negalėjimu kaupti materialinių vertybių ilga laikotarpį;
- reikalingų senatvei lėšų tikslaus kiekio nežinojimas;
- ilgėjanti žmogaus gyvenimo trukmė;
- negalėjimas nustatyti perkamosios galios ateityje;
- technologinė ir ūkinė pažanga.

Tikslinga išsiaiškinti žodžio pensija reikšmę, nes tikslus apibrėžimas perteikia esmę. Šis žodis kilęs iš lotyniško žodžio *pensio*, reiškiančio “apmokėjimą”, “išmoką”. Tarptautinių žodžių žodyne pensija – reguliariai mokamos pragyvenimo lėšos pasenusiems arba įstatymo nustatytą laiką atidirbusiems žmonėms¹¹. Lietuvos Valstybinį socialinį draudimą reglamentuojančiuose teisės aktuose nėra apibrėžta pensijos sąvoka ir kriterijai, pagal kuriuos viena ar kita išmoka priskiriama pensijoms – tai sudaro prielaidas įvairias išmokas vadinti pensijomis ir mokėti jas iš pensijų socialinio draudimo lėšų. Auditoriai, 2009 m. atlikę Valstybinio socialinio draudimo sistemos auditą, teigia, jog Valstybinio socialinio draudimo pensijomis tikslinga vadinti tokias periodines išmokas, kurios atitiktų šiuos kriterijus¹²:

- išmoka skiriama asmeniui, sulaukusiam teisės aktuose numatyto senatvės pensijos amžiaus;
- išmoka asmeniui numatyta iki jo mirties;
- išmokos skyrimas (ir jos dydis) priklauso tik nuo draudėjų ir paties asmens priskaičiuotų ir mokėtų Valstybinio socialinio draudimo įmokų pensijų socialiniam draudimui ir laikotarpio, už kurį tos įmokos mokėtos;
- išmoka skiriama ir mokama, kompensuojant prarastas darbo pajamas.

Pensijų sistema yra tas visuomenės institutas, kurio paskirtis – užtikrinti pajamas žmonėms, negalintiems dalyvauti darbo rinkoje dėl atitinkamos socialinės rizikos¹³. Pensijų sistemų įvairovė yra plati. Visas jas būtų galima sugrupuoti į dvi stambias grupes pagal valstybių tradicijas – centrinę Kontinentinę tradicija, kuri teigia, jog ekonominių sunkumų senatvėje galima išvengti priverčiant skirtingų socialinių sluoksnių asmenis taupyti savo pačių senatvei ir Atlantinę tradicija, kurioje pagrindinis dėmesys kreipiamas į minimalių 13 pajamų visiems be jokių išlygų piliečiams (gyventojams) senatvėje užtikrinimą¹⁴. Tačiau toks valstybių tradicijų skirstymas šiuolaikinėje visuomenėje yra keblus dėl to, kad pensijų sistemų įvairovė darosi vis didesnė, ir daugelis jų negali

¹¹ Tarptautinių žodžių žodynas, Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985 m.

¹² Lietuvos Respublikos Valstybės kontrolė, *Valstybinio audito ataskaita – Valstybinio Socialinio Draudimo sistema*, Vilnius, 2009 m.

¹³ Skučienė D. The impact of Pension System on socio-economic Inequality in Lithuania, Daktaro disertacijos santrauka: socialiniai mokslai, sociologija, 2005 m.

¹⁴ Poškutė V. Pensijų sistemos ir jų reformavimas, Daktaro disertacijos santrauka: socialiniai mokslai, ekonomika, 2000 m.

būti priskirtos vienai iš tradicijų. Atsižvelgiant į tai, jog tradicijos gali susilieti, keistis ir suformuoti vis naujas, visiškai aišku, kad ir pačios pensijų sistemos gali būti modifikuojamos, pritaikant joms tai, kas skatintų jų efektyvumą.

Pensija nėra siejama vien su visuomenės solidarumo principu pagrįsta socialine parama. Pagal šią sampratą pensijos funkcija yra ne tik kompensuoti dėl įvairių socialinės rizikos faktorių prarandamas pajamas – ji turi ir kitas savarankiškas socialines funkcijas¹⁵. Šios funkcijos yra apibrėžiamos kaip reproduktivumo, skatinamoji bei socialinė.

Pirmoji nurodyta funkcija – *reproduktivumo*. Reprodukavimas laikomas nuolat pasikartojančiu procesu, simbioze tarp paskirstymo, mainų ir vartojimo. Žmogiškojo kapitalo buvusio ciklo atgaminimas reiškia, kad kiekvienais savo gyvenimo metais žmogus investuoja į save. Ši funkcija dar gali būti apibūdinta kaip darbingo amžiaus pajamų konvertavimas į pinigines įplaukas senatvės laikotarpiu. Socialinės apsaugos priemonės yra tinkamiausios, siekiant pagerinti darbo jėgos reprodukavimą, kad jis atitiktų ekonomikos poreikius.

Kitą pobūdį ir kitokį turinį turi *skatinamoji* pensijos funkcija, kuri yra glaudžiai susijusi su skatinamąja (motyvacinė) darbo užmokesčio funkcija. Kadangi pensija, būdama darbo kainos dalimi, dažniausiai proporcinga darbo užmokesčiui, todėl jos stimuliacinis poveikis gamybos plėtrai labai svarbus. Taip pat stimuliacinė darbo užmokesčio funkcija skatina darbuotojų interesus siekti norimų darbo rezultatų dėl darbo užmokesčio (taigi ir socialinių išlaidų) santykio su darbo sąnaudomis. Taigi, pensijos, kartu su kitomis socialinėmis išmokomis, derina reprodukcinę ir katalizinio funkcijas ir tokiu būdu padidina produktyvumą, nes darbuotojai pasitiki savo ekonominiu saugumu, kuris priklauso nuo užimtumo.

Kita, pensijų funkcija - *socialinė*, leidžianti užtikrinti socialinio teisingumo principus. Socialinis teisingumas interpretuojamas kaip būtinumas kiekvienam asmeniui suteikti vienodą pamatinių teisių ir laisvių schemą, „...kuri derėtų su kitų asmenų teisėmis bei laisvėmis ir kurioje lygioms politinėms laisvėms būtų garantuojama jų lygi vertė“¹⁶. Socialinė gyventojų padėtis, formuojasi kaip atskirų sistemos veiksmų poveikio rezultatas. Šie veiksniai sudaro bendras sąlygas žmogaus socialiniam egzistavimui ir vystymuisi. Neįmanoma kalbėti apie civilizotos visuomenės kūrimą be dinamiškai besivystančios efektyvios socialinio aprūpinimo sistemos prielaidų ir nuo to priklausančios pastovios/stabilios socialinės žmonių padėties. Be to, svarbu paminėti, jog gerėjanti žmonių gyvenimo kokybė įtakoja susiklosčiusią demografinę padėtį ir kitas gyvenimo sritis šalyje. Kiekvienas skirtingas visuomenės tipas formuoja savo normalią socialinę padėtį. O pastaroji priklauso nuo socialinės apsaugos, kuri užtikrina pavojų ir nestabilumo rizikos sumažinimą, dėl ekonomikos

¹⁵ Birmontienė T. Konstitucinės teisės gauti pensiją interpretavimas Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo jurisprudencijoje, Vilnius, 2009 m.

¹⁶ Bieliauskaitė J. Socialinio teisingumo principų sistema šiuolaikinėje vakarų teisės tradicijoje, MRU, Vilnius, 2009m.

pokyčių ir bendros gyvenimo situacijos. Iš to išplaukia ir minėtos funkcijos esmė – kiekvieno šalies piliečio aprūpinimas būtinomis egzistavimo sąlygomis ir visuomenės kaip vientisos sistemos stabilumas.

Aprūpinimas pensijomis apima: *teisę į pensiją ir pensijų dydžio nustatymą. Teisės į pensiją suteikimas grindžiamas vienu iš penkių kriterijų*, iš kurių kiekvienas sąlygoja skirtingą pensinį aprūpinimą:

- ✓ *Pilietybe* (ar bent nuolatiniu gyvenimu šalyje) paremtos pensijos apima visus gyventojus;
- ✓ *Socialinėmis sąlygomis* paremtos pensijos sieja skurstančius žmones.
- ✓ *Užimtumu* paremtos pensijos apima visus dirbančius asmenis.
- ✓ *Profesija* paremtos pensijos apima vienos ar kitos profesijos asmenis.
- ✓ *Individualiu draudimo kontraktu* paremtos pensijos apima tik tokio kontrakto turėtojus.

Pensijų dydis gali būti nustatomas trimis būdais:

- ❖ Gali būti atvirkščiai proporcingas gavėjo turimoms pajamoms;
- ❖ Nepriklausyti nei nuo dabartinių, nei nuo ankstesnių pensijos gavėjo pajamų;
- ❖ Gali turėti tiesioginį ryšį su ankstesnėmis gavėjo pajamomis.

1 lentelė. K. Salminen pensijų schemų tipai

<i>Modelis</i>	<i>Paramos</i>	<i>Pilietybės</i>	<i>Dirbančiųjų draudimo</i>	<i>Grupinio draudimo</i>	<i>Individualaus draudimo</i>
<i>Kokiu pagrindu suteikiama teisė į pensiją</i>	Socialinės sąlygos	Pilietybė	Užimtumas	Profesija	Kontraktas
<i>Apima</i>	Skurstančiuosius	Visus gyventojus	Visus dirbančiuosius	Grupę	Individualius asmenis
<i>Išmokos</i>	Taikomas pajamų testas	Vienodo dydžio	Susiję su pajamomis	Susiję su pajamomis arba įmokomis	Susiję su įmokomis
<i>Funkcijos</i>	Teikia pagrindines minimalias pajamas	Teikia pagrindines minimalias pajamas	Palaiko gyvenimo lygį	Palaiko gyvenimo lygį	Palaiko gyvenimo lygį

Šaltinis: Poškutė V. Pensijų sistemos ir jų reformavimas// Daktaro disertacija. – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2000.

K. Salminen, derindamas teisės į pensiją ir išmokų dydžio kriterijus, išskyrė penkis pensinio aprūpinimo modelius, kurie atspindi atitinkamos pensijų schemos funkcijas ir tikslines visuomenės grupes, kurių apsaugai senatvėje skiriamos pensijos¹⁷:

1. **Paramos modelis**, kai teisė gauti pensiją nustatoma remiantis individualiomis socialinėmis sąlygomis, pvz., tokiomis kaip skurdas. Šis modelis numato pajamas testuojančias pensijas, kurios

¹⁷ Salminen, K. Pension Scheme In the making. A. Comparative Study of the Scandinavian Countries. Helsinki: The Central Pension Security Institute, 1993.- p. 142.

apima minimalias išmokas visiems piliečiams, gaunantiems mažesnes už tam tikrą lygį pajamas. Išmokos, kurių dydis atvirkščiai proporcingas gaunamoms pajamos, yra minimalios, pajamos testuojamos. Šis modelis dažnai siejamas su kitais modeliais, pvz. jis paprastai veikia kartu su pilietybės, dirbančiųjų draudimu ir individualaus draudimo modeliais.

2. **Pilietybės modelis**, kuriame teisę pensijai gauti lemia pilietybė, t.y. visi piliečiai turi teisę gauti pensiją, neatsižvelgiant į jų pajamas ir turtą. Šio modelio pagrindinė funkcija- užtikrinti minimalias bazines pajamas.

3. **Dirbančiųjų draudimo modelis**, kur teisę gauti pensiją suteikia darbas ir įstatymai, o pensijų išmokos susijusios su darbo pajamomis. Šiame modelyje naudojamos pensijos tipas apima beveik visų dirbančiųjų rinką.

4. **Grupinio draudimo modelis**, kuriame teisė gauti pensiją paremta profesija. Šiuo atveju pensijos yra privalomos specifinėms profesinėms grupėms, jos nurodomos darbo sutartyje kaip darbo užmokesčio dalis ir apibrėžiamos kolektyvinėmis derybomis tarp darbdavių.

5. **Individualaus draudimo modelis**, kai teisė gauti pensiją paremta privačia draudimo sutartimi ir nusakoma draudimo kontraktu. Šiame modelyje individualios įmokos siejamos su asmenine rizika. Šis modelis tvirčiausiai susijęs su darbo rinka, asmeninė nauda siejama su galimybėmis. Šis modelis užtikrina gyvenimo standartus asmenims, uždirbantiems didesnes pajamas.

Aprašyti pensinio aprūpinimo modeliai dažnai yra derinami tarpusavyje, nes praktikoje sunku taikyti tik kurį nors vieną iš jų¹⁸. Skirtingose šalyse, skirtingai nuo iškeltų socialinės politikos tikslų, pasirinktų pensijų finansavimo būdų ir kitų veiksnių, pensijų sistemų modeliai gali būti derinami įvairiai.

Atsižvelgiant į K. Salminen pasiūlytus pensinio aprūpinimo modelius, galima daryti išvadą, kad **Lietuvoje**, socialinio draudimo senatvės pensijų sistema atspindi Pilietybės ir Darbo santykių modelių bruožus. Šių modelių bruožų derinimas labiausiai atspindi senatvės pensijos sudėtyje: pensija susideda iš bazinės ir papildomos pensijos dalies bei priedo už stažą, kur kiekviena dalis įgyvendina skirtingus tikslus. Bazinė pensijos dalimi siekiama užtikrinti minimalias pajamas senatvėje, kas sietina su Pilietybės modeliu, kadangi teisę gauti valstybinę socialinio draudimo pensiją turi nuolatiniai Lietuvos Respublikos gyventojai¹⁹, papildomai atsižvelgiant į minimalaus / būtinojo stažo reikalavimą. Darbo santykių modelio bruožai atspindi papildomoje senatvės pensijos dalyje bei priede už stažo metus – teisė gauti šias pensijos dalis priklauso nuo darbo stažo, o pensijų išmokos susijusios su ankstesnėmis pajamomis.

¹⁸ Guogis, A. Švedijos socialdemokratų ideologija 1932-1994 metais. Vilnius, 2000,- p. 103.

¹⁹ Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas. // Valstybės žinios, 1994, Nr. 59-1153; Nr.71-2555.

Skiriami du pagrindiniai **pensijų finansavimo metodai**²⁰: **einamųjų įmokų mokėjimas** (pay as you go, arba PAYG) ir **kaupimas**:

1. **Einamųjų įmokų mokėjimo sistema**, arba, kitaip tariant, einamųjų mokėjimų sistema, yra labiau valstybinės socialinės apsaugos sistemos bruožas. Ji finansuojama iš valstybinių įplaukų, o pensijų išlaidos yra dengiamos iš einamųjų metų pajamų, t. y. dirbančiųjų pajamos ir vartojimas yra perskirstomas pensininkams. Dirbantys žmonės mokesčiais ir socialinio draudimo įmokomis taupo dalį savo pajamų. Galima teigti, kad einamųjų mokėjimų sistema – tai sutartis tarp kartų, o jos tarpininkas yra valstybė (t. y. įstatymai). Kokią formą įgaus PAYG sistema, priklausys nuo keliamų tikslų – ar pensijomis siekiama sumažinti skurdą senatvėje, ar jomis suteikiamos pajamos beveik adekvačios darbo pajamoms, kad žmonės, baigę karjerą, nejaustų didelio skirtumo tarp gaunamų pajamų. Siekiant pirmojo tikslo dažniausiai taikomos minimalios, nediferencijuotos pensijos. Teisę gauti tokią pensiją paprastai turi visi pensinio amžiaus gyventojai bei ši teisė siejama su darbo stažu arba su išgyventu toje valstybėje laiku.

Siekiant antrojo tikslo, kai norima senatvėje teikti pajamas, beveik adekvačias darbo pajamoms, pensijų dydis siejamas su asmens buvusiomis pajamomis ir įmokomis. Šiuo atveju pensija yra privalomas pensijų draudimas, finansuojamas iš einamųjų įmokų. Įmokų mokėjimą pasidalina dirbantysis ir darbdavys, o pensijų dydis skaičiuojamas pagal formulę, į kurią įeina darbo stažas, asmens uždarbis ir tam tikri koeficientai.

2. **Kaupimo sistema**. Pagal šią sistemą surinktos įmokos kaupiamos fonde, vadinamame įmokų rezervo fondu, iš kurio apmokami pensiniai įsipareigojimai. Kaupimo fondų sistema išdėsto pajamas ir vartojimą per visą jo gyvenimą, t.y. asmuo taupo dirbdamas ir sukauptą kapitalą naudoja išėjęs į pensiją. Taigi, privatus kontraktas suteikia asmeniui teisę į išmoką, kuri priklauso nuo ankstesnių išmokų, o ne pagal įstatymus. Taip pat išskirtina tai, kad fondų sistemos garantuojamos teisės į pensiją nepriklauso nuo valstybės apmokestinimo galios, nėra susijusios su politiniu atsargumu, kaip yra PAYG sistemoje. Kaupiamosios pensijos gali būti teikiamos per specialias institucijas – pensijų fondus, draudimo kompanijas ar kitas finansines institucijas.

Šiuose modeliuose pastebima nemažai trūkumų. Apibrėžtų išmokų sistemoje egzistuoja rizika, jog pasikeitus socialinėms arba ekonominėms sąlygoms gali sumažėti socialinės sistemos pajamos ir valstybė gali nebeužtikrinti suplanuotų išmokų dydžio. Taip pat mokamos įmokos apibrėžtų išmokų schemeje skirtingais metais gali ženkliai skirtis: taip būtų surinktos suplanuotos lėšos, reikalingos išmokėti apibrėžtas išmokas. Apibrėžtų įmokų modelyje dirbantieji taip pat susiduria su galimomis grėsmėmis gauti mažesnę pensiją. Pirma, investicijų grąža gali būti ir neigiama arba mažesnė už infliaciją. Antra, įmokos mokamos tuomet kai asmuo dirba. Gali pasitaikyti laikotarpų, kuomet asmuo

²⁰ Salminen, K. (1993). Pension Scheme In the making. A. Comparative Study of the Scandinavian Countries. Helsinki: The Central Pension Security Institute, p. 142.

nedirbs ir tuo pačiu nemokės įmokų. Trečia, ilgėjanti gyvenimo trukmė ir pasirinktas anuitetų mokėjimo būdas gali lemti mažesnę senatvės pensiją.²¹

1.2. Lietuvos pensijų sistemos istorinė raida

Valstybinį socialinį draudimą Lietuvoje vykdo Valstybinio socialinio draudimo fondas. Tai viena svarbiausių ir didžiausių institucijų, vykdančių Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos formuojama socialinę politiką. Fondas turi savarankišką biudžetą, į kurį renkamos privalomojo socialinio draudimo įmokos.

K. Levišauskaitės²² teigimu, Lietuvoje taikomas daugelyje pasaulio šalių dominuojantis socialinio draudimo modelis, pagrįstas solidarumo principu: dirbantys įmonės dalį savo uždarbio skiria tiems, kuriems dėl senatvės, invalidumo ar ligos negali dirbti ir uždirbti. Socialinės apsaugos politika įgyvendinama vadovaujantis Socialinių paslaugų įstatymu. Atsižvelgiant į šalyje vykstančius ekonominius bei socialinius pasikeitimus, socialinės apsaugos sistema buvo plėtojama ir tobulinama, kad ši sistema visiems visuomenės nariams garantuotų tam tikrą socialinį saugumą, atitinkantį socialinio išsivystymo lygį.

Lietuvoje socialinis draudimas savo istoriją skaičiuoja nuo 1926 m. kovo 23 d., kai Respublikos prezidentas A. Stulginskis paskelbė Vyriausiosios socialinio draudimo valdybos įstatymą. Ši data ir šiandien Lietuvoje minima kaip socialinio draudimo darbuotojų profesinė diena. Valdyba buvo įsteigta prie Vidaus reikalų ministerijos, minėtame įstatyme nurodoma, kad Valdyba steigama “socialinio draudimo reikalams tvarkyti”. Ji aiškino ligonių kasų įstatymą, steigė ligonių kasas, tvirtino jų sąmatas, taip pat rūpinosi socialine globa, steigė ir prižiūrėjo našlaičių ir senelių prieglaudas.²³ Valstybė mokėjo pensijas kariams, valstybės tarnautojams bei pasižymėjusiems visuomenės veikėjams. Teisė į pensiją buvo suteikiama ištarnavus valstybinėje tarnyboje 25 metus. Pensijos dydis sudarė 60 proc. buvusios algos.

Okupavus Lietuvą buvo pritaikytas sovietinis socialinio draudimo modelis. Tuo metu valstybinis socialinis draudimas buvo taikomas visiems darbininkams ir tarnautojams, nepriklausomai nuo darbo trukmės ir apmokėjimo formų. Socialinis draudimas buvo vykdomas tik valstybės lėšomis, įmokas mokėjo įmonės ir organizacijos, patys darbuotojai jokių socialinio draudimo įnašų iš savo atlyginimo nemokėdavo. Socialinio draudimo išmokos nepriklausė nuo įmokų mokėjimo fakto.

²¹ Gudaitis T. Senatvės pensijų sistemos modelių teorinė analizė. *Organizacijų vadyba : sisteminiai tyrimai*. Nr. 50. Vilnius, 2009.

²² Levišauskaitė, K. *Valstybės finansai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2003.

²³ Socialinis draudimas Lietuvoje 1926 - 1940 metais, <http://www.sodra.lt/index.php?cid=2303> [žiūrėta 2011-10-03]

Iki 1990 metų socialinio draudimo funkcijas Lietuvoje vykdė profesinės sąjungos. Jos valdė socialinio draudimo lėšas, joms priklausančias sanatorijas, profilaktoriumus, poilsio namus, kultūros ir švietimo, turizmo ir sporto įstaigas.

Lietuva savo atskiro valstybinio socialinio draudimo biudžeto neturėjo. Visi įnašai patekdavo į bendrą socialinio draudimo biudžetą, kuris buvo dalis TSRS valstybinio biudžeto. Lietuvos įmonės, įstaigos ir organizacijos profesinėms sąjungoms mokėjo įnašus. Įnašai buvo diferencijuoti, nuo 2.4% iki 18% darbuotojo uždarbio, priklausomai, kokiai profesinei sąjungai įmonė ar organizacija priklausė. Vietinių profsąjungų leidimu darbdaviai iš šių lėšų mokėdavo pensijas dirbantiems pensininkams, laikino nedarbingumo, nėštumo ir gimdymo, vaikų gimimo, vaikų priežiūros, laidojimo ir kitas pašalpas. Kadangi socialinio draudimo biudžetas nebuvo atskirtas nuo visasąjunginio valstybės biudžeto, buvo deklaruojama, jog visos išmokos mokamos valstybės lėšomis.

Pensijų sistema „socialistinėje“ Lietuvoje buvo labai sudėtinga. Pensijos buvo skiriamos senatvės, invalidumo ir maitintojo netekimo atvejais, taip pat asmenims,ėjusiems nustatytą laiką tam tikrą tarnybą. Senatvės pensijos amžius, kurį vėliau paveldėjo ir naujai sukurta nepriklausomos Lietuvos socialinio draudimo sistema, buvo 55 metai vyrams ir 50 metų moterims. Senatvės pensijai gauti buvo nustatytas 25 metų darbo stažas vyrams ir 20 metų moterims. Pensijos buvo skiriamos pagal TSRS valstybinių pensijų įstatymą, o reikalingos lėšos jų mokėjimui buvo pervedamos iš Maskvos.

Sovietiniu laikotarpiu socialinis draudimas nebuvo atskirtas nuo socialinės paramos, buvo stengiamasi sudaryti vaizdą, jog visais žmonėmis rūpinasi valstybė.

„Perestroikos“ laikotarpiu tapo aišku, kad didžioji valstybė nepajėgi pakelti socialinio aprūpinimo naštos. 1990 metams „centras“ planavo Lietuvai net 420 mln. rublių deficitą socialinėms reikmėms. Tokios „nelinksmos“ prognozės, be abejo, paskatino Lietuvą atsiskirti nuo centralizuoto biudžeto ir ieškoti savų finansavimo šaltinių.

Jau 1990 metais socialinės apsaugos politika buvo orientuota į institucinį socialinio draudimo ir socialinės paramos sričių atsiskyrimą, prioriteto suteikimą draudimo principams, išlaikantiems paskatas dirbti, minimalaus pragyvenimo lygio užtikrinimą ir socialinių išmokų pritaikymą prie infliacijos. Siekiant įgyvendinti šias politines nuostatas, 1990 – 1991 metais buvo priimti pagrindiniai socialinę apsaugą – kartu ir pensinį aprūpinimą – reformuojantys teisiniai aktai, apibrėžiantys ilgalaikius socialinės apsaugos sistemos struktūrinius principus, įgyvendinti esminiai instituciniai pokyčiai.

Viena iš pagrindinių naujųjų įstatymų idėjų buvo socialinio draudimo ir socialinės paramos sričių kompetencijos, finansavimo šaltinių ir administravimo atskyrimas bei savarankiško socialinio draudimo fondo, neįtraukto į valstybės ir savivaldybių biudžetą, įkūrimas.

Šių reformų pradžia galima laikyti 1990 metais vasario 13 dieną Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos priimtą nutarimą „Dėl Lietuvos TSR Valstybinio socialinio draudimo sistemos pertvarkymo“, kuriame nurodoma iš Lietuvos profesinių sąjungų perimti socialinį draudimą valstybės žinion.

Tais pačiais metais, praėjus vos kelioms dienoms po Nepriklausomybės atkūrimo (1990 03 15), prie Darbo ir socialinio aprūpinimo ministerijos buvo sukurta Vyriausioji valstybinio socialinio draudimo valdyba, kuriai pavesta Respublikoje vykdyti socialinio draudimo funkcijas. Vyriausioji valstybinio socialinio draudimo valdyba ir jos teritoriniai skyriai pradėjo registruoti draudėjus, rinkti įmokas, organizuoti ir kontroliuoti išmokų operacijas, vykdyti valstybinio socialinio draudimo biudžetą. Jau tuomet Vyriausiajai valstybinio socialinio draudimo valdybai prigijo trumpesnis pavadinimas - „Sodra“ (žodžių „socialinis draudimas“ trumpinys). Tai buvo pirmojo direktoriaus šviesaus atminimo Evaldo Kliučinsko sumanymas.

1990 m. spalio 23 d. buvo priimamas Valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas, kuris socialinį draudimą atskyrė nuo globos ir rūpybos ir įteisino savarankišką socialinio draudimo biudžetą.

1991 metų gegužę įsigalioja LR valstybinio socialinio draudimo įstatymas, įtvirtinęs socialinio draudimo rūšis, finansus bei valdymą. Įstatyme buvo apibrėžta valstybinio socialinio draudimo sąvoka.

Atkūrus nepriklausomybę Lietuvos pensijų sistema buvo konstruojama pagal Bismarko socialinės apsaugos tradicijos kontinentinės Europos pensijų sistemos modelį. Lietuvos socialinio draudimo sistema yra universali ir apima beveik visus Lietuvos Respublikos gyventojus, o teisė gauti valstybinio socialinio draudimo išmokas siejama su asmens dalyvavimu socialinio draudimo sistemoje.²⁴ Lietuvos socialinės apsaugos sistemoje pastebimi tokie kontinentinės Europos sistemos modelio bruožai:

- ✚ išmokos priklauso nuo buvusio atlyginimo ir darbo stažo;
- ✚ socialinio draudimo fondas finansuojamas socialinio draudimo įmokomis;
- ✚ socialinės apsaugos sistema remiasi darbo rinka;
- ✚ mažiausias pajamas gaunantiems asmenims mokamos socialinės paramos išmokos ir kt.

Tokį modelio pasirinkimą paskatino ne tik tarptautinių ekspertų patarimai ar socialistinių teisės tradicijų įtaka, bet ir tuometinės ekonominės priežastys – poreikis skatinti darbo rinką ir surinkti socialinio draudimo įmokas.

Po nepriklausomybės atkūrimo vyravusią Lietuvos pensijų sistemą taip pat buvo galima priskirti Rytų Europos pensijų sistemos modeliui, kadangi Lietuvos pensijų sistema pasižymi neproporcinga socialinio draudimo įmokų ir pensijų pakeičiamumo normos santykiu: socialinio draudimo įmokos didelės, pensijų pakeičiamumo norma santykinai nedidelė (tai iš dalies lėmė

²⁴ Bitinas A. Lietuvos pensijų sistemos modelis ir pensijų garantijų perspektyvos. Jurisprudencija. Mokslo darbai, 2008, 8 (110); p. 18-19

tarybinio stažo bei tarybinių atlyginimų nuvertinimas). 1991 metais įmokas valstybiniam socialiniam draudimui mokėjo tik 83 procentai visų dirbančiųjų Lietuvos gyventojų. Ši situacija dar paaštrėjo 1994 metais, kai mokantieji tesudarė 63 procentus²⁵. Todėl 1995 m. buvo įvykdyta pensijų reforma, kuri neatnešė finansinio palengvėjimo socialinio draudimo biudžetui.

Per pirmuosius penkerius socialinio draudimo gyvavimo metus buvo suformuota teisinė bazė, sukurti struktūriniai padaliniai, pradėtos kurti kompiuterinės informacinės duomenų bazės.

Nuo 1995 m. sausio 1 d. įsigaliojo naujas Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas, kuris apima senatvės, invalidumo bei našlių ir našlaičių pensijas, bei įstatymai, reguliuojantys valstybines pensijas – I ir II laipsnio valstybines pensijas, nukentėjusių asmenų pensijas, pareigūnų pensijas, mokslininkų pensijas bei socialines pensijas. Naujuoju pensijų įstatymu norėta atstatyti pensijų diferenciaciją, sustiprinti ryšį tarp sumokėtų įmokų ir gaunamų išmokų, ir taip paskatinti žmones draustis valstybiniu socialiniu draudimu. Viena vertus, sukurta grupė privilegijuotų asmenų, kurie gauna ne po vieną viešąją pensiją, kita vertus, pagrindinė socialinio draudimo pensija gana kukli, neleidžianti išvengti skurdo senatvėje²⁶.

Lietuva pasirinko ne tik Europoje, bet ir daugelyje pasaulio šalių dominuojantį socialinio draudimo modelį. Jis grindžiamas kartų solidarumo principu: jauni ir sveiki žmonės dalį savo uždirbtų lėšų skiria tiems, kurie dėl senatvės, invalidumo, ligos ar netekę darbo negali dirbti ir užsidirbti. Socialinio draudimo garantijos teikiamos iš lėšų, kurios surenkamos iš šiuo metu dirbančių žmonių. Teisę gauti valstybinio socialinio draudimo išmokas įgyja tik tie žmonės, kurie tam tikrą įstatymuose numatytą laikotarpį dirbo ir mokėjo valstybinio socialinio draudimo įmokas. Jų nemokėję gali tikėtis valstybės, bet ne socialinio draudimo paramos²⁷. Kadangi ši pensijų sistema veikia pagal einamojo finansavimo ir apibrėžtų išmokų principus, labai svarbu kiek, kaip, nuo ko surenkamos įmokos į fondą ir kokiam skaičiui asmenų surinkto įmokos paskirstomos.

Pensijų sistemos reforma Lietuvoje pradėta įgyvendinti nuo 1995 m. dviem etapais. Pirmasis etapas prasidėjo, kai 1994 m. liepos 18 d. priimtas Valstybiniu socialinio draudimo pensijų įstatymas²⁸, įsigaliojęs 1995 m. sausio 1d., apima valstybinių socialinio draudimo pensijų rūšis, jų sandarą, apskaičiavimo ir mokėjimo tvarką. Šiuo įstatymu buvo pakeista pensijų skaičiavimo formulė, sugriežtinti reikalavimai galintiems gauti pensija, atidėtas pensinis amžius. Ilginant amžių iki pensijos buvo tikimasi šiek tiek pagerinti dirbančiųjų ir mokančiųjų socialinio draudimo įmokas asmenų bei gaunančių pensijas asmenų santykį, taip palengvinant socialinio draudimo sistemą, tačiau tai blogino nedarbo situacija. Didėjo priešpensinio amžiaus žmonių nedarbas ir tuo pačių išaugo bedarbio ar kitos

²⁵ Didžiulis V. ir kt. An Incentive to Contribute: The case for Lithuanian Pension reform, Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, 1998 m.

²⁶ Lazutka R. Pensijų sistemų raida Lietuvoje// Filosofija. Sociologija. Nr. 2, 2007.

²⁷ Rimkūnienė D. ir kt. Nevalstybinių pensijų fondų steigimo problemos, būtinybė ir ateities perspektyvos// Ekonomika ir vadyba – 1998: tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga, Kaunas, 1998.

²⁸ Lietuvos Respublikos valstybiniu socialinio draudimo pensijų įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr.59-1153.

išmokos, pašalpos. Svarbiausi įstatymo tikslai buvo šie: norėta atstatyti pensijų diferenciacija, sustiprinti ryšį tarp sumokėtu įmoku ir gaunamų išmokų, skatinti žmones draustis valstybiniu socialiniu draudimu ir kt. Tačiau ši reforma neatnešė lakto finansinio palengvėjimo socialinio draudimo biudžetui, nes nauja sistema buvo grindžiama taip pat persikirstymu. Realus įmokų ir išmokų ryšys galimas tik realiai kaupiant šias įmokas ir apskaičiuojant jas individualiai. Galima teigti, kad vienos pakopos pensijų sistema yra finansiškai nepatikima ir neperspektyvi.

Dauguma autorių (R. Lazutka, V. Katkus, A. Morkūnienė, R. Valatkevičiūtė, G. Steponavičiūtė, E. Martinaitytė) įvardija tokias priežastis, dėl ko 1995 m. pensijų sistemos reforma nepateisino savo lūkesčių:

- Demografinė situacija;
- Nepakankamas pensininkų aprūpinimas;
- Mokesčių vengimo pasekmės.

Demografinė situacija. Kaip ir daugelis Vakarų bei Centrinės Europos valstybės, Lietuva išgyvena visuomenės senėjimo procesą: mažėja dirbančiųjų skaičius, daugėja pensininkų. Blogėjančią šalies demografinę situaciją atspindi ir gimstamumas, kuris Lietuvoje pradėjo mažėti nuo 1990 m. ir 1994 m. pasiekė mažiausią skaičių per visą šalies istoriją, o natūralus gyventojų prieaugis tapo neigiamas. Taip pat ilgėja tiek vyrų, tiek moterų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė: 2010 m. statistikos departamento duomenimis²⁹ vyrų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė buvo 68 metai, moterų - 78,8 metai. Taigi, vidutiniškai pensija mokama 12 metų (vyrams 5,5 metus, moterims – 18,8 metų).

Lietuvos demografinės padėties tendencijos rodo, kad esama valstybinio socialinio draudimo sistema, kuri tiesiogiai priklausoma nuo dirbančiųjų bei išmokas gaunančiųjų santykio, nėra pajėgi išlaikyti pensinės sistemos finansinį stabilumą bei ateityje ši problema gali opėti. Pasaulio bankas prognozuoja, kad Lietuvoje nuo 2000 metų iki 2050 metų 12,4 proc. padaugės pensinio amžiaus žmonių (nuo 712 tūkst. iki 800 tūkst.), o darbingo amžiaus žmonių sumažės nuo 2,236 mln. iki 1,692 mln. (arba 24,3 proc.). taigi, mažėjančiai darbingo amžiaus visuomenės daliai teks vis didesnis pensininkų skaičius. Pagal dabartinę sistemą 1,2 žmogaus išlaiko 1 pensijos gavėją, 2039 m. 1 mokėtojas išlaikys 1 gavėją, o 2050 m. 0,95 įmokų mokėtojo išlaikys 1 pensijos gavėją³⁰. Situaciją gali sušvelninti pensinio amžiaus ilginimas, tačiau tai blogina nedarbo draudimo situaciją, nes didėja priešpensinio amžiaus žmonių nedarbas, o bedarbiams išmokos mokamos iš to paties fondo.

Nepakankamas pensininkų aprūpinimas. Augančios migracijos, nedarbo, blogėjančių demografinių rodiklių pasekoje, dirbantieji turi mokėti vis gana dideles įmokas, kad būtų pakankamai lėšų garantuoti pensinį aprūpinimą. Tačiau dėl santykinai mažo įmokų mokėtojų skaičiaus ir didelio pensininkų skaičiaus vidutinė pensija gana maža. Opi problema ir tai, kad dideles įmokas mokanti

²⁹ Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė. <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1924> [žiūrėta 2011-10-04]

³⁰ Wellace, P. A survey of pensions. *Economist*, 2, 2002.- p. 2.

dirbančiųjų karta negali būti garantuota dėl jos pakankamo pensinio aprūpinimo. V. Katkaus skaičiavimais, penkių vidutinių atlyginimų dydžio pajamas gaunantis apdraustasis negali tikėtis nė pusės sumokėtų įmokų sumos³¹.

Galima alternatyva – savanoriškas kaupimas, tačiau tai galimai spręstų tik dabartinės dirbančių kartos pensinio aprūpinimo problemas. Ši alternatyva visiškai neveiksni dabartinei perskirstomajai pensijų sistemai.

Mokesčių vengimo pasekmės. Nuo 1995 m. reformos stipriai susijus įmokas su būsimomis išmokomis tikėtasi, kad sumažės šešėlinė ekonomika, visi dirbantieji legalizuosis, mokės valstybinio socialinio draudimo įmokas senatvės pensijai. Tačiau šie lūkesčiai nepasiteisino dėl kelių priežasčių. Visų pirma, dideli mokesčiai įmonėms labai padidino darbo jėgos kaštus, todėl kažkurios jų, kad išliktų konkurencingos, slepia ne tik tikrąjį darbuotojų darbo užmokestį, bet ir darbuotojų skaičių, taip dirbtinai mažindamos įmokų į socialinio draudimo fondą surinkimą. Darbuotojai taip pat linkę gauti didesnę atlyginimą vokeliuose, nei didesnę socialinę apsaugą. Tai itin aktualu šiuo išaugusios bedarbystės, nestabilios ekonomikos periodu. Taip pat būtina atkreipti dėmesį, kad žmonės nepasitiki socialiniu draudimu ir nėra suinteresuoti draustis juo. Dažniausiai socialinis draudimas suvokiamas kaip mokestis, ir šį suvokimą patvirtina tai, kad:

- ✓ Dauguma žmonių moka daug didesnes valstybinio socialinio draudimo įmokas, nei reiktų jų pačių pensijoms finansuoti;
- ✓ Valstybinio socialinio draudimo įmokos mokamos ir tada, kai teisė į valstybinio socialinio draudimo pensiją jau įgyta (pvz., dirbančiųjų pensininkų atveju);
- ✓ Išmokos turi apribojimus, ir atvirkščiai, įmokos – ne: kuo daugiau uždirbama – tuo daugiau sumokama valstybinio socialinio draudimo įmokų, tačiau apskaičiuojant pensiją draudžiamųjų pajamų koeficientas negali būti didesnis kaip 5³².

Kadangi vykdyta pensijų nepasiteisino, iškilo poreikis dar vienai pensijų sistemos reformai, kuri ištaisytų iki šiol buvusių reformų klaidas ir teigiamai paveiktų ne tik pensininkus, bet ir ekonominę šalies padėtį.

Lietuvoje pensijų sistemos reformos įgyvendinimą lėmė neišvengiamos ekonominės ir socialinės sąlygos. Mažėjantis gimstamumas ir vis didėjanti emigracija lėmė mažėjantį dirbančių asmenų ir tuo pačiu apdraustų socialiniu draudimu skaičių. Didėjanti tikėtina vidutinio gyvenimo trukmė leidžia manyti, kad daugės senatvės pensijų gavėjų. Ateityje galėjo kilti socialinio draudimo biudžeto subalansavimo problemų. Norint spręsti galimas ateities problemas buvo reikalinga reformuoti pensijų sistemą, pirmiausia pakeičiant pensijų sistemos finansavimo šaltinį.

³¹ Gylys P. Pensijų sistema Lietuvoje: dilemos ir kontroversijos. Viešoji politika ir administravimas. 2, 2002.- p. 78-80.

³² Vastybiniis socialinio draudimo pensijų įstatymas. // Valstybės žinios, 1994, Nr. 59-1153; Nr.71-2555.

Dali lėšų kaupti antroje pensijų pakopoje ir pereiti prie kaupiamųjų fondų inicijavo Lietuvos laisvosios rinkos institutas, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Prieš kaupiamųjų fondu steigimo pradžią buvo atliktas tyrimas, kurio vienas iš iniciatorių ir bendraautorių ekonomistas R. Lazutka. Teisiniai kaupiamųjų pensijų pagrindai susiję buvo susieti su Pensijų sistemos reformos įstatymu³³.

Pensijų reforma, SADM specialisto M. Ignatavičiaus teigimu³⁴, optimaliausia buvo pradėti ne anksčiau kaip 2004 m. ir ne vėliau kaip 2008 m., kadangi 2005-2020 m. numatomas ženklus darbingo amžiaus asmenų skaičiaus augimas, susijęs su ankstesne 1980-1990 m. gimstamumo banga. Dėl šios demografinės bangos socialinio draudimo biudžetas 2005-2020 m. gali būti perteklinis, o 2040-2070 m. laukiama socialinio draudimo biudžeto deficito, kuri lems dabar esantis mažas gimstamumas.

1999 m. priimtas Pensijų fondų įstatymas, tikintis, kad privatūs pensijų fondai papildys esamą socialinio draudimo pensijų sistemą ir šalies gyventojams sudarys geresnes sąlygas pasirinkti savo ateitimi. Šis įstatymas sudarė galimybes pensijų fondų steigimui ir veiklai.

2002 m. pabaigoje priimtas LR Pensijų sistemos reformos įstatymas³⁵, leidžiantis gyventojams dalį jų mokamų socialinio draudimo įmoku kaupti asmeninėse sąskaitose, atidarytose pensijų fonduose. Šį įstatymą įgyvendina 2003 m. liepos 4 d. priimti Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas³⁶ ir papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas³⁷, kurie nustato pensijų kaupimo sąlygas bei pensijų kaupimo bendrovių taisykles. Remiantis šiais įstatymais dabartinė pensijų sistema reformuojama trijų pakopų pensijų sistemos kryptimi.

2003 m. pradėta pensijų sistemos reforma. Nuo 2004 m. sausio 1 d. Lietuvos gyventojai gali savanoriškai rinktis privatų pensijų kaupimą – dalyvauti antroje pensijų pakopoje, kurioje gali dalyvauti socialinio draudimo pensijų sistemos dalyviai, perkeldami dali privalomu įmoku į pensijų fondus. Taigi jie vietoje dalies socialinio draudimo pensijos pradėjo kaupti pensijų turtą individualiose sąskaitose, kurios valdomos privačiu pensijų kaupimo bendrovių. Šiuo reformos etapu buvo siekiama pasinaudoti laikinai palankia demografinė situacija ir dali socialinio draudimo įmoku sukaupti asmeninėse dalyvių sąskaitose, taip jas atidedant „blogiems laikams“, kai demografinė situacija bus kur kas blogesnė. Tuo pačiu dalis valstybės įsipareigojimu laipsniškai perkeliama į privataus sektoriaus įsipareigojimus busimiems pensininkams

Pirmaisiais reformos metais įmoka kaupiamajam draudimui yra 2,5 proc. – tiek, kiek dabar socialiniam pensijų draudimui moka pats apdraustasis. Kaupiamosios įmokos tarifas kasmet turėjo būti didinamas po 1 procentinį punktą iki 5,5 proc. 2007 metais. Per pirmąjį pensijų sistemos reformos

³³ Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr.123- 511.

³⁴ Ignatavičius M. Kur eina pensijų sistema? // Lietuvos žinios. 2001, Nr. 239. P.14.

³⁵ Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr.123- 511.

³⁶ Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr.75-3472.

³⁷ Lietuvos Respublikos papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas //Valstybės žinios, 1999, Nr.55-1762

etapą, trukusį nuo rugsėjo 16 d. iki gruodžio 1 d., pensijų kaupimo sutartis pasirašė 441 606 Lietuvos gyventojai, arba 36,6 proc. visų apdraustųjų valstybiniu socialiniu draudimu.

Nuo 2009 m. liepos 1 d. įsigalioja Pensijų sistemos reformos įstatymo pataisos, kuriomis nustatomas sumažintas 2 procentų kaupiamosios įmokos tarifas. Noras šis sumažinimas buvo numatytas tik iki 2010 metų gruodžio 31 d., nepasibaigus sunkmečiui jis buvo pratęstas. Šis sumažinimas susilaukė įvairių sričių atstovų bei ekspertų kritikos, kurie teigia, kad dėl šio sumažinimo negalima teigti, kad kaupimas išvis egzistuoja, nes Tų 2 proc. įmokų vos pakanka administravimo išlaidoms padengti. Nors visi Europos Sąjungos strateginiai dokumentai nurodo, kad pensijų aprūpinime visos šalys turi labiau remtis privačiu kaupimu, ne perskirstymu. Perskirstymo problema ir yra tiesioginė priklausomybė nuo demografijos. Fondų sistema pagrįsta ekonominiais skaičiavimais. Kitų šalių ir Pasaulio banko ekspertų išvadose, kurias visi puikiai žinojo, buvo nurodyta, kad 5 proc. įnašas į pensijų fondus yra minimumas, nuo kurio galima pradėti. Todėl nėra prasmės laikyti tokios sistemos, kuri negali atsipirkti, nieko nepadaryta, kad žmonės galėtų kaupti. Net priešingai, visas politinis dėmesys kreipiamas į pirmąją sistemą, nes tai yra politiškai patraukli tema, o žmonės, kurie kaupia antroje pakopoje, tapo nebesvarbūs. Jie buvo apgauti, nes pasirašė vienomis sąlygomis, o paskui tos sąlygos buvo pakeistos. Lietuvos laisvosios rinkos instituto teigimu³⁸, jeigu į privačius pensijų fondus pervedama dalis būtų padidinta nuo dabartinių 5,5 iki 10 proc. tai tikrai leistų Lietuvos privatiems pensijų fondams tapti vienais efektyviausių pasaulyje, nes kaip ir pastebima Pasaulio Banko ataskaitoje Lietuvos pensijų sistemos dizainas iš tiesų yra geras ir prie to prisidėjo tiek sėkminga tokių valstybės struktūrų kaip „Sodra“, tiek privačių rinkos dalyvių veikla.

2011 m. birželio 9 d. seimas pritarė pensinio amžiaus, kuris šiuo metų siekia 60 metų moterims ir 62,5 metų- vyrams, ilginimui nuo 2012 m sausio 1 d. iki 65 metų. Kasmet pensinis amžius moterims bus ilginamas 4 mėnesiais, vyrams – 2 mėnesiais, kol 2026 metais pasieks 65 metų ribą (1 priedas). Šis sprendimas priimtas atsižvelgiant į ilgėjančią žmonių, sukankančių pensinį amžių, gyvenimo trukmę bei kitas demografines tendencijas ir prognozes, siekiant, kad socialinio draudimo įmokos neužgultų dirbančiųjų pečių nepakeliama našta, o mokamos pensijos nemažėtų.

³⁸ LLRI pozicija: Ar reikia dirbtinai mažinti pensijų fondų administravimo mokesčius? // http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/llri_pozicija_ar_reikia_dirbtinai_mazinti_pensiju_fondu_administravimo_mokescius/4180

1.3. Dabartinės Lietuvos pensijų sistemos charakteristika ir problematika

Lietuvos Respublikos konstitucijoje numatyta, kad Valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais³⁹. Valstybės reglamentuojama centralizuota ir tariamai socialinę lygybę prieš įstatymą garantuojanti kiekvienam piliečiui pensijų sistema Lietuvoje buvo pagrįsta tarybiniais metais.

Lietuvos visuomenė, kaip ir kitose Europos valstybėse senėja – žmonės gyvena vis ilgiau. Lietuvos gyventojų skaičiaus prognozės rodo greičiausią Europoje gyventojų skaičiaus mažėjimą dėl labai žemo gimstamumo ir didelės emigracijos. Valstybei bus vis sunkiau spręsti pagyvenusių žmonių gerovės klausimą ateityje, mažėjant mokesčių mokėtojų ir augant pagyvenusių žmonių skaičiui. Ši problema, kaip ir kitose Europos Sąjungos valstybėse (Vengrija, Lenkija, Švedija, Estija, Latvija ir kt.), sprendžiama šalia einamojo finansavimo pensijų sistemos palaipsniui įvedant pensijų kaupimą. Nuo 2004 sausio 1 d. Lietuvos pensijų sistemą papildė privataus pensijų kaupimo schemas.

Pensijų reforma Lietuvoje pradėta siekiant šių tikslų:

- ✓ sudaryti sąlygas apsidraudusiems asmenims gauti didesnes pensijas;
- ✓ sumažinti gyventojų senėjimo poveikį pensijų sistemai;
- ✓ laipsniškai mažinti pensijų draudimui skirtą tarifą ir taip mažinti darbo jėgos kainą;
- ✓ sustiprinti kapitalo rinką ir taip skatinti Lietuvos ūkio augimą.

Pensijų sistemos reformos esmė yra perėjimas nuo dabartinės pensijų sistemos, kai surinktos lėšos perskirstomos, prie sistemos, grindžiančios kaupimu. Nuo 2004 m. sausio 1 d. kiekvienas žmogus, kuris privalomai draudžiamas socialiniu valstybiniu draudimu, gali dalį pensijos kaupti asmeninėje sąskaitoje, esančioje jo pasirinktame pensijų fonde. Pensijų sistemos reforma yra savanoriška, t.y. kiekvienas gali nuspręsti, ar jam pervesti dalį lėšų į pasirinktą pensijų fondą, ar ne. Svarbu yra tai, kad apsisprendus dalyvauti kaupime, atgal grįžti į senąją, t.y. socialinio draudimo sistemą nebegalima.

Šiuo metu Lietuvoje veikia trijų pakopų pensijų sistema. Socialinės apsaugos terminų žodyne terminas „tripakopė pensijų sistema“ reiškia⁴⁰, kad pensinio draudimo organizavimas susideda, remiasi trimis sudėtinėmis dalimis (pakopomis):

- 1) einamosiomis įmokomis ir (arba) mokesčiais finansuojamos pensijos;
- 2) privalomojo kaupiamąjį pensijų draudimo pensijos;
- 3) savanoriško kaupimo pensijos.

³⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr.33-1014.

⁴⁰ Sveikatos ekonomikos centras. Socialinės apsaugos terminų žodynas // <http://www.sec.lt/pages/zodynas/index.html> [žiūrėta 2011-09-24]

2 lentelė. Pensijų sistemos pakopos.

1 pakopa	2 pakopa	3 pakopa
<i>Socialinio draudimo pensija</i>	<i>Iš VSDFV įmokų kaupiama pensija privačiuose pensijų fonduose</i>	<i>Papildomai savanoriškai kaupiama pensija</i>
Valstybinis socialinis pensijų draudimas (privalomo socialinio draudimo įmokos atskaitomos bei sumokamos kas mėnesį nuo priskaičiuotų draudžiamųjų pajamų, o iš surinktų pinigų išmokamos pensijos, taip pat ligos, bedarbio ir kitos pašalpos); Valstybinio socialinio draudimo įmoką sudaro: ▪ 31 proc. darbo užmokesčio įmoka, kurią moka darbdavys; ▪ 3 proc. darbo užmokesčio įmoka, kurią sumoka pats darbuotojas nuo savo atlyginimo.	Kaupimas senatvės pensijai iš socialinio draudimo įmokų pensijų fonduose (dalis privalomų socialinio draudimo įmokų perduodama į pensijų fondus, jos kaupiamos – už jas įsigyjami vertybiniai popieriai, kitas turtas, gaunamos palūkanos ir vėl perkamas turtas. Sukakus senatvės pensijos amžių už sukauptą sumą įsigyjama kasmėnesinė išmoka – anuitetas, kitaip tariant, pensija iki gyvos galvos). Dalis VSDFV mokamų socialinio draudimo įmokų kaupiama privačiuose pensijų fonduose: • 2004 metais - 2,5 proc. darbo užmokesčio; • 2005 metais – 3,5 proc. darbo užmokesčio; • 2006 metais – 4,5 proc. darbo užmokesčio; • 2007 metais – 5,5 proc. darbo užmokesčio; • 2008 metais – 5,5 proc. darbo užmokesčio; • 2009 metais: ○ 2009 m. sausio 1 d. iki 2009 m. birželio 30 d. – 3 proc. darbo užmokesčio; ○ nuo 2009 m. liepos 1 d. – 2 proc. darbo užmokesčio; • 2010 metais – 2 proc. darbo užmokesčio; • 2011 metais – 2 proc. darbo užmokesčio.	Papildomas kaupimas pensijai gyvybės draudimo įmonėse ar pensijų fondų valdymo įmonėse (nuo antros pakopos skiriasi tuo, kad asmuo savarankiškai ir savanoriškai moka papildomas įmokas į pensijų fondus).

Šaltinis. Sudaryta autoriaus, remiantis www.pensijusistema.lt, Lietuvos pensijų reformos įstatymu.

Pirmoji pakopa - pensijos finansuojamos einamųjų mokėjimu principu ir administruojamos valstybės. Šiuo draudimu draudžiami asmenys, dirbantys pagal darbo sutartis ir mokantys valstybinio socialinio draudimo įmokas pagrindinei ir papildomai senatvės pensijos dalims. Asmenys, mokantys nustatyto dydžio įmokas į socialinio draudimo fondą, yra apdraudžiami. Asmuo gali gauti valstybinę socialinio draudimo senatvės pensiją, jeigu jo socialinis statusas atitinka šias sąlygas: jis turi minimalu socialinio draudimo stažą pensijai gauti ir yra sulaukęs įstatymu nustatyto pensinio amžiaus. Įstatyme⁴¹ numatytas minimalus valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas pensijai gauti yra 15 metų, o būtinasis stažas – 30 metų. Senatvės pensijos amžius šiuo metu yra 60 metų moterims ir 62 metai 6 mėnesiai vyrams. Nuo 2012 m. sausio 1 d. kasmet pensinis amžius moterims bus ilginamas 4 mėnesiais, vyrams – 2 mėnesiais, kol 2026 metais pasieks 65 metų ribą (1 priedas). Nuo 2009 m.

⁴¹ Lietuvos Respublikos valstybiniu socialinio draudimo pensijų įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 59-1153; Nr.71-2555.

sausio 1 d. turėjo įsigalioti nauja pensijų skaičiavimo formulė, kurioje pensija būtų skaičiuojama nuo 1994-01-01 iki išėjimo į pensiją mėnesio. Dėl susidariusios ekonominės situacijos pensijų formulės pataisa nepriimta. Šiuo metu socialinio draudimo senatvės pensiją sudaro 3 dalys: pagrindinė dalis, papildoma dalis ir priedas už stažo metus.

Senatvės pensiją sudaro⁴²:

1. **pagrindinė dalis** (ji lygi 110 proc. socialinio draudimo bazinės pensijos, jeigu asmuo turi būtinajį (30 metų) socialinio pensijų draudimo stažą);

2. **papildoma dalis**, apskaičiuojama pagal tokią formulę:

$$\underline{0,005 \times s \times k \times D + 0,005 \times S \times K \times D}$$

Šioje formulėje:

s - stažas, įgytas dirbant pagal darbo sutartį, narystės ar tarnybos pagrindu iki 1993 m. gruodžio 31 d.;

k - asmens draudžiamųjų pajamų koeficientas, t.y. per 5 paeiliui einančius palankiausius metus iš laikotarpio nuo 1984 m. sausio 1 d. iki 1993 m. gruodžio 31 d. turėto uždarbio santykis su tų pačių metų vidutiniu uždarbiu Lietuvoje;

S - stažas, įgytas po 1994 m. sausio 1 d. dirbant pagal darbo sutartį, narystės ar tarnybos pagrindu;

K - asmens draudžiamųjų pajamų koeficientas, apskaičiuotas pagal draudžiamąsias pajamas, turėtas nuo 1994 m. sausio 1 d.;

D - Vyriausybės patvirtintos einamųjų metų draudžiamosios pajamos, galiojančios tą mėnesį, už kurį mokama pensija.

3. **priedas už stažo metus** (šio priedo dydis apskaičiuojamas dauginant 3 procentus socialinio draudimo bazinės pensijos iš kiekvienų iki išėjimo į pensiją mėnesio įgytų pilnų socialinio draudimo stažo metų, viršijančių 30 metų, skaičiaus).

Jei asmuo pagal Pensijų sistemos reformos įstatymą pasirinko dalyvavimą pensijų kaupime, dalis jo valstybinio socialinio pensijų draudimo įmokos pervedama į jo pasirinktą privatų pensijų fondą. Todėl apskaičiuojant jam senatvės pensijos dydį jo metinis draudžiamųjų pajamų koeficientas už kiekvienus dalyvavimo pensijų kaupime metus apskaičiuojamas metinį draudžiamųjų pajamų koeficientą dauginant iš dydžio c , apskaičiuojamo pagal formulę $c = (t_p - t_k) / t_p$. Joje:

t_p – tų metų valstybinio pensijų socialinio draudimo įmokos tarifo dalis, skirta valstybinės socialinio draudimo senatvės pensijos papildomai daliai, patvirtinta Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto rodiklių patvirtinimo įstatymu;

t_k – tų metų kaupiamosios pensijų įmokos tarifas, patvirtintas Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto rodiklių patvirtinimo įstatymu. Jeigu Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto rodiklių

⁴² Senatvės pensija// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=336> [žiūrėta 2011-11-02]

patvirtinimo įstatymu buvo patvirtinti keli kaupiamosios pensijų įmokos tarifai, taikomi atskirais laikotarpiais atitinkamai apdraustųjų asmenų kategorijai patvirtinti tarifai.

Valstybinio socialinio draudimo sistema yra perskirstomoji, todėl galimybės mokėti „Sodros“ išmokas priklauso nuo to, kiek Lietuvoje yra mokančių įmokas, koks tų žmonių darbo užmokestis ir kiek yra išmokų gavėjų.⁴³

Taip pat pažymėtina, kad valstybinio socialinio draudimo sistemos neaplenkė ir naujoji viešoji vadyba. V.Domarko teigimu⁴⁴, naujosios viešosios vadybos principų formavimuisi įtakos turėjo vadybos idėjos, kurios iš privataus sektoriaus buvo perkeltos į viešąjį. Pagrindinė naujosios viešosios vadybos idėja buvo viešajame sektoriuje taikyti tokius pačius privataus verslo principus, laikant, kad valdžios įstaigos turėtų perimti ne tik verslo techniką, bet ir jo vertybes. Taigi, šiuo metu Sodra jau veikia vieno langeli principu, įdiegtos Elektroninė draudėjų aptarnavimo sistema (EDAS), Elektroninė gyventojų aptarnavimo sistema (EGAS) ir kita.

Antroji pakopa. Joje dalis „Sodrai“ pervedamų lėšų kaupiama pasirinktame pensijų fonde. Pensijų kaupimo sistema – tai galimybė kaupti senatvei. Apsisprendusieji dalyvauti naujoje pensijų kaupimo sistemoje dalį socialinio draudimo įmokų, šiuo metu mokamų „Sodrai“, nukreipia į savo sąskaitą pasirinktame pensijų fonde. Sukakę senatvės pensijos amžių, pensijų kaupimo dalyviai gaus dviejų dalių pensiją: iš socialinio draudimo „Sodroje“ ir iš pačių pasirinktame pensijų fonde sukauptų lėšų. Renkantis pensijų fondą, vertėtų atsižvelgti į būsimą kaupimo trukmę, kuo ilgesnio laikotarpio pensijų fondo pelningumą, mokesčių dydį bei atkreipti dėmesį į jų derinį su fondo pajamingumu.

Kaupiama bus dalis socialinio draudimo įmokų, skirtų senatvės pensijai. Ši dalis palaipsniui didėjo ir 2008 m. sudarė 5,5 proc. dalyvio pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos. Tačiau, šalyje susidarius ypatingai padėčiai, kaupiama dalis nuo 2009 m. I pusmečio sumažėjo iki 3 proc., o 2009 m. II pusmetį ir 2010 m. ji sudaro 2 proc. dalyvio pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos. Pasirinkusieji dalyvauti naujojoje pensijų kaupimo sistemoje mokės tokias pat socialinio draudimo įmokas, kaip ir iki šiol. Dalyviui su pensijų kaupimo bendrove pasirašius pensijų kaupimo sutartį, jo darbdavys ir toliau kas mėnesį pervedinės įmokas „Sodrai“, o „Sodra“ atitinkamą jų dalį perves į dalyvio pasirinktą pensijų fondą.

Kaupiamos pensijos *dydis* priklauso nuo:

- kaupimo laikotarpio trukmės (kuo jaunesnis žmogus, tuo labiau verta kaupti);
- atlyginimo dydžio (kuo didesnis atlyginimas, tuo didesnės įmokos);
- investavimo pajamingumo;

⁴³ Vainienė r. „Sodra“: žadėjo pensiją – davė mokesčių.//

http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/straipsniai_ir_komentarai/sodra_zadejo_pensija_dave_mokesti/6144

⁴⁴ Domarkas V. Naujieji viešojo administravimo raidos akcentai // Viešoji politika ir administravimas. 2007, Nr. 3. P.71.

- atskaitymų kaupimo bendrovės naudai dydžio (kuo didesni mokesčiai už kaupiamų lėšų administravimą, tuo mažesnė suma bus sukaupta).

Pensijų reformos privalumai:

✓ *Pensija - iš dviejų šaltinių.* Asmenys, dalyvaujantys pensijų kaupime, sulaukę pensinio amžiaus, gaus pensijas iš dviejų šaltinių – iš VSDF ir iš pasirinkto pensijų fondo. Mokėdami tokias pačias įmokas, žmonės gaus didesnes išmokas nei dabar;

✓ *Išlieka visos kitos socialinės garantijos.* Dalyvaujant pensijų kaupime, išlieka visos kitos socialinės garantijos – nedarbingumo, motinystės ar ligos atvejais mokamos išmokos;

✓ *Jokių papildomų įmokų.* Dalyvaujant pensijų kaupime, asmenys nemokės jokių papildomų įmokų – bendra iš atlyginimo atskaitomų lėšų dalis nepadidės. Darbdaviai kaip ir iki šiol pervedinės tas pačias įmokas VSDF, o ji perves reikiamas lėšas į asmenines sąskaitas pensijų kaupimo bendrovėse;

✓ *Visos sukauptos lėšos paveldimos.* Visos įmokos į pensijų fondą yra paveldimos – nelaimės atveju sukauptas lėšas paveldės artimieji.

✓ *Gyvybingumas.* Gyventojų įmokos kaupiamos bei investuojamos, o ne išmokamos (perskirstomos) tik surenkamos: kiekvienas žmogus pensiją kaupia sau.

Pensijų reformos trūkumai:

- ☑ nusprendus dalyvauti pensijų reformoje, šio sprendimo pakeisti nebegalima. Todėl apsispręsti reikia tvirtai ir vieną kartą;
- ☑ pasirinkus pensinį fondą, pirmus 3 metus jo keisti negalima;
- ☑ visi pensiniai fondai gali keisti savo mokesčius. Įstatymuose numatyta, kad mokestis nuo įmokos negali viršyti 10 proc., o mokestis nuo sukaupto kapitalo negali būti didesnis kaip 1 proc.

Trečioji pakopa. Šioje pakopoje gali dalyvauti kiekvienas, sudaręs papildomą pensijų kaupimo sutartį, nepriklausomai nuo to, ar dalyvauja pirmoje, ar abiejose pakopose. D.Skučienės teigimu⁴⁵, trečiosios pakopos – savanoriškosios kaupiamosios pensijos gyvybės draudimo įmonėse ar pensijų fonduose norintiems sukaupiti daugiau, nei gali užtikrinti pirmosios dvi linijos. Kiekvienam dalyviui atidaroma asmeninė sąskaita, į kurią mokamos piniginės įmokos, o sukauptos lėšos investuojamos. Įmokas gali mokėti pats dalyvis, jo sutuoktinis, darbdavys ar kiti asmenys. Galima rinktis įmokos būdą ir mokėti periodiškai arba neperiodiškai. Savanoriška asmenų draudimasis skatina valstybė, taikydama įmokoms į pensijų fondus pajamų mokesčio lengvatą nuo per metus į fondą sumokėtu lėšų, jei jos kartu su kitomis pajamų mokesčių mažinančiomis išlaidomis neviršija 25 proc. metiniu apmokestinamų pajamų. Apibendrinant galima teigti, kad dalinis „Sodros“ privatizavimas

⁴⁵ Skučienė D. Pensijų sistemos poveikis socialinei – ekonominei nelygybei Lietuvoje. Daktaro disertacija [rankraštis]: socialiniai mokslai, sociologija (05S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2005. P.64.

sumažintų valstybinės socialinės apsaugos sistemai tenkančią pensijų išmokų našą. Tikimasi, kad šalies piliečiai vis labiau pradės rūpintis pensinių apsirūpinimu bei būsimu pensijos dydžiu – dalyvaus privačiame pensijų kaupime.

Identifikavus Lietuvos triapakopę pensijų sistemą, svarbu aptarti ir Pensijos sistemos struktūrą pagal **finansavimą ir administravimą**. Šiandienos pensijų sistema gali būti finansuojama einamųjų išmokų arba kaupiamuoju principu, tačiau abi šios sistemos turi tiek privalumų, tiek ir trūkumų. Kaupiamosios sistemos trukumas - ilgas laikotarpis iki susikūrimo ir visiško funkcionavimo pradžios, o kaupiamųjų fondų funkcionavimo sistema yra sunkiai suprantama dalyviams.

P.Gylis teigia⁴⁶, kad einamųjų išmokų sistema yra paprasta (surinktos lėšos iš karto paskirstomos), susijusi su maža rizika (galimas piktnaudžiavimas susijęs su darbuotojų piktnaudžiavimu bei neracionaliu lėšų paskirstymu), pigi (sąnaudos mažesnės nei kaupiamosiose schemose), užtikrinamas stabilus pensijų didėjimas (jeigu ekonomika auga stabiliai) ir skatina kartu solidarumą. Kaupiamosiose sistemoje individas turi pasikliauti pats savimi, sistema sudėtinga, administravimo sąnaudos didelės, yra investicinė rizika, o kartų solidarumas neskatinamas. Galima daryti išvadą, kad einamųjų išmokų ir kaupiamųjų išmokų sistemos tiesiogiai tarpusavyje susijusios su šalies demografiniais ir ekonominiais reiškiniais. Kaupiamųjų pensijų sistemai didelį įtaką daro ne tik sukauptu lėšų dydis, bet ir visuomenės pasitikėjimas šia sistema bei įstatymai reglamentuojantys kaupiamųjų fondų veiklą.

Pagal administravimą pensijų sistemos gali būti skirstomos į centralizuotas ir į decentralizuotas. Centralizuotoje organizacijoje visą pensijų sistemą valdo viena institucija, kuri pati priima visus sprendimus. Decentralizuotoje organizacijoje kiekvienas padalinys turi teisę priimti autonominius sprendimus. Lietuvos pensijų sistema administruojama centralizuotai, tačiau reguliuojama Lietuvos Respublikos Vyriausybės, o įmokas pensijoms surenka „Sodra“, drauge pervešdama reikiamas lėšas į kaupiamuosius fondus. Lietuvos laisvosios rinkos instituto ekspertė K. Leontjeva teigia⁴⁷, jog dėl ekonominės krizės sumažinus procentą į pensijų kaupiamuosius fondus, tapo akivaizdu, kad įmokų pervedimo į kaupimo principu veikiančius pensijų fondus patikėjimas „Sodra“ buvo esminė klaida.

Charakterizuojant Lietuvos pensijų sistemos reformos problematiką svarbu identifikuoti **pensijų kaupimo privačiuose fonduose veiksnius**. Įvardijami tiek teigiami, tiek neigiami kaupiamųjų pensijų sistemos požymiai. Prof. J. Tartilas išskiria tokius kaupiamųjų pensijų pranašumus⁴⁸:

⁴⁶ Gylys, P. Pensijų sistema Lietuvoje: dilemos ir kontraversijos //Viešoji politika ir administravimas. 2002, Nr.2.

⁴⁷ Leontjeva, K., Valdžia nusitaikė į būsimus pensininkus //

http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/straipsniai_ir_komentarai/valdzia_nusitaik_e_busimus_pensininkus/5265

⁴⁸ Tartilas J., Socialinės saugos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, P.76.

1) ji leis sutelkti dideles lėšas ir dėl to bus galimos ilgalaikės investicijos, inicijuojama kapitalo rinkos ir infrastruktūros plėtra;

2) paskirstys visuomenėje socialinę riziką: blogai dirbant vienai sistemai, kita gerai dirbanti sistema išlygins riziką laipsniškai, taigi žmonių aprūpinimas senatvėje bus stabilesnis ir mažiau rizikingas;

3) sistema patraukli psichologiniu požiūriu, nes susidaro įspūdis, kad mokama iš „savo“ sąskaita, o ne iš bendra;

4) sistema sudaro galimybę (ir daugelyje šalių ją naudojami) išeiti iš pensija kliento pagedaujamo laiku, o ne būtinai sulaukus pensinio amžiaus, kaip numato Lietuvoje diegiamas modelis - taigi pats suinteresuotas asmuo sprendžia, kada jam eiti iš pensija - dažniausiai atsižvelgiama į paskaičiuoto anuiteto (t.y. išmokos iki gyvos galvos) dydį;

5) sukaupta pensija yra paveldima.

Kiti autoriai išskiria tokias kaupiamųjų pensijų sistemos teigiamas savybes:

1) kaupiamųjų pensijų fondai yra priemonė spręsti socialinio draudimo pensijų sistemų problemas socialinio draudimo pensijų sistemą papildžius kaupiamųjų pensijų schemomis;

2) kaupiamųjų pensijų sistema leidžia paskirstyti apsaugos senatvėje finansavimą tarp skirtingu mechanizmu, kadangi dalyvavimas pensijų sistemoje paskirstytą politinę riziką ir investicinę riziką;

3) tokia sistema leistų sumažinti bendrą riziką bei pagerinti pensini aprūpinimą;

a) kadangi pensijų kaupimo neįtakoja visuomenės demografiniai pokyčiai, pensijos dydis priklauso tik nuo to, kokio dydžio yra mokamos įmokos į pensijų fondus bei koks gaunamas investicinis pelnas - tai leidžia asmeniui kaupti lėšas atsižvelgiant iš savo poreikius;

b) ši sistema leidžia kaupti lėšas ir tiems, kurie nepatenka į socialinio draudimo sistemą - tikėtinas mokesčių slėpimo problemos mažėjimas;

c) kaupiamieji pensijų fondai gali padidinti visuomenės santaupas ir kartu investicijas, kurios paspartintų ekonomikos augimą.

Prie jau išvardintų kaupiamųjų fondų privalumų galima paminėti, jog sukauptos lėšos yra asmens nuosavybė, kurią gali paveldėti artimieji. Kaupiamųjų pensijų sistemoje įžvelgiama ir neigiamų bruožų. Prof. J. Tartilas išskiria šiuos⁴⁹:

1) fondas atitraukia dalį lėšų iš socialinio draudimo;

2) padidins kapitalo pasiūlą; investicijų į Lietuvos vertybinius popierius atveju pensijų išmokų problema užkraunama ateities kartoms;

3) didėjant kapitalui, didės fondų įtaka, o tai gali neigiamai paveikti socialinę politiką;

4) reali grėsmė užsienio kapitalui (Čilės atvejis);

⁴⁹ Tartilas J., Socialinės saugos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, P.76.

5) išmokoms turės įtakos rinkos svyravimai: skirtingu laiku išėjusieji į pensiją turės, nors ir vienodas įmokas mokėję, gaus skirtingas pensijas;

6) sistema neišsprendžia problemų tų asmenų, kurių pajamos yra mažos.

Kiti autoriai nurodo, be išvardintųjų profesoriaus, šias problemas:

1) ilgas teisės įgijimo į būsimą pensiją laikas (tačiau jis yra toks pats kaip ir siekiant gauti socialinio draudimo senatvės pensiją);

2) palyginti didelės administravimo sąnaudos;

3) nėra apsaugos nuo infliacijos, kitų neigiamų ekonominių reiškinių.

Būtina paminėti, kad pensijų reformoje dalyvaudamas asmuo gali susidurti su tam tikromis rizikomis. Mokslo literatūroje nurodomos įvairios rizikos grupės. Pavyzdžiui, E. Buškevičiūtė skiria finansinę ir nefinansinę riziką. Pirmąją sudaro demografinė ir politinė rizika. Antrajai - finansinės rizikos – grupei priklauso valiutos, palūkanų normų, infliacijos, koncentracijos ir investicinė rizika⁵⁰.

Taigi nors pensijų kaupimo sistema turi ir trūkumų, ir privalumų, jos svarbiausias tikslas yra padidinti kaupiamųjų pensijų sistemoje dalyvaujančių asmenų pajamų lygį senatvėje.

Pensijų sistema gali atrodyti nesudėtingas ir didelių investicijų nereikalaujantis procesas, o iš tikrųjų, ekonomisto E.Vilko teigimu⁵¹, ji yra sudėtinga, nes tampriai susijusi su ne visada prognozuojama ekonomika, ilgalaikiais demografiniais pokyčiais ir kintančia socialine situacija. Nėra ilgalaikių prognozių, kurios visapusiškai garantuotų kaupiamųjų pensijų ateitį, nes niekas negali pasverti busimos rizikos akcijų rinkose ar vidinės ekonomikos situacijos šalyje. Lėšų nukreipimas į privačius fondus buvo valstybės prisiėmimas įsipareigojimų kompensuoti privatizuojamų lėšų dalį iš valstybės biudžeto.

1.4. Užsienio šalių patirtis kuriant pensijų fondus

Išsivysčiusiose šalyse pensijų fondai vystėsi kaip darbdavių užtikrinamos profesinės pensijos. Pirmiausia jos teiktos valstybės tarnautojams, tačiau ne visada šios pensijos buvo kaupiamos, t.y. kartais jos buvo finansuojamos iš einamųjų įplaukų, o ne iš specialiai sudaromo rezervo. Tačiau šios pensijų schemas buvo labai nevienodos- ne visi darbuotojai apimti, skirtingos sąlygos gauti pensiją, pensijos dydis. Darbdaviai jas naudojo kaip kvalifikuotos darbo jėgos išlaikymo, lojalumo ugdymo instrumentą.

Po II pasaulinio karo daugelyje šalių įmokos ir investicijų pajamos į pensijų fondus tapo neapmokestinamos. Tai pradėta laikyti atidėta darbo užmokesčio dalimi, geru pakaitalu atlyginimams (nes kitos santaupos tokių privilegijų neturėjo ir neturi). Todėl profesiniai pensijų fondai labai išplito.

⁵⁰ Buškevičiūtė E. Mokesčiu sistema. Kaunas: Technologija, 2003, P.139.

⁵¹ Vilkas. E. Įstrigo pensijų įstatymas // <http://www.veidas.lt/lt/leidinys.full/3cec8b3a97625> [žiūrėta 2011-09-15]

Tuo pačiu imta daug daugiau juos reguliuoti. Viena iš priežasčių - darbdaviai turėjo daug daugiau informacijos nei apdraustieji, todėl galėjo manipuliuoti - atleisti prieš pat įgyjant teisę į pensiją, rizikingai investuoti. Atsirado dviguba rizika prarasti darbą ir pensiją⁵².

Daugėjant reguliavimų ir stiprėjant darbo jėgos mobilumui, darbdaviams apibrėžtų išmokų planai darėsi vis mažiau patrauklūs ir sunkiau administruojami. Dėl didelio reguliavimo pensijų planai įmonėse beveik suvienodėjo ir tapo nebe taip lanksčiai pritaikomi individualiems įmonės poreikiams. Todėl vis daugiau darbdavių perėjo prie apibrėžtų išmokų schemų, (tada investicijų riziką patiria dirbantieji), arba pensijų administravimą perduoda išoriniams valdytojams.

Pensijų fondai steigiami siekiant sudaryti aprūpinimo senatvei sistemas. Privataus verslo atstovai, veikiantys darbdavių ar valstybinių bei vietinių įstaigų darbdavių vardu ar net sąjungos narių vardu, o taip pat ir savo vardu, kuriantys aprūpinimo senatvei planus, vadinami rėmėjais (literatūroje "sponsorius"). Pasaulinėje praktikoje yra laikomasi dviejų tipų pensijų planų⁵³:

⇒ nustatytų įnašų planai - ***defined contribution plans***. Plano rėmėjas yra atsakingas tik už pinigines įmokas savo kliento vardu. Paprastai įmokos dydis yra nustatomas kaip tam tikras procentas nuo atlyginimo arba procentas nuo pelno. Pagal šį planą rėmėjas negarantuoja, jog senatvėje bus išmokamos tam tikro dydžio pensijos. Išmokos suma labiausiai priklauso nuo to, kokie bus pensijų fondo veiklos rezultatai bei įmokų sumos.

⇒ nustatytų išmokų planai - ***defined benefit plans***. Tuomet plano rėmėjas sutinka išmokėti tam tikro dydžio pensijas nustatytiems asmenims. Atsižvelgiant į darbo stažą bei darbuotojo darbo 20 užmokesčių ir taikant formules, yra apskaičiuojamos įmokos į šio tipo fondus. Pensiniai įsipareigojimai tampa lyg skolos įsipareigojimai rėmėjui tuo atveju, jei įmokų suma bus mažesnė nei žadėta pensija. Įmokėtos įmokos taip pat gali būti naudojamos įmokoms už gyvybės draudimą.

Pradėjus reguliuoti profesinius pensijų fondus ir siekiant riboti riziką, kai įmonės lėšos laikomos kartu su pensijų fondo lėšomis, pensijų fondų lėšos buvo atskirtos į atskirą juridinį vienetą. **Anglosaksiškoje** tradicijoje tai "Trust". Tai pinigų kaupyklos, valdomos pasitikėjimo teise. "Trustą" valdo patikėtiniai - "trustees". Čia dauguma pensijų fondų veikia apibrėžtų išmokų principu, t.y. susitariama dėl konkrečios pensijų išmokos dydžio, o jų kūrėjai yra įmonės, tiksliau – darbdaviai, kurie ir skiria pensijų fondų valdytojus patikėtinius. Šie samdo profesionalius investicijų vadybininkus. Pats

⁵² Morkūnienė A. Pasaulinė pensijų fondų praktika ir patirtis. *Pranešimas LLRI seminare "Pamatai ir prielaidos gyvybingiems pensijų fondams"*, Vilnius, 1997 03 03-04, http://www.lrinka.lt/index.php/pranesimai_prezentacijos/pasauline_pensiju_fondu_praktika_ir_patirtis/2140 [žiūrėta 2011-10-07]

⁵³ World bank. *Adverting the Old Age Crisis: Policies to Protect the Old and Promote Growth* Washington DC: World Bank and Oxford University Press, 1994.

pensijų fondas siekia pelno ne sau, o savo nariams. Todėl šio tipo pensijų fondai yra prilyginami ne pelno siekiančioms organizacijoms.

Anglisaksiškosios sistemos fondai veikia kaip juridinis vienetas pagal šiuos principus⁵⁴:

- ✓ fondai privatūs arba mišrūs;
- ✓ kaupiamos lėšos atskirtos nuo įmonės lėšų;
- ✓ siekia finansinių ir socialinių tikslų;
- ✓ veikia prie įmonių;
- ✓ taiko apibrėžtų išmokų sistemą.

JAV pensijų fondas - sistema labai artima anglisaksiškajai, todėl dalis autorių neišskiria jos, o pateikia kaip anglisaksiškojo pensijų fondo sudedamąją dalį. Tačiau kaip sistema, veikianti tik jai būdingoje teritorijoje, bei turinti tik jai būdingų bruožų, gali būti nagrinėjama kaip atskiras modelis. Be to, JAV pensijų fondo variantas gali būti laikomas „jauniausiu“, nes atsirado kaip atsvara nuo seno šalyje veikusiam anglosaksiškajam variantui.

JAV egzistuoja ir valstybinės, ir privačios pensijų sistemos. Sparčiai populiarėja individualūs (ne prie įmonės veikiantys) pensijų fondai, kuriuose gali sąskaitą atsidaryti kiekvienas, kurį tenkina siūlomos sąlygos. Pensijų sistemos nariui leidžiama pasirinkti ne tik, kurio pensijų fondo paslaugomis jam naudotis, bet ir kelias investavimo strategijas, o kaupiamosios įmokos yra mobilios (didesnis ar mažesnis mobilumas apibrėžiamas pensijų kaupimo sutartyje).

Dauguma pensijų fondų veikia kaip investicinės bendrovė (tačiau naudojami pensijų fondams taikomomis lengvatomis), o fondo valdymas perduodamas įmonei. Šio tipo pensijų fondai veikia pagal šiuos principus⁵⁵:

- fondai privatūs arba mišrūs;
- pensijų lėšos atskirtos nuo įmonės lėšų;
- siekia finansinių ir socialinių tikslų;
- veikia savarankiškai;
- taiko apibrėžtų išmokų sistemą.

Vakarų Europos ir Skandinavijos šalių pensijų fondai. Specifinius pensijų fondus – veikiančius pagal balansinių įnašų sistemą daugiausia yra sukūrusios vokiškai kalbančios šalys (Vokietija, Austrija, Liuksemburgas). Čia pensijų įsipareigojimai įrašomi į įmonės balansą (nėra atskirti nuo kitos ūkinės veiklos), bet realiai pinigai nėra atskirai kaupiami. Pensijos finansuojamos iš paprastų įmonės įplaukų. Tokiems balansiniams mokėjimams yra taikomas mokestinės lengvatos, tačiau jie lieka įmonėje, ir įmonė juos naudoja kaip savo lėšas. Pagal šį modelį realus pensijų fondo

⁵⁴ Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos audito ataskaita. (2001). P. 30-35.

⁵⁵ Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos audito ataskaita. (2001). P. 30-35.

valdymas yra darbdavio rankose. Jam valdyti skiriamas atsakingas asmuo, ir pensijų fondas valdomas kaip dar vienas įmonės padalinys. Tokios įmonės paprastai yra nemažos, jose vyrauja biurokratinė valdymo struktūra. Čia pensijų fondai kaip atskiras vienetas neegzistuoja, o įmonės, kuriose jie steigiami, turi akcinės bendrovės statusą.

Pagal šį variantą pensijų fondai – juridiniai vienetai, kurių veiklai būdingi šie principai ⁵⁶:

- fondai privatūs;
- lėšos neatskirtos nuo įmonės lėšų;
- siekia finansinių tikslų;
- veikia prie įmonių;
- taiko apibrėžtą išmokų sistemą.

Nedarbo buvimas ir kolektyvinės darbo sutartys 1947 metais Prancūzijoje paskatino sukurti papildomų pensijų sistemą. Po karo dėl didelės infliacijos Prancūzijos sistemos kūrėjai negalėjo panaudoti kaupimo principo ir pasirinko einamųjų mokėjimų principą. Ši sistema Prancūzijoje tapo privaloma. Privalomosios antrosios pakopos sistemos buvo sukurtos Švedijoje -1960 metais, Suomijoje - 1962 metais, Jungtinėje Karalystėje - 1978 metais ir Šveicarijoje - 1985 metais⁵⁷. Tačiau antrosios pakopos sistemos gali būti ne tik privalomosios, bet ir savanoriškos. Jos gali veikti ne tik valstybės mastu, bet ir apimdamos atskirą profesinę grupę.

Beveik visada ir visur trūko lėšų finansuoti socialinės apsaugos sistemas. Dažniausiai paramos programos finansuojamos iš įmokų, išskaičiuotų iš dirbančiųjų atlyginimų. Daugelyje valstybių tam skiriamos subsidijos iš nacionalinio biudžeto.

Rytų ir Centrinės Europos šalys, susidurdamos su visuomenės senėjimo problemomis, mokesčių vengimu, įmonių bankrotais, nedarbo augimu, pramonės restruktūrizavimu, taip pat reformuoja ar ruošiasi reformuoti pensijų sistemą. Rytų ir Centrinės Europos šalyse reformuoti pensijų sistemą yra vienos palankiausių sąlygų, nes jų valstybinės pensijų sistemos baigia sugriūti. Pirmosios iš šių šalių – Vengrija ir Čekija – pradėjo pensijų sistemos reformą, tačiau pasirinko visiškai skirtingus modelius. Čekijos pensijų fondai yra akcinės bendrovės, o Vengrija sukūrė savitarpio pagalbos fondus.

3 lentelė. Viešųjų pensijų sistemų privatizavimas

Šalis	Reformos pradžia	Dalyvavimo kaupiamajoje sistemoje privalomumas	Reformos tipas
Lotynų Amerikos šalys			
Čilė	1981	Privaloma naujiems darbo rinkos dalyviams. Kiti gali pasirinkti pereiti iš valstybinės pakopos	Pakeičiamoji
Peru	1993	Dalyvauti arba privačioje, arba valstybinėje pakopoje privaloma visiems darbuotojams	Lygiagreti
Argentina	1994	Visi darbuotojai gali skirti įmokas privačiai pakopai	Mišri

⁵⁶ Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos audito ataskaita. (2001). P. 30-35.

⁵⁷ Guogis A. Papildomos pensijos vakarų Europoje. *Esu*, 10 (183), 1999.- p. 17-20.

Kolumbija	1994	Dalyvauti arba privačioje, arba valstybinėje pakopoje privaloma visiems darbuotojams	Lygiagreti
Urugvajus	1996	Privaloma darbuotojams, uždirbantiems daugiau nei 800 dolerių, mažiau uždirbantiems ir tiems, kam daugiau kaip 39 m., – pasirenkami	Mišri
Bolivija	1997	Privaloma naujiems ir iki 35 m. darbo rinkos dalyviams. Vyresni – iki 50 m. moterys ir iki 55 m. Vyrai – gali rinktis	Pakeičiamoji
Meksika	1997	Privaloma visiems darbuotojams	Pakeičiamoji
El Salvadoras	1998	Privaloma visiems darbuotojams	Pakeičiamoji
Kosta Rika	2001	Privaloma visiems darbuotojams	Mišri
Posocialistinės šalys			
Kazachstanas	1998	Privaloma visiems darbuotojams	Pakeičiamoji
Vengrija	1998	Privaloma naujiems darbo rinkos dalyviams. Kiti gali pasirinkti skirti dalį įmokų privačiai pakopai	Mišri
Lenkija	1999	Privaloma jaunesniems nei 30 m. darbuotojams, 30–49 m. darbuotojai gali pasirinkti	Mišri
Latvija	2001	Privaloma jaunesniems nei 30 m. darbuotojams, 30–49 m. darbuotojai gali pasirinkti	Mišri
Makedonija	2001	Privaloma naujiems darbo rinkos dalyviams. Kiti gali pasirinkti	Mišri
Estija	2002	Privaloma naujiems darbo rinkos dalyviams. Kiti gali pasirinkti	Mišri
Bulgarija	2002	Visiems iki 42 m. darbuotojams privaloma skirti dalį įmokų privačiai pakopai	Mišri
Kroatija	2002	Privaloma jaunesniems nei 40 m., 40–49 m. darbuotojai gali pasirinkti	Mišri
Lietuva	2003	Bet kurio amžiaus darbuotojai gali rinktis	Mišri

Šaltinis: Sudaryta pagal Müller, K. Public-private interaction in structural pension reform (paper presented at the “OECD Private Pensions Conference“, 2001).

Kaip pastebi A. Bartkus⁵⁸, D. Dijokas⁵⁹, didžiausias skirtumas nuo daugelio kitų šalių pensijų sistemų – dalyvavimas Lietuvos PF yra savanoriškas, t. y. netaikomas privalomo dalyvavimo principas.

Pensijų fondų išsivystymas matuojamas dalyvių skaičiumi bei valdomo turto dydžiu. Paprastai, vertinant pensijų fondų reikšmę, lyginama kokią dalį pensijų fondų turtas sudaro nuo Bendrojo vidaus produkto (BVP). 2008 m. pensijų fondų turtas Lietuvoje sudarė apie 2 proc. nuo BVP. Tuo tarpu Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros agentūrai priklausančiose šalyse fondų turtas vidutiniškai sudaro 90 proc. BVP. Tarp pirmaujančių pagal šį rodiklį šalių - Islandija, kurios pensijų fondų turtas 2008 m. siekė 113,4 proc. BVP, Nyderlandai – 113,6 proc., Australija - 91,8 proc. Pensijų fondų turto dydį lemia pensijų fondų gyvavimo laikotarpis, ir įmokų tarifas, kuris pervedamas į pensijų fondus. Taigi, pagal pensijų fondų turtą Lietuva kol kas yra viena iš mažiausiai išsivysčiusių šalių.

⁵⁸ Bartkus, A. (2007). Lietuvos ir Latvijos antros pakopos kaupiamųjų pensijų fondų veiklos ypatumų įvertinimas // *Ekonomika*. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. Nr. 78.

⁵⁹ Dijokas, D., Bartaškienė, D. (2007). Lietuvos pensijų sistemos reformavimas ir pagrindinės problemos // *Ekonomikos ir vadybos aktualijos, mokslinė konferencija*. – Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla. Nr. 7.

Kaip matyti 1 lentelėje, į pensijų reformą įsijungė didesnioji dirbančiųjų dalis (išskyrus Vengriją, kur dalyvavo 45 % dirbančiųjų). Lietuvoje, patikėję būsimos pensijų reformos nauda, I etape įsijungė net 36,6 % dirbančiųjų.

Vengrijoje steigti privalomojo draudimo pensijų fondus gali tik juridiniai asmenys, priešingai nei savanoriškuosius pensijų fondus, kuriuos gali steigti tik fiziniai asmenys. Privalomųjų pensijų fondų steigėjais gali būti darbdaviai, jų asociacijos, prekybos rūmai, profsąjungos, pensijų taryba, vietos savivaldybės. Savivaldybės ir pensijų taryba gali steigti atvirus pensijų fondus, kiti asmenys – ir 22 uždarus. Tokie atviri teritoriniai fondai įkurti iki 1997 metų gruodžio 31 dienos. Jei asmuo, kuriam privaloma draustis privačiai pensijai, pats nepasirenka pensijų fondo, jis priskiriamas vietos teritoriniam pensijų fondui. Savanoriški pensijų fondai taip pat gali būti privalomų pensijų fondų steigėjais. Tuomet priežiūros tarybai jie pateikia prašymą licencijai gauti. Visais atvejais steigiant privalomąjį pensijų fondą būtini įrodymai, kad narių skaičius pasieks 2000. Gavę licenciją savanoriški pensijų fondai tampa kartu ir privalomaisiais pensijų fondais - viena dalis veikia kaip savanoriškasis fondas, kita — kaip privalomasis. Šių fondų valdymas gali būti vienas, tik lėšų apskaita turi būti atskirta. Toks jungimas leidžiamas ekonominiais sumetimais. Pensijų fondo steigėjai gali apmokėti steigimo ir fondo vienerių metų veiklos išlaidas. Jie gali paskirti pensijų fondo tarybos narius⁶⁰.

Lotynų Amerikos pensijų sistemoms reformavimas taip pat aktualus. Radikaliausia pensijų sistemos reforma buvo įvykdyta **Čilėje** 1981 metais, kuri turėjo didžiulės įtakos visam pasauliui. Čia visa pensijų sistema buvo privatizuota - ne tik sąskaitos privačios ir perskirstymas minimalus (tik invalidumo ir našlių pensijų atveju), bet ir valdoma visiškai privačiai, prižiūrint valdiškai agentūrai. Patys pensijų fondai tarsi susideda iš dviejų dalių - tai fondas, kuriame kaupiami pinigai, ir jį valdanti įmonė. Šie du vienetai yra juridškai atskirti. Fondas tai yra "foundation", o valdymo įmonė yra akcinė bendrovė (Administradoras des Fondos des Pensiones). Taip atskyrus lėšas, išsaugomas PF lėšų neliečiamumas. Per reformos metus 3 AFP žlugo, bet nežlugo nei vienas PF. Jų valdytos lėšos buvo perskirstytos kitiems PF ir kitoms AFP. Viena valdymo įmonė gali turėti tik vieną PF - dėl sistemos paprastumo ir lengvumo kontroliuoti. Taip pat ir vienas apdraustasis vieną sąskaitą. Čia sistema konkurencinė - galima laisvai pereiti iš vieno fondo į kitą kas pusę metų. Valdymo įmonės gyvena iš komisinių mokesčių. Tai ir privalumas, ir trūkumas. Darbdavių fondų nėra, visi fondai atviri, juos pasirenka apdraustasis, darbdaviui įmokos neprivalomos. Visi komisiniai turi būti vienodi visiems klientams, tačiau tai užkerta kelią grupiniams kontraktams ir nuolaidoms. Anuitetai įsigijami tik draudimo rinkoje - PF jų nemoka, tik kaupia.

Čilės keliu eina ir kitos Lotynų Amerikos šalys. Kai kuriose jų bent jau reformos pradžioje paliekama ir valstybinė pensija. *Argentinoje* (nuo 1994 metų liepos mėn.) ir *Urugvajuje* (nuo 1996 metų balandžio mėn.) yra mišri sistema, o *Kolumbijoje* (nuo 1994 metų balandžio mėn.) ir *Peru* (nuo

⁶⁰ Guogis A.. Papildomos pensijos vakarų Europoje. *Esu*, 10 (183), 1999.- p. 17-20.

1993 metų birželio mėn.) - valstybinė ir privati sistema egzistuoja kartu ir galima iš vienos pereiti į kitą, *Brazilijoje* jau nuo 1977 metų įkurti savanoriški pensijų fondai, veikiantys individualių sąskaitų pagrindu. Tokie savanoriški fondai kaip priedas prie valstybinės pensijos veikia ir *Kosta Rikaje* (nuo 1985 metų) bei *Ekvadore ir Gvatemaloje*⁶¹. Argentinoje pensijų fondus valdo tokios pat Specialios valdymo kompanijos kaip ir Čilėje. Kaip Argentina, savo pensijų sistemą nuo 1996 metų reformavo ir *Urugvajus*.

Garsi yra Singapūro Taupomojo fondo (Provident fund) praktika. Tai iš esmės socialinio draudimo fondas, tačiau tvarkomas kaupiamuoju principu. Jame visi šalies gyventojai turi sąskaitas pensijai, sveikatai, namams statyti, užmokėti už mokslą. Draudimasis šiame fonde yra privalomas - atskaitoma 40 proc. algos. Taupomasis fondas yra valdomas valstybinės agentūros.

⁶¹ Katkus V., Martinaitytė E.. Pensijų reforma: pensijų fondų sistemos Lietuvoje kūrimo problemos. Vilnius, LBDFi, 2001.- p. 76.

2. PENSIJŲ SISTEMOS REFORMOS PERSPEKTYVOS

2004 m. startavusi pensijų sistemos reforma Lietuvoje iš esmės sveikintina. Deja, ji yra per siauros apimties, kad galėtų duoti apčiuopiamų ir laukiamų rezultatų. Pensijų reformos užuomazga tapo supratimas, kad dėl natūralių demografinių pokyčių, t.y. senstančios visuomenės, XX a. pasaulyje vyravęs persikirstymo (*angl.* Pay-As-You-Go, PAYG) modelis ilgainiui taps nefunkcionalus, nes mažėjantis dirbančiųjų skaičius nebegalės išlaikyti didėjančios pensinio amžiaus visuomenės dalies, o valstybės biudžetui tokia našta bus per sunki.

Pagal Eurostato demografines projekcijas, nuo 2009 iki 2060 metų gyventojų Lietuvoje sumažės iki 2,5 mln. žmonių. Be to, sumažės darbingo amžiaus (15-64 metų) gyventojų nuo 58,6 iki 41,4 procentų (procentais nuo visų gyventojų), o senyvų (65 metų ir vyresnių) gyventojų išaugs daugiau nei du kartus nuo 16 iki 32,7 procentų. Tai reiškia, kad vietoj dabartinio darbingo amžiaus žmonių ir vyresnių nei 65 metų amžiaus žmonių santykio 1,6 liks tik 1. Didžiausias sumažėjimas numatomas 2015–2035 metais, kai demografinio bumų kartos atstovai eis į pensiją. Remiantis minėtomis projekcijomis, nuo 2008 iki 2060 metų prognozuojamas didžiulis (daugiau nei 1,5 karto) išlaidų socialinės apsaugos (socialinio draudimo ir valstybinėms) pensijoms padidėjimas (nuo 7,4 proc. BVP 2008 m. iki 11,6 proc. BVP). Nuo 2004m. vykdomos pensijų reformos, kuomet dalis socialinio draudimo įmokos nukreipiama į privatų kaupimą ir ta dalimi mažėja socialinio draudimo pensijų teisės, stabilizuoja pensijų išlaidas ties 4 proc. nuo BVP riba ir nuo 2030m. pradeda ryškiau jas mažinti (iki 3,2 proc. BVP 2060m.). Tuo tarpu valstybės įsipareigojimai mokėti bazinę pensiją, šalpos ir našlių pensijas, nuolat augs – nuo 4 proc. BVP iki 2019m. iki 6,9 proc. 2060m. Taigi, būtinos reformos, bent jau stabilizuojančios išlaidų augimą šioje pensijų dalyje. Be to, prognozuojama, kad ryškiai išaugs dabar gana nedidelės išlaidos valstybinėms pensijoms, ypač pareigūnų valstybinėms pensijoms – iki 2 proc. BVP 2060m.⁶²

Siekiant apriboti ilgalaikę išlaidų didėjimo tendenciją, išlaikyti tiek finansinį sistemos stabilumą, tiek ir išmokų adekvatumą, o taip pat didinti asmenų suinteresuotumą dalyvauti socialinio draudimo sistemoje bei kuo ilgiau likti darbo rinkoje, mažinti nepagrįstą išmokų dubliavimą ir jas padaryti taiklesnes, būtini socialinio draudimo ir išmokų sistemos pertvarkymai.

Siekiant numatyti reformuotos ir pribrendusios naujoms reformoms pensijų sistemos perspektyvas, būtina identifikuoti svarbiausias nūdienos pensijų sistemos problemas. Valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemoje ekonominio sunkmečio laikotarpiu išryškėjo egzistuojančios

⁶² Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2009-10-20 įsakymu nr. AA-620 patvirtintos tarpžinybinės darbo grupės parengta Valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemos reformos koncepcija// <http://www.socmin.lt/index.php?776874557> [žiūrėta 2011-11-10].

esminės sistemos trumpalaikės ir ilgalaikės problemos, neleidžiančios užtikrinti šios sistemos subalansuotumo, ilgalaikio finansinio tvarumo, išmokų pakankamumo ir taiklumo bei efektyvaus sistemos administravimo. Kaip pastebima Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2009-10-20 įsakymu Nr. AA-620 patvirtintos tarpžinybinės darbo grupės parengtos Valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemos reformos koncepcijoje⁶³, išskirtinos šios pagrindinės socialinio draudimo pensijų sistemos problemos:

✚ Valstybinio socialinio draudimo sistema yra finansiškai pažeidžiama. Nėra kaupiamas rezervas, kuris ekonominio nuosmukio metu ar pablogėjus demografinėi situacijai padėtų išlaikyti atitinkamą šios sistemos išmokų, visų pirma pensijų, lygį, o išmokų indeksavimas nėra susietas su ekonominiais ir demografiniais rodikliais ir stipriai politiškai įtakojamas. Nėra ilgalaikės pradėto privalomojo pensijų kaupimo finansavimo strategijos.

✚ Valstybinio socialinio draudimo finansavimo šaltinis (įmokos nuo aktyvios veiklos pajamų) nėra pakankamas siekiant subalansuoti biudžetą, užtikrinti mokėtas įmokas atitinkančias išmokas, nors įmokų tarifas yra aukštas ir apmokestinamoji bazė pagrindiniams mokėtojams neribojama.

✚ Dabartinė išmokų sistema sudaro sąlygas jų dubliavimuisi, kas savo ruožtu sąlygoja neaiškia takoskyrą tarp socialinio draudimo sistemos ir jos garantuojamų išmokų įvykus draudimui įvykiui ir valstybės paramos sistemos garantuojamų išmokų bei valstybinių pensijų, pastarųjų paskirtis nėra pakankamai apibrėžta ir vienareikšmė.

✚ Socialinio draudimo pensijų perskirstomoji dalis (bazinė pensija) turi didelę reikšmę pensijos dydžiui, tuo tarpu asmens sumokėtų įmokų įtaka yra nepakankami atspindėta, ir tai šią sistemą daro nepatrauklią. Tiek senatvės, tiek netekto darbingumo pensijos mokamos neatsižvelgiant į asmens gaunamas darbo pajamas, kas iškreipia pačią pensijų prigimtį – kompensuoti prarastas pajamas, nėra paskatų atidėti pensijos mokėjimą.

✚ Socialinio draudimo įmokas ir mokesčius administruoja dvi atskiros valstybinės institucijos – Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba ir Valstybinė mokesčių inspekcija, kurių procedūros žymiai skiriasi ir skirtingai įtakoja verslą. VSDF administravimo sąnaudos yra planuojamos VSDF valdybos ir nėra formaliai ribojamos.

Spręsti susiklosčiusioms problemoms sulaukta įvairių sričių atstovų siūlymų bei numatyta įgyvendinti įvairias reformos priemones.

Vienas iš numatytų problemos sprendimo būdų - **pensinio amžiaus ilginimas** iki 65 metų⁶⁴, kuris startuoja nuo 2012 m. sausio 1 d.: kasmet pensinis amžius moterims bus ilginamas 4 mėnesiais,

⁶³ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2009-10-20 įsakymu nr. AA-620 patvirtintos tarpžinybinės darbo grupės parengta Valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemos reformos koncepcija// <http://www.socmin.lt/index.php?776874557> [žiūrėta 2011-11-10].

⁶⁴ Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 59-1153; Nr.71-2555.

vyrams – 2 mėnesiai, kol 2026 metais pasieks 65 metų ribą⁶⁵ (1 priedas). Tikimasi, kad tai padės spręsti pensijų sistemos finansinio tvarumo problemas ilgalaikėje perspektyvoje. Kaip teigia Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atstovai⁶⁶, pensinio amžiaus vėlinimas yra pripažįstamas kaip vienas veiksmingiausių ir neginčytinų būdų siekti socialinio draudimo sistemų balanso ilgalaikėje perspektyvoje visoje ES (2 priedas), kadangi pagyvenusių žmonių gyvenimo trukmė ilgėja. Tai, jog demografinis senėjimas vyksta sparčiau nei prognozuota, konstatuoja ir Europos Komisija jų parengtoje Žaliojoje knygoje apie adekvačias, tvarias ir saugias Europos pensijų sistemas. Skaičiuojama, kad pensinio amžiaus ilginimas jau pirmaisiais metais leis sutaupyti 10 mln. VSDF biudžeto lėšų, vėliau šie sutaupymai kaupsis.

Pensinio amžiaus ilginimas susilaukė daug kritikos. R. Lazutka teigia⁶⁷, kad pensinis amžius turėtų būti ilginamas ne mechaniškai, o lanksčiai, kad žmonės galėtų pasirinkti jiems priimtinesnį variantą - dirbti ilgiau ir gauti didesnę pensiją ar atvirksčiai. G. Azguridienės teigimu⁶⁸, tėra ydingos Lietuvos „Sodros“ sistemos kosmetinis pataisymas. Pasak ekonomistės, politikai nesigilina į ekonomistų nuolat kartojamą faktą, kad parametrinės reformos nepadės išvengti skolų. Padaryti sistemą finansiškai stabilią galėtų tik didesnis darbo santykių liberalizavimas ar mokesčių mažinimas. Lietuvos laisvosios rinkos institutas pensinio amžiaus ilginimą vertina kaip paslėptą mokesčių didinimą, nes žmonės bus priversti ilgesnį laikotarpį mokėti įmokas „Sodrai“ bei vadina ne reforma, o nepagrįstu ir vienašališku esamos sistemos parametrų keitimu⁶⁹. Anot K. Leontjevės⁷⁰, Valstybinio socialinio draudimo sistemoje forma neatitinka turinio: senatvė nėra rizika, kuriai reikėtų draustis. Senatvei reikia kaupti. Visi išskyrus valdžią džiaugiasi žmonių gyvenimo ilgėjimu. Tikrai valdžiai ilgėjanti gyvenimo trukmė yra problema, nes tuomet pasimato einamųjų išmokų sistemos netvarumas. Ši problema yra akivaizdi ir aktuali visoje Europoje, kur taip pat siūloma ilginti pensinį amžių. Pensinio amžiaus ilginimas tik padeda valdžiai prailginti „Sodros“ gyvavimą, tačiau ateityje galime tikėtis ir daugiau panašių pastangų „reformuoti“ „Sodrą“. Stichiški pasiūlymai ilginti pensinį amžių, didinti įmokas, mažinti išmokas šios sistemos neišgelbės, o tik privers žmones jaustis nesaugiai dėl savo ateities.

Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2009-10-20 įsakymu nr. AA-620 patvirtintos tarpžinybinės darbo grupės parengtoje Valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemos reformos

⁶⁵ Senatvės pensija// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=336> [žiūrėta 2011-11-02]

⁶⁶ Informacija apie pensinio amžiaus didinimą// <http://www.socmin.lt/index.php?-1874221954#skyrelis2>

⁶⁷ Lazutka R. Vėlinti pensinį amžių reikėtų lanksčiai// <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/r lazutka-velinti-pensini-amziu-reiketu-lanksciau.d?id=46433451> [žiūrėta 2011-11-11]

⁶⁸ Azguridienė G., Nutrūkusi pensijų styga, 2011-06-13//

http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/straipsniai_ir_komentarai/nutrūkusi_pensiju_styga/6143 [žiūrėta 2011-09-30]

⁶⁹ Lietuvos laisvosios rinkos institutas, Pensinio amžiaus didinimas – valdžia aukoja žmogų//

http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/pranesimai_spaudai/pensinio_amziaus_didinimas_valdzia_aukoja_zmog_u/5614 [žiūrėta 2011-10-05]

⁷⁰ Ten pat.

konceptijoje numatyti ir daugiau reformos priemonių, turėsiančių teigiamos naudos pensijų sistemos reformai⁷¹. Viena jų - **pensijų kaupimas**, kuriam siūlomos alternatyvos ir korekcijos:

→ Antrosios pakopos pensijų kaupimo sistemą paversti valstybės privalomos pensijų sistemos dalimi, nustatyti, kad pensijų kaupime dalyvauti privaloma iš karto tik pradėjus darbinę veiklą, o asmenims, kuriems iki senatvės pensijos amžiaus liko 10 ir mažiau metų, - pradėti dalyvauti neleidžiama, siekiant juos apsaugoti nuo neracionalaus pasirinkimo.

→ Siekiant užtikrinti pensijų fondo dalyvio investuoto turto tinkamą valdymą per visą kaupimo laikotarpį, numatyti fondo valdytojams pareigą valdyti pensijų fondo dalyvio lėšas pagal optimalią strategiją, atitinkančią dalyvio amžių.

→ Siekiant pensijų kaupimo sistemą padaryti aiškesne fondų dalyviams, atskaitymų iš pensijų turto dydžius privatiems pensijų valdytojams susieti su fondų valdymo efektyvumu.

→ Optimizuojant kaupiamųjų pensijų sistemą, išplėsti galimų pensijų išmokų spektrą ir nustatyti jų tvarką, panaikinti pensijų kaupimo sistemos dalyvio teisę neribotam laikui nukelti pensijų išmokos mokėjimo pradžią, reglamentuoti pensijų anuitetų pardavimo procesą.

→ Ilgalaikėje perspektyvoje atpiginant kaupiamųjų pensijų įsigijimą, įdiegti centralizuotą elektroninę užklausų sistemą kaupiamosios pensijos mokėtojo pasirinkimui bei užtikrinant pensijų kaupimo sistemos generuojamų išmokų stabilumą, įtvirtinti garantijų schemą gyvybės draudimo įmonių, vykdančių kaupiamųjų pensijų veiklą, nemokumo atvejui.

Pensijų sistemos finansavimas. Siekiant subalansuoti socialinio draudimo biudžetą, siūlytina konsoliduoti tiek skolinimąsi, tiek ir paskolų grąžinimą bei palūkanų už jas mokėjimą Valstybės biudžete. Perdavus socialinio draudimo įmokų surinkimą Valstybinei mokesčių inspekcijai, savarankiškas VSDF valdybos skolinimasis taps neįmanomu. Taip pat reiktų aiškiau atskiriant pensijų kaupimo ir socialinio draudimo sistemas ir įmokas į jas, pensijų tarifą skaidyti į socialinio draudimo ir kaupimo pensijų tarifus. Kita alternatyva siekiant tolygiau paskirstyti socialinio draudimo garantijų finansavimo našta, palaipsniui keisti darbdavio ir darbuotojo mokamų įmokų tarifo proporcijas, didinant pastarojo dalį. Esant VSDF pertekliui, pradėti taikyti maksimalią apmokestinamąją sumą. Ilgalaikėje perspektyvoje siūlytina siekiant išlaikyti atitinkamą socialinio draudimo išmokų lygį ekonominio nuosmukio metu ar dėl blogėjančios demografinės padėties, kiekvienai draudimo rūšiai formuoti rezervą, kurio dydis priklausytų nuo išmokos pobūdžio. Pensijų rezervą investuoti, viešo konkurso būdu parenkant investicijų valdytoją.

Pensijų sistemos administravimo schemose siūloma racionalizuoti įmokų ir mokesčių surinkimą, vienodinant administravimo procedūras, taupant valstybės lėšas ir mokesčių mokėtojų laiką, socialinio draudimo įmokų surinkimą perduoti Valstybinei mokesčių inspekcijai, duomenų apie

⁷¹ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2009-10-20 įsakymu nr. AA-620 patvirtintos tarpžinybinės darbo grupės parengta Valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemos reformos koncepcija// <http://www.socmin.lt/index.php?776874557> [žiūrėta 2011-11-10].

apdraustuosius administravimą paliekant VSDF valdybai. Įmokų ir atitinkamai išmokų administravimą sutelkus vienoje institucijoje būtų efektyviau naudojamos valstybės lėšos. Kartu būtų sumažinta administracinė našta tiek draudėjams, tiek ir apdraustiesiems

Tikimasi, kad Pakeitus pensijų apskaičiavimo ir indeksavimo tvarką, ji taptų aiškesnė ir suprantamesnė, o pensijų dydžius leis aiškiai susieti su būsima gyvenimo trukme bei ekonominiais šalies rodikliais. Atskyrus bazinę pensiją nuo papildomos pensijos dalies, galimas stipresnis ir akivaizdesnis įmokų ir išmokų ryšys, didesnė išmokų diferenciacija, nes apsaugos nuo skurdo funkciją pensijų sistemoje vykdytų bazinė pensija, finansuojama iš bendrųjų mokesčių. Tai didintų pasitikėjimą naująja sistema bei skatins joje dalyvauti.

Valstybinės pensijos susilaukia itin daug kritikos dėl galimo išmokų dubliavimo. Todėl siūloma atsisakyti privilegijuotų valstybinių pensijų, nebeplėsti jų gavėjų rato, panaikinti teisę šias pensijas gauti toms asmenų kategorijoms, kurioms jos dar nepradėtos mokėti, o naujų I ir II laipsnio valstybinių pensijų už nuopelnus nebeskirti.

Dar vienas korekcinis pensijų sistemos reformavimo poreikis – „**Sodros lubų**“ įvedimas⁷². Pirmiausia reikėtų išsiaiškinti, kas gi yra tos „Sodros lubos“ ir kokio dydžio jos galėtų būti. Kaip žinia, šiuo metu eiliniai dirbantieji ir jų darbdaviai yra apmokestinami bendru 34 proc. „Sodros“ mokesčiu, iš kurio 31 proc. „buhalteriškai“ sumoka darbdavys ir 3 proc. pats darbuotojas. Būtų galima teigti, jog tai yra „užslėptas“ pajamų mokestis – apmokestinantis darbo jėgą ir branginantis darbo kaštus. Iš tiesų ne taip jau svarbu, kas moka šį mokestį, nes darbuotoją (be sveikatos draudimo išmokų) labiausiai domina „į rankas“ gaunama pinigų suma. O darbdaviui labiausiai rūpi visos darbo sąnaudos – pinigai, tenkantys darbuotojui, ir visi su tuo susiję mokesčiai. Šiuo metu, jei žmogus uždirba „ant popieriaus“ 1000 Lt, tai atskaičiavus 3 proc. jis gauna 970 Lt (prieš atskaičiuojant pajamų mokestį), o darbdaviui sumokėjus 31 proc. visos darbo sąnaudos tampa ne 1000, bet 1310 Lt. Jei darbuotojas mokėtų visą mokestį, lygiai toks pats rezultatas būtų pasiektas, jei atlyginimas „ant popieriaus“ būtų 1310 Lt ir nuo jo sumokėjęs 26 proc. darbuotojas į rankas gautų 970 Lt. Taigi realusis „Sodros“ mokestis Lietuvoje yra apie 26 proc. nuo visų darbdavio išlaidų darbuotojui. JAV analogiškas realusis mokestis yra apie 14 proc. Beje, per „Sodrą“ surenkama dar didesnė su darbo užmokesčiu susijusių mokesčių dalis, nei per pajamų mokestį. Realusis pajamų mokestis vidutinę algą gaunančiam lietuviui šiuo metu yra apie 17 proc. Taigi sudėjęs „Sodros“ ir pajamų mokesčius pamatysime, kad vidutinis lietuvis valstybei sumoka 43 proc. visų jam darbdavio skiriamų pinigų ir sau pasilieka tik 57 proc. Pavyzdžiui, žmogus gavęs vidutinę 1519 Lt algą „ant popieriaus“, į rankas gaus 1142 Lt, o valstybė pasiims 848 Lt, nes darbdavys jam ir valstybei bus sumokėjęs 1990 Lt. Akivaizdu, jog darbo jėga Lietuvoje iš tiesų yra labai apmokestinta. Todėl be itin reikalingo gyventojų pajamų mokesčio mažinimo, svarbu galvoti ir

⁷² Brazauskas I. Kodėl reiktų įvesti „Sodros lubas“?//

http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/straipsniai_ir_komentarai/kodel_reiketu_isivesti_sodros_lubas/3802
[žiūrėta 2011-11-13]

apie „Sodros“ mokesčio tarifo mažinimą ir „Sodros“ įmokų „lubų“ nustatymą. JAV egzistuoja tokios socialinio mokesčio „lubos“, kad žmogus nebemoka mokesčio nuo sumos, viršijančios vidutinį atlyginimą maždaug 3 kartus. Lietuvoje tai reikštų, jog žmogus mokėtų „Sodros“ mokesť tik už pirmus 4,5 tūkst. litų per mėnesį. Tai būtų teisinga, nes patvirtinus tokias „Sodros lubas“, žmogus „Sodrai“ nemokėtų daugiau nei 1530 Lt. O tiek mokantis žmogus pagal dabartinę sistemą dėl egzistuojančio riboto draudžiamų pajamų dydžio tikrai negalės tikėtis proporcingo dydžio pensijos ateityje. „Sodros lubų“ įvedimas ypatingai svarbus norint Lietuvoje išlaikyti kvalifikuočiausią ir brangiausiai apmokamą darbo jėgą. Tiktai išlaikydama ir pritraukdama geriausius vadybininkus, mokslininkus, ar naujų technologijų kūrėjus Lietuva gali išlikti konkurencinga ekonomika šiuolaikiniame pasaulyje, kur darbo jėgos dydis ir kokybė tampa pagrindiniu šalies ištekliu.

Kaip alternatyvos dabartinei pensijų sistemai - keitimas senatvės pensijos skaičiavimo metodikos, pasirenkant virtualių sąskaitų arba apskaitos vienetų, vadinamųjų taškų, sistemą.

Nagrinėjant Lietuvos pensijų sistemos finansavimo reformos galimybes, kaip vienas iš galimų variantų buvo pasirinktas vienas iš R. Kuodžio siūlomų sprendimų - **asmeninės (virtualios) sąskaitos** „Sodroje“, arba dar vadinamasis **NDC (notional defined contribution) modelis**⁷³. Tai sąlyginai apibrėžtų įmokų pensijų modelis. Klasikinis sąlyginai apibrėžtų įmokų planas iš esmės yra einamojo finansavimo sistema, kuomet sąlyginėse arba virtualiose asmeninėse sąskaitose „lėšos“ kaupiamos su sąlygine palūkanų norma, susieta su visos sistemos grąža. Ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas anuiteto apskaičiavimui, kadangi nuo jo priklauso ne tik pakankamos pajamos pensininkams, bet ir finansinio stabilumo užtikrinimas visoje sistemoje. Šiuo metu tarp Europos sąjungos narių sąlyginai apibrėžtų įmokų sistema taikoma šiose šalyse: Švedijoje, Lenkijoje, Latvijoje ir Italijoje. Modifikuota sistema taip pat taikoma Vokietijoje.

Šis modelis remiasi ne tiek stažu, kiek viso gyvenimo socialinio draudimo įmokų apskaita; jis automatiškai reaguoja į demografinius/ekonominius iššūkius (atitinkamai keičiant socialinio draudimo sistemos „grąžą“); jis skatina gyventojus kuo ilgiau likti darbo rinkoje (nes ilgiau dirbant didėja įmokų suma, be to, jos uždirba „grąžą“, todėl pensijos pakeitimo santykis gerėja, jei dirbi ilgiau); sunkiai manipuliuojamas politikų; aktuariniu požiūriu teisingesnis, nes kas mokėjo įmokas, tas teisėtai pretenduos ir į išmokas – sumažėja valstybės kaip gerojo samariečio problemos rizika, būtų geriau atsižvelgiama į „pensijos kaip nuosavybės“ konstitucinę doktriną, nuo kurios šiuo metu vis labiau tolstama. Nacionalinių virtualių sąskaitų sistema jau naudojasi švedai, latviai, lenkai⁷⁴.

⁷³ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2009-10-20 įsakymu nr. AA-620 patvirtintos tarpžinybinės darbo grupės parengta Valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemos reformos koncepcija// <http://www.socmin.lt/index.php?776874557> [žiūrėta 2011-11-10].

⁷⁴ Darbo grupės išvados dėl pensijų reformos // http://www.mzinios.lt/lt/naujienos/darbo_grupes_isvados_del_pensiju_reformos_lapkriti.html

Kitas R. Kuodžio siūlymas⁷⁵, susilaukęs didesnio socialinės apsaugos ir darbo ministerijos susidomėjimo - taškų sistemos įvedimas: stiprinant mokėtų įmokų ir gaunamų išmokų ryšį, pakeisti socialinio draudimo senatvės pensijos skaičiavimo formulę, už kiekvienus socialinio draudimo stažo metus ir mokėtas įmokas skiriant tam tikrą apskaitos vienetų („taškų“) skaičių. Tokia sistema yra perėmusi NDC sistemos privalumus prieš tradicinę einamojo finansavimo apibrėžtą išmokų schemą⁷⁶:

1. Palengvina atskirų pensijų sistemos elementų modeliavimą.
2. Stiprina galimybę tvarkytis su rizika ir neuztikrintumu.
3. Padeda išlaikyti finansinę pusiausvyrą.
4. Didesnis skaidrumas.
5. Sumažina apgaulės galimybes, nes, kaip ir visuose einamojo finansavimo sistemose, įmokų pinigai nėra renkami į fondą, bet paskiriami finansuoti pensijoms.
6. Mažesni iškraipymai darbo rinkoje.
7. Teisingumas.
8. Vyriausybės poveikis yra mažesnis.

Apskaitos vieneto („taško“) vertė būtų nustatoma pagal aiškiają metodiką, apimančią įmokų mokėtojų ir išmokų gavėjų santykį ir nuo pensinio amžiaus būsimą gyvenimo trukmę, būtų nustatytas indeksavimo periodiškumas ir priklausomybė nuo darbo užmokesčio bei kainų augimo. Už draudimo laikotarpį iki 1995m., tai yra iki to laiko, kai buvo pradėta kaupti VSDF duomenų bazė, apskaitos vienetai („taškai“) būtų įskaitomi neatsižvelgiant į šio laikotarpio uždarbio duomenis, o tik į jo trukmę, tam laikotarpiui priskiriant vidutinės laikotarpio po 1995m. pajamas. Visos paskirtos pensijos perskaičiuojamos, pagal pensijos dydį priskiriant apskaitos vienetų („taškų“) skaičių. Apdraustųjų jau įgytos pensinės teisės taip pat suskaičiuojamos apskaitos vienetais („taškais“), specialiose sąskaitose VSDF valdybos duomenų bazėje. Skiriant pensijas po reformos, prie apskaitos vienetų, įgytų iki reformos pradžios, pridedami naujai įgyti apskaitos vienetai ir visų jų suma dauginama iš nustatytos vieningos vieneto vertės. Prie šio draudiminės pensijos dydžio pridedama bazinė pensija ar jos dalis iš valstybės biudžeto, priklausomai nuo paskirtosios pensijos dydžio. Jokia bazinės pensijos dalis nepridedama, jei socialinio draudimo apskaitos vienetų ir kaupiamosios pensijų sistemos generuojamos išmokos suma yra didelė (pvz., suma kelis kartus viršija naujosios bazinės pensijos dydį). Dėl to, kad ilgainiui apskaitos vienetų, įgytų po reformos, dalis didės, o įgytų iki reformos – mažės, atitinkamai mažės bazinės socialinio draudimo pensijos dalies finansavimas socialinio draudimo lėšomis ir didės (esant reikalui) jos finansavimas valstybės biudžeto lėšomis. Taip laipsniškai bus plečiama pensijų finansavimo bazė ir subalansuojamas socialinio draudimo pensijų

⁷⁵ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2009-10-20 įsakymu nr. AA-620 patvirtintos tarpžinybinės darbo grupės parengta Valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemos reformos koncepcija// <http://www.socmin.lt/index.php?776874557> [žiūrėta 2011-11-10].

⁷⁶ Barr. N. The economics of the welfare state. London: The orion publishing group. – 1993. –ISBN 0-8047-2206-4

biudžetas. Bazinė pensija, laipsniškai tapusi nedraudimine, ateityje būtų mokama (visa ar jos dalis) kaip parama tiems, kurių socialinio draudimo ir kaupiamoji pensija yra nepakankama oriai senatvei užtikrinti. Ji pagrįstai nebūtų mokamas dar dirbantiems pensininkams. Naujoji bazinė pensija konsoliduotų dabartinę šalpos pensiją, mokamą iš valstybės biudžeto, ir našlių pensiją, mokamą iš socialinio draudimo biudžeto, tai yra atskirai našlių pensija ar šalpos pensija nebūtų mokama. Ilgainiui tai leistų ne tik užtikrinti socialinio draudimo pensijų sistemos balansą, bet ir mažinti įmokos tarifą, kas atpigintų darbo jėgą. Šiuo pensijų skaičiavimo modeliu jau pensijas skaičiuoja Prancūzija ir Vokietija.

Koncepcijoje siūlomas „apskaitinių taškų modelis“ yra netiesioginis žingsnis link NDC sistemos, tačiau jis yra gerokai mažiau skaidrus – NDC sistemoje (kaip ir privačių pensijų fondų sistemoje) sumokėtas įmokų „litas ir yra litas“ (ar „taškas“), joje būtų koreguojama tik NDC fondo grąža, o su grąžos (palūkanų) sąvoka žmonės yra geriau susipažinę, nei su kintančia „taško“ verte.

Daniškas pensijų sistemos modelis. Pagrindiniai vaidmenys numatomoje pensijų reformoje teko dviem herojams – taškų sistemai ir virtualioms sąskaitoms, tačiau nei vienas jų iš esmės nepakeistų negyvybingos „Sodros“ sistemos. Tačiau kaip pastebi Lietuvos laisvosios rinkos instituto ekspertė K. Leontjeva⁷⁷, pasikeistų tik pensijų skaičiavimo būdas (taškų sistemoje dirbančiajam būtų skiriami taškai, o sąskaitų sistemoje – sumokėtos įmokos būtų tariamai „kaupiamos“), tačiau abiem atvejais sumokėtos įmokos ir toliau būtų akimirksniu išmokamos. Abu būdai neapsaugotų žmogaus nuo galimo pensijų mažinimo (mažinant taškų vertę, virtualių sąskaitų išmokose atsižvelgiant į ilgesnę gyvenimo trukmę), o tai juk nėra patrauklus ir siektinas problemos sprendimas, kurio tikisi būsimi pensininkai. Siūlymas perkelti bazinę pensiją iš „Sodros“ į valstybės biudžetą, pavadinant tai nacionaline pensija, atskirtą pašalpą nuo socialinio draudimo, tačiau lėšų stygiaus neišspręstų, kaip neišspręstų ir kitų pay-as-you-go sistemos trūkumų. Paplitęs argumentas už pay-as-you-go sistemas yra, kad žmonės nėra linkę taupyti senatvei, todėl jų apsirūpinimas senatvei turėtų būti užtikrinamas prievarta. Kaip rodo Danijos patirtis, valstybei neuzurpavus aprūpinimo senatvei, dirbantieji pradėjo tai daryti savanoriškai. Net ir valstybei nevykdant kryptingos pensijų sistemos reformos, praėjusios amžiaus šeštame dešimtmetyje Danijoje savaimė atsirado kaupiamoji pensijų pakopa. Skirtingai nuo Lietuvoje pensijų fondus kritikuojančių profesinių sąjungų, danų profsąjungos kolektyvinėse sutartyse išsireikalavo, kad darbdaviai ir darbuotojai mokėtų įmokas ir lėšas kaupiamajam pensijų fonduose (privalomas kaupimas nėra numatytas įstatymu). Taigi, antros pakopos aprėptis pamažu didėjo, o šiuo metu joje dalyvauja beveik visos dirbančiųjų grupės; darbdavys į kaupiamąją sąskaitą perveda 8 proc., o darbuotojas – 4 proc. savo atlyginimo. Populiari yra ir trečioji pakopa, kai gyventojai savanoriškai kaupia lėšas senatvei pensijų fonduose, kaupiamuoju draudimu, investuojant ir pan. Žvelgiant iš

⁷⁷ Leontjeva K., Daniškas pensijos žiburys, 2010-11-15.//

http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/straipsniai_ir_komentarai/daniskas_pensijos_ziburys/5896 [2011-10-15]

pensijų gavėjo perspektyvos, asmeniškai sukauptos lėšos bei universali, beveik plokščia pensija (kurios maksimali suma – apie trečdalį vidutinio atlyginimo) jam užtikrina orų gyvenimo lygį. Eurostato duomenimis, 2008 m. Danijoje skurdo rizikoje esančių pensininkų buvo dvigubai mažiau, nei Lietuvoje, atitinkamai 16,5 ir 30,8 proc. Patraukli ši sistema ir viešųjų finansų požiūriu. Augant ekonominei gerovei bei žmonėms sukaupiant vis daugiau lėšų antroje bei trečioje pakopose, mažėja pirmosios pakopos pensijos poreikis, kadangi jai skiriamos lėšos iš dalies priklauso nuo pensininkų kitų pajamų. Taigi, gerovės augimas Danijoje sumažina biudžetui tenkančią naštą, tuo tarpu pay-as-you-go sistemose vyksta atvirkštinis procesas: kuo didesnės žmonių pajamos, tuo didesnės socialinio draudimo pensijos ateityje turės būti išmokėtos, dažnai nepriklausomai nuo realios viešųjų finansų ir demografinės padėties. Galiausiai, Danijos pensijų sistema yra palanki ir ūkio plėtrai, nes auga santaupos, kurios gali būti panaudojamos investicijoms, didinančioms produktyvumą ir savo ruožtu reiškiančioms didesnes gyventojų pajamas. Danijos pensijų fonduose bei kaupiamąjo draudimo būdu sukauptų lėšų augimas per pastaruosius keletą dešimtmečių buvo beveik keturgubas ir šiuo metu šios sukauptos lėšos viršija šalies BVP. Apibendrinant, plokščia pensija nuo mūsų šios socialinio draudimo pensijos skirtusi tuo, kad ji būtų visiems vienoda arba galėtų iš dalies priklausyti nuo kitų žmogaus pajamų senatvėje, pavyzdžiui, daug lėšų savarankiškai sukaupusiam seneliui iš biudžeto būtų mokama mažesnė pensija. Taigi, esminis skirtumas nuo mūsų sistemos tas, kad į ankstesnes darbo pajamas nebūtų atsižvelgiama. Tokia pensija būtų mokama visiems pensinio amžiaus gyventojams. Pritaikius tokią danų patirtį Lietuvoje, mažėtų darbo jėgos apmokestinimas, biudžetui tenkanti našta taip pat ilgainiui sumažėtų, lyginant su dabartinėmis „Sodros“ sistemos išlaidų projekcijomis, o išaugęs taupymas reikštų didesnes investicijas į šalies ūkį. Geriausia, jeigu apsirūpinimas senatvei būtų savanoriškas, tačiau fiksuota pensija iš valstybės biudžeto yra antras geriausias variantas, jeigu valstybė nenori užleisti šios vietos žmonėms.

Lietuviškame diskurse susiformavo dvi priešingos stovyklos – pirmoji, vedama Laisvosios rinkos instituto, bankų ir privačių draudimo bendrovių skatina privatizuoti „Sodrą“ ir antroji, kuri palaiko Sodrą kaip sistemą, nors ir mato jos organizavimo klaidų. Antrosios stovyklos radikaliausias atstovas – VU ekonomistas Povilas Gylys siūlo nacionalizuoti privačius pensijų fondus. Kiti nuosaikesni politikai ir ekonomistai, kaip konservatorius R. Dagys, LSDP atstovai V. Andriukaitis ir A. Sysas, Lietuvos socialdemokratų sąjungos atstovas Dainius Paukštė, ekonomistai R. Lazutka ir R. Kuodis nenori nei „Sodros“, kaip sistemos privatizavimo, nei privačių pensijų fondų nacionalizavimo. R. Kuodis – įmokų dydžius labiau susieti su išmokų dydžiais. Atrodo, kad visi jie sutinka, kad „Sodros“ išmokų didinimas neturi priklausyti nuo politikų valios prieš rinkimus, norint geresnių

reitingų⁷⁸. Tačiau, kai pastebi A. Guogis⁷⁹, nė vienas jų nesiūlo (arčiausiai to yra R. Kuodis) valstybinių kaupiamųjų fondų idėjos, kaip alternatyvos privatiems pensijų fondams. Neatsitiktinai Laisvosios rinkos instituto, o kartu ir bankų atstovai dažnai mėgsta pabrėžti kaupiamojo draudimo pranašumus prieš „Sodros“ „pay-as –you-go“ sistemą. Tačiau kodėl niekada nebuvo svarstoma valstybinių kaupiamųjų fondų veiklos galimybė? Valstybiniai kaupiamieji fondai, kurie investuotų lėšas į tą pačią rinkos terpę, vis tik suteiktų daugiau saugumo kaupiantiesiems. Valstybei, nors ir investuojančiai, gresia mažesnė bankroto rizika negu privatiems subjektams.

Pensijų sistemos, o dažnu atveju ir visos socialinio aprūpinimo sistemos, įvykusių reformų bei naujai bręstančio reformų poreikio klausimu iškelta įvairių versijų ir galimybių. Pagal daugelį šių siūlymų ilguoju laikotarpiu, siekiant reorganizuoti tikslų bei esminės esamos pensijų sistemos reformą, būtina nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris aiškiai apibrėžtų minimalias socialines garantijas, o socialinio draudimo išmokos labiau atspindėtų asmens indėlį į šią sistemą bei skatintų ilgesnį asmenų dalyvavimą darbo rinkoje, atpiginant darbdavių kaštus. Kadangi pensijų sistemos pakeitimai gali būti įgyvendinti tik nepažeidžiant jau gaunančių išmokas asmenų ir iki pakeitimų įgijusių socialinio draudimo stažą asmenų teisėtų lūkesčių, tokia reforma truks ne vieną dešimtmetį, kol bus sukauptos pensinės teisės naujoje sistemoje ir pensijų sistema pasikeis.

⁷⁸ Guogis A. Valstybinis kaupiamasis draudimas – alternatyva ar grėsmė privatiems pensijų fondams. // <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-02-02-arvydas-guogis-valstybinis-kaupiamasis-draudimas-alternatyva-ar-gresme-privatiems-pensiju-fondams/39732>

⁷⁹ Guogis A. Valstybinis kaupiamasis draudimas – kaip alternatyva privatiems pensijų fondams. // <http://verslas.delfi.lt/business/article.php?id=28487253>

3. LIETUVOS PENSIJŲ SISTEMOS REFORMOS TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodika

Tyrimo tikslas – nustatyti darbingo amžiaus (nuo 18 iki 65 m.) Lietuvos gyventojų nuomonę apie pensijų sistemos reformą Lietuvoje ir šių asmenų dalyvavimą pensijų reformoje.

Tyrimo laikas – tyrimo metu respondentai buvo apklausti nuo 2011 m. lapkričio 12 iki 19 dienos.

Tyrimo objektas (tikslinė grupė) – darbingo amžiaus (nuo 18 iki 65 m.) Lietuvos gyventojai.

Tyrimo metodas – tyrimas buvo atliekamas anketinės apklausos (kiekybinio tyrimo) metodu. Siekiant kuo giliau išanalizuoti nagrinėjamą problemą, tyrimui pasirinktas kiekybinis metodas – darbingo amžiaus Lietuvos gyventojų anketavimas. Tyrimo metu pasirenkant kiekybinį metodą siekiama identifikuoti darbingo amžiaus gyventojų nuomones ir tendencijas.

Anketinis metodas – tyrimo metodologinį pagrindą sudaro visuotinai pripažinta ir socialiniuose moksluose vyraujanti empirinio atrankinio tyrimo metodika, klasikinė testų teorija. Anketa – klausimų lapas tam tikroms žinioms surinkti. Ji, pagal nurodytas taisykles, užpildo respondentas. Anketinės apklausos privalumai yra šie:

1. užtikrina pakankamą atrankos dydį,
2. pagal respondentų reakciją preliminariai galima spręsti apie problemos reikšmingumą, anketos klausimų sudarymo ir išdėstymo techniką,
3. anketavimas trunka trumpiau nei kiti apklausos būdai.

Anketa – anketa sudaro 7 klausimai, atspindintys respondentų socialines–demografines charakteristikas, ir 19 klausimų, susijusių su pensijų sistemos reforma ir darbingo amžiaus Lietuvos žmonių dalyvavimu pensijų reformoje. Rengiant klausimą vadovautasi teorinėje darbo dalyje analizuota mokslinė literatūra. Tyrimo metu naudota elektroninė anketa, patalpinta puslapyje <http://www.publika.lt> (tikslī nuoroda <http://www.publika.lt/apklausa-15-4ec25670bde2a.html>).

Apklausos būdas – respondentai buvo apklausti jiems elektroniniu paštu išsiunčiant nuorodą į elektroninę anketą. Elektroniniai laiškai su nuoroda į elektroninę anketą buvo išsiųsti 463 adresams, tuo tarpu anketą užpildė 203 respondentai.

Tyrimo populiacija – darbingo amžiaus Lietuvos gyventojai. Lietuvos Respublikos statistikos departamento duomenimis, 2010 metais darbingo amžiaus Lietuvos gyventojų buvo 1634,8 tūkst.⁸⁰.

Tyrimo imtis – 203 respondentai. 10 proc. imties paklaida pagal sociologų reikalavimus yra minimali riba, norint atlikti kiekybinį tyrimą. 203 respondentų imtis garantuoja su 95 proc. tikimybe,

⁸⁰ Lietuvos statistikos metraštis, Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas, 2011, p. 129.

kad rezultatų paklaida yra ne daugiau nei 6,88 proc., t. y. esant 203 respondentų imčiai ir rezultatų pasiskirstymui 50/50, tikroji atsakymo reikšmė patenka į intervalą [43,12; 56,88] su 95 proc. tikimybe.

Duomenų analizė – tyrimo rezultatų analizė buvo atlikta naudojant SPSS programinį paketą (versija 17.0).

Naudoti statistiniai metodai – tyrimo metu buvo vertinama respondentų nuomonė dviem pjūviais – kaip į konkretų klausimą atsakė skirtingų amžiaus grupių respondentai ir kaip į konkretų klausimą atsakė skirtingų pajamų grupių respondentai. Siekdami nustatyti, ar šių respondentų nuomonės statistiškai reikšmingai skiriasi, buvo panaudoti Pearsono suderinamumo χ^2 kriterijus, Mann–Whitney kriterijus ir Kruskalio–Valio kriterijus⁸¹.

Pearsono suderinamumo χ^2 kriterijus yra vienas populiariausių ir plačiausiai taikomų neparametrinių kriterijų, naudojamas hipotezėms apie kintamojo skirstinį populiacijoje tikrinti dviejų kintamųjų nepriklausomumui (vienoje populiacijoje stebima kintamųjų pora). Šiuo atveju tolimesniuose skaičiavimuose keliame statistines hipotezes:

H_0 – statistiškai reikšmingo ryšio tarp respondentų amžiaus ar respondentų pajamų dydžio bei konkrečios nuomonės nėra (ši hipotezė priimama, jei $p > 0,05$). Kitaip tariant hipotezė rodo, kada tam tikru klausimu skirtingo amžiaus ar pajamų dydžio respondentai laikosi statistiškai panašių nuomonių.

H_A – statistiškai reikšmingas ryšys tarp respondentų amžiaus ar respondentų pajamų dydžio bei konkrečios nuomonės yra (ši hipotezė priimama, jei $p < 0,05$). Kitaip tariant hipotezė rodo, kada tam tikru klausimu skirtingo amžiaus ar pajamų dydžio respondentai laikosi laikosi statistiškai skirtingų nuomonių.

Pearsono suderinamumo χ^2 kriterijus apskaičiuojamas pagal šią formulę:

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^k \frac{(O_i - E_i)^2}{E_i}$$

Kur:

O_i – nustatyti dažniai,

E_i – tikėtini dažniai,

k – bendras kintamųjų kategorijų ir grupių skaičius (lygus SPSS programos *Crostats* lentelės eilučių ir stulpelių skaičiui).

Mann – Whitney U yra žinomiausias ir plačiausiai taikomas dviejų nepriklausomų imčių neparametrinio palyginimo testas. Mann'o ir Whitney U testas yra Stjudento t-testo dviem nepriklausomoms imtims neparametrinis analogas. Jis yra grindžiamas jungtinės imties analize.

⁸¹ Pukėnas K. Sportinių tyrimų duomenų analizė SPSS programa. Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija. 2005.

Mann'o ir Whitney U testo esmę trumpai galima paaiškinti taip: jungtiniai abiejų imčių duomenys, gauti testuojant tuo pačiu testu, išdėstomi pagal rangus. Tada kiekvienos imties rangai (gauti ranguojant jungtinius duomenis) sumuojami atskirai. Jeigu teisinga nulinė hipotezė, t. y. kintamųjų skirstiniai vienodi, rangai bus pasiskirstę tarp grupių atsitiktiniu būdu. Kiekvienos imties rangų sumos pagrindu skaičiuojama Mann'o ir Whitney kriterijaus U statistika, kuria remiantis priimamas sprendimas dėl statistinės hipotezės:

H_0 : kintamųjų skirstiniai yra vienodi;

H_1 : kintamųjų skirstiniai nėra vienodi.

Daroma išvada, kad skirstiniai skiriasi, jeigu p reikšmė mažesnė už 0,05 ir skirstiniai nesiskiria, jeigu p reikšmė didesnė už 0,05 arba jai lygi.

Kruskalio–Valio kriterijus yra žinomiausias ir plačiausiai taikomas daugiau nei dviejų nepriklausomų imčių neparimetrinio palyginimo testas. Jis yra grindžiamas jungtinės imties analize. Kruskalio – Valio kriterijaus esmę trumpai galima paaiškinti taip: jungtiniai daugiau nei dviejų imčių duomenys, gauti testuojant tuo pačiu testu, išdėstomi pagal rangus. Tada kiekvienos imties rangai (gauti ranguojant jungtinius duomenis) sumuojami atskirai. Jeigu teisinga nulinė hipotezė, t. y. kintamųjų skirstiniai vienodi, rangai bus pasiskirstę tarp grupių atsitiktiniu būdu. Kiekvienos imties rangų sumos pagrindu skaičiuojama Kruskalio–Valio kriterijus statistika, kuria remiantis priimamas sprendimas dėl statistinės hipotezės:

H_0 : kintamųjų skirstiniai yra vienodi;

H_1 : kintamųjų skirstiniai nėra vienodi.

Daroma išvada, kad skirstiniai skiriasi, jeigu p reikšmė mažesnė už 0,05 ir skirstiniai nesiskiria, jeigu p reikšmė didesnė už 0,05 arba jai lygi.

Tam tikri klausimai tarpusavyje analizuojami siekiant rasti tarp jų ryšį. Tuo tikslu naudojama Spearmano koreliacinė analizė. Koreliacijos koeficientas yra tiesinės priklausomybės tarp kintamųjų kiekybinio įvertinimo kriterijus arba ryšio stiprumo matas. Matuojamų pagal rangų skalę kintamųjų (tik skaitmeninių reikšmių) yra skaičiuojamas Spearmano (angl.: *Spearman*) koreliacijos koeficientas, o matuojamų pagal intervalų skalę kintamųjų — Pirsono (angl.: *Pearson*) koreliacijos koeficientas.

Tiesinės dviejų kintamųjų priklausomybės mato — koreliacijos koeficiento r skaičiavimo metodika priklauso nuo kintamųjų skalės:

1. Pasiskirsčiusiems pagal normalųjį dėsnį intervaliniams kintamiesiems yra skaičiuojamas Pirsono koreliacijos koeficientas.

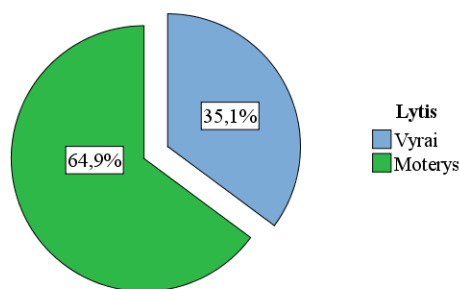
2. Intervaliniams kintamiesiems, kuriems normalumo prielaida nėra tenkinama, ir ranginiams kintamiesiems yra skaičiuojamas Spearmano koreliacijos koeficientas.

Koreliacijos koeficientas parodo ryšio stiprumą. Koreliacijos koeficientas r gali svyruoti tarp -1 ir 1. Kuo r yra arčiau 1, tuo ryšys tarp kintamųjų yra stipresnis. Jei koreliacijos koeficientas yra neigiamas, tai reiškia, kad tarp kintamųjų egzistuoja atvirkštinė priklausomybė, t. y. Y didėjant, X mažėja ir atvirkščiai.

Spearmano koreliacijos koeficientas skaičiuojamas tada, kai kintamųjų duomenys pateikti rangais arba kai nėra tenkinama normalumo prielaida. Spearmano koreliaciją laikoma statistiškai reikšminga, jeigu p reikšmė mažesnė už pasirinktąjį reikšmingumo lygmenį.

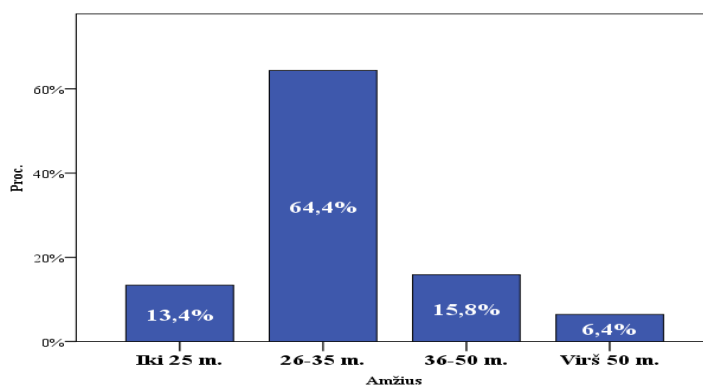
3.2. Respondentų socialinės–demografinės charakteristikos

Tyrimo metu buvo apklausti 203 įvairių socialinių–demografinių charakteristikų respondentai. 64,9 proc. respondentų buvo moterys, 35,1 proc. – vyrai.

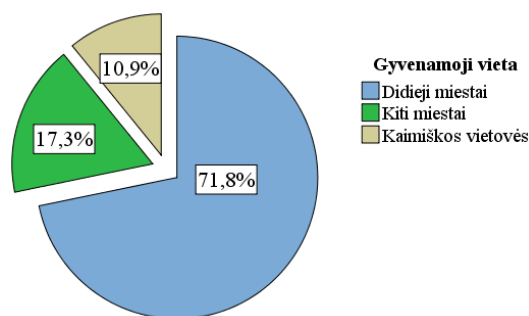
1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį

Tyrimo tikslinė grupė buvo darbingo amžiaus asmenys (nuo 18 iki 65 metų).

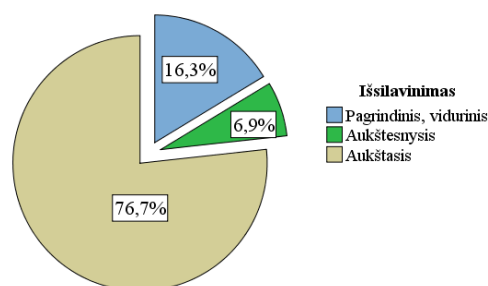
2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių

Dauguma apklausos dalyvių buvo jauni respondentai – 13,4 proc. amžius buvo iki 25 metų, 64,4 proc. – nuo 26 iki 35 metų, 15,8 proc. – nuo 36 iki 50 metų, bei likusieji 6,4 proc. buvo vyresni nei 50 metų.

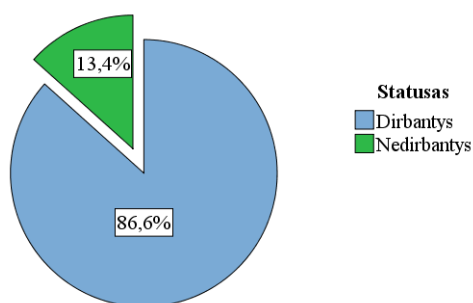
3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą

Tyrimo metu buvo vertinama įvairiose gyvenamosiose vietose gyvenančių darbingo amžiaus Lietuvos gyventojų nuomonė, todėl buvo apklausti respondentai iš įvairių Lietuvos vietovių. Matyti, kad 71,8 proc. respondentų buvo iš didžiųjų miestų (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių ir Panevėžio), 17,3 proc. – iš kitų Lietuvos miestų bei likusieji 10,9 proc. respondentų gyvena kaimiškose vietovėse.

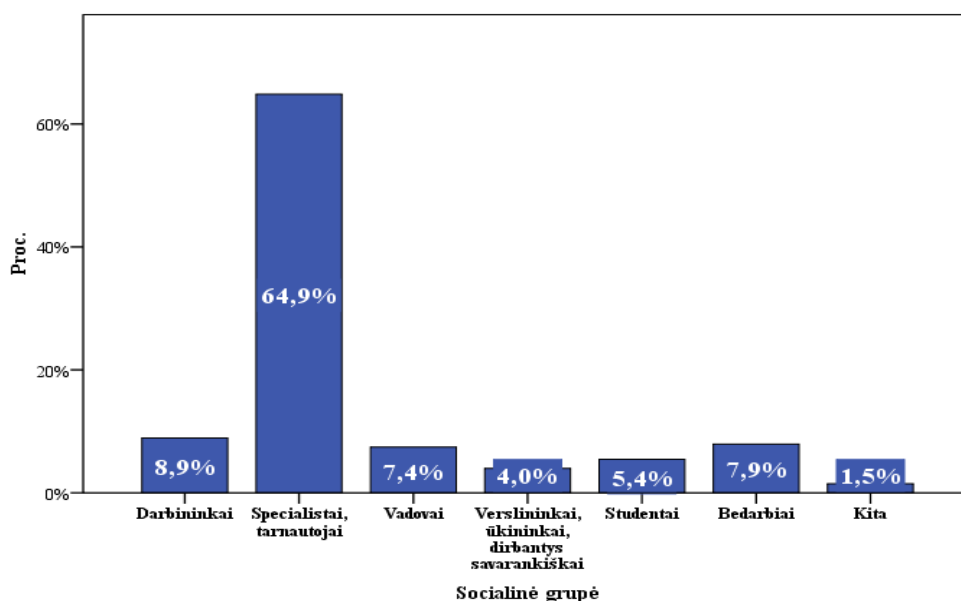
4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal gyvenamąją išsilavinimą

Tyrimo metu buvo apklausti įvairaus išsilavinimo respondentai. Matyti, kad dauguma respondentų turėjo aukštąjį išsilavinimą (bakaluro, magistro ar mokslų daktaro laipsnį), 6,9 proc. – aukštesnįjį išsilavinimą ir 16,3 proc. – vidurinį ar tik pradinį išsilavinimą.

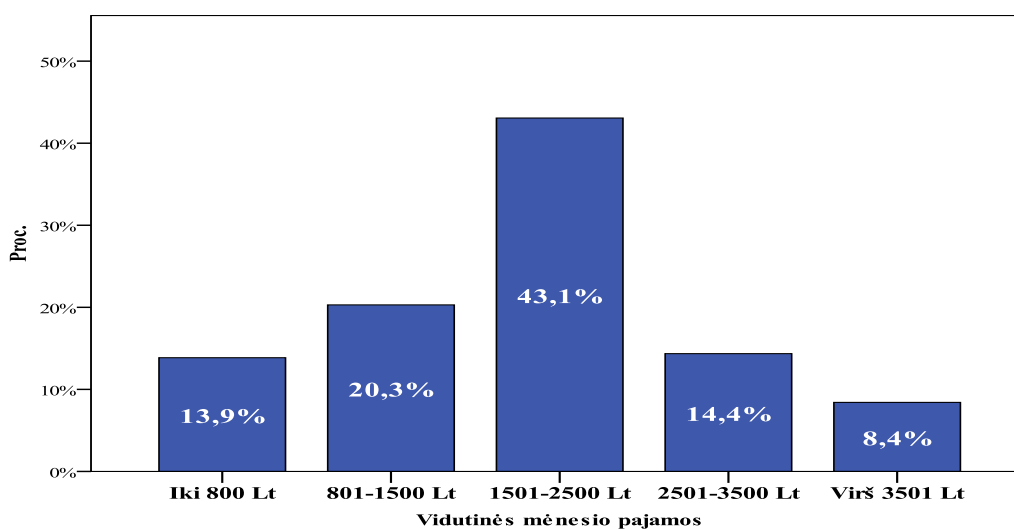
521 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal užimtumo statusą

Didžioji dauguma tyrimo dalyvių (86,6 proc.) apklausos metu turėjo nuolatinį darbą, tuo tarpu 13,4 proc. buvo bedarbiai arba tik studijuojantys asmenys.

6 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal socialinę grupę

Pagal socialinę grupę dauguma respondentų (64,9 proc.) buvo viešojo ir privataus sektoriaus specialistai bei tarnautojai, 8,9 proc. – darbininkai, 7,9 proc. – bedarbiai, 7,4 proc. – vadovai, 5,4 proc. – studentai, 4 proc. – verslininkai, ūkininkai ir kiti savarankiškai dirbantys asmenys bei likusieji 1,5 proc. priklausė kitoms socialinėms grupėms.

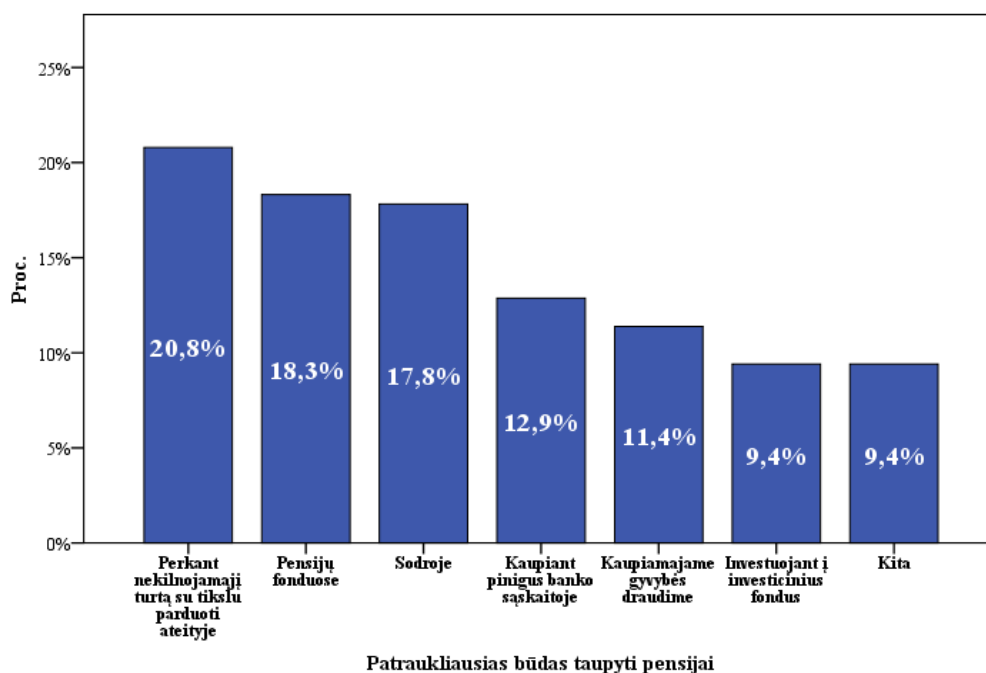
7 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal vidutines mėnesio pajamas

Tyrimo metu respondentų buvo prašoma nurodyti savo vidutines mėnesio pajamas. Matyti, kad 13,9 proc. respondentų vidutinės mėnesio pajamos nesiekė 800 litų, 20,3 proc. – nuo 801 iki 1500 litų, 43,1 proc. – nuo 1501 iki 2500 litų, 14,4 proc. – nuo 2501 iki 3500 litų ir 8,4 proc. vidutinės mėnesio pajamos viršijo 3501 litą.

3.3. Lietuvos gyventojų nuomonė apie pensijų sistemos reformą

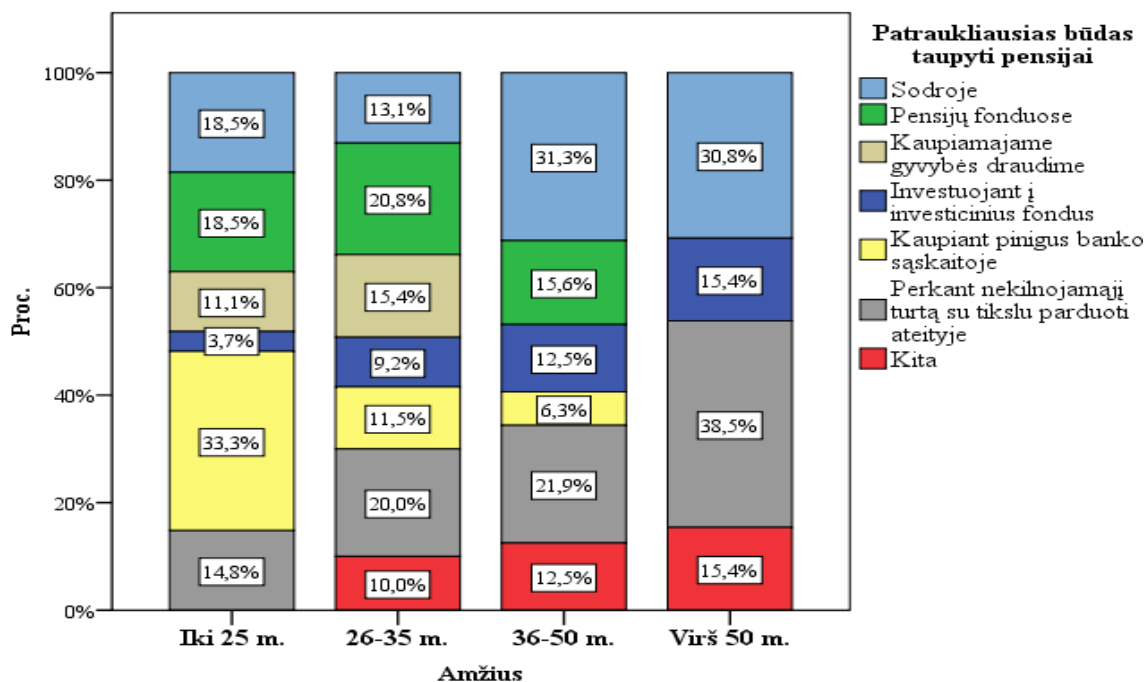
3.3.1. Patraukliausias būdas taupyti pensijai

Tyrimo metu respondentų buvo prašoma nurodyti, kokie, jų manymu, yra patraukliausi būdai taupyti pensijai. Matyti, kad patraukliausiu būdu taupyti pensijai laikomas nekilnojamojo ar kito turto pirkimas su tikslu jį parduoti ateityje (20,8 proc.), kiek mažiau populiarūs – lėšų kaupimas privačiuose pensijų fonduose (18,3 proc.), Sodroje (17,8) ir kaupiant pinigus banko sąskaitoje (12,9 proc.). Tuo tarpu mažiausiai populiarūs būdai taupyti pensijai yra kaupiamasis gyvybės draudimas (11,4 proc.) ir investicijos į investicinius fondus (9,4 proc.).

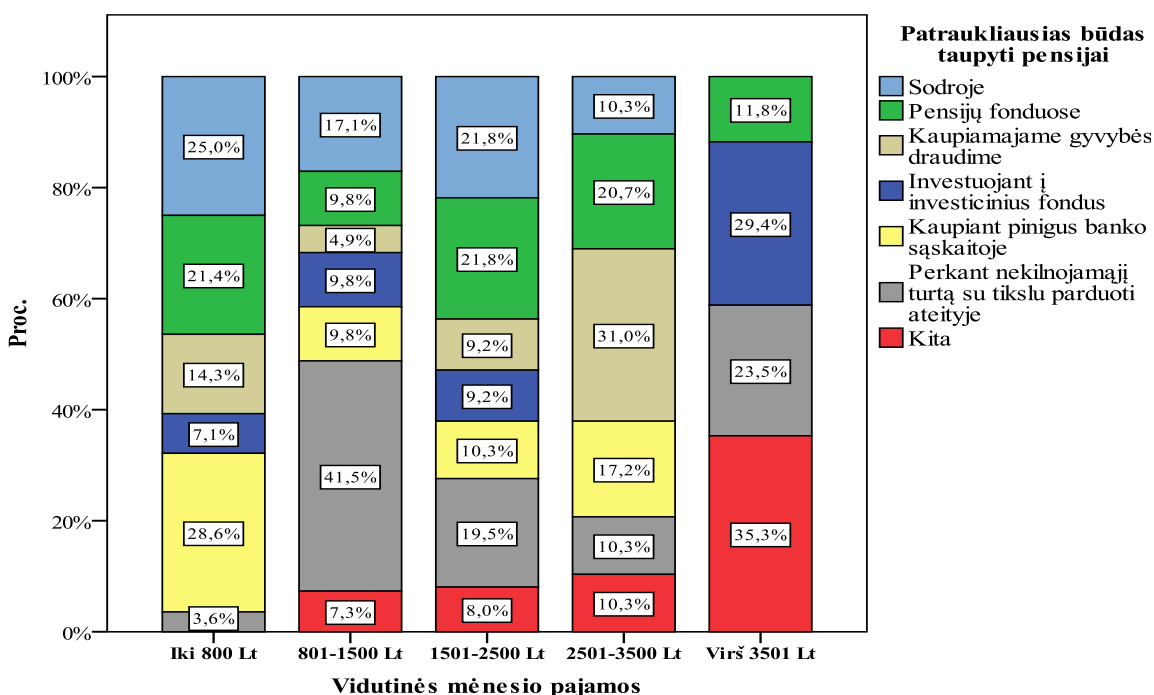
8 pav. Patraukliausi būdai taupyti pensijai

Apibendrinant gautus rezultatus galime teigti, kad visuomenėje laikomasi konservatyvios nuomonės ir savo ateities gerovė siejama daugiausiai su įgyjamu nekilnojamoju turtu. Greta šio su pensijų sistema bei pensinėmis pajamomis tiesiogiai nesusietino būdo pakankamai aukštą patrauklumo lygį išlaiko privaloma valstybinio socialinio draudimo pensijinis aprūpinimas, kuris visuomenėje suvokiamas kaip savaiminis procesas bei pensijų fondai, į kuriuos reformavus pensijų sistemą dėta ir vis dar dedama daug vilčių.

9 pav. Patraukliausi būdai taupyti pensijai tarp skirtingo amžiaus respondentų ($\chi^2=35,361$, $p=0,009$)

Jaunesni ir vyresni asmenys laikosi statistiškai skirtingų nuomonių – jaunesni asmenys statistiškai reikšmingai patrauklesniais būdais taupyti pensijai laiko pensijų fondus, lėšų kaupimą bankuose ir kaupiamajame gyvybės draudimą, tuo tarpu vyresni asmenys statistiškai reikšmingai labiau patrauklesniais būdais laiko lėšų kaupimą Sodroje ir nekilnojamojo ar kito turto pirkimą. Apibendrinant galima teigti, kad vyresni asmenys renkasi konservatyvius būdus taupyti lėšas senatvei, tuo tarpu jaunesni linkę labiau rizikuoti bei rinktis ne tokius konservatyvius būdus.

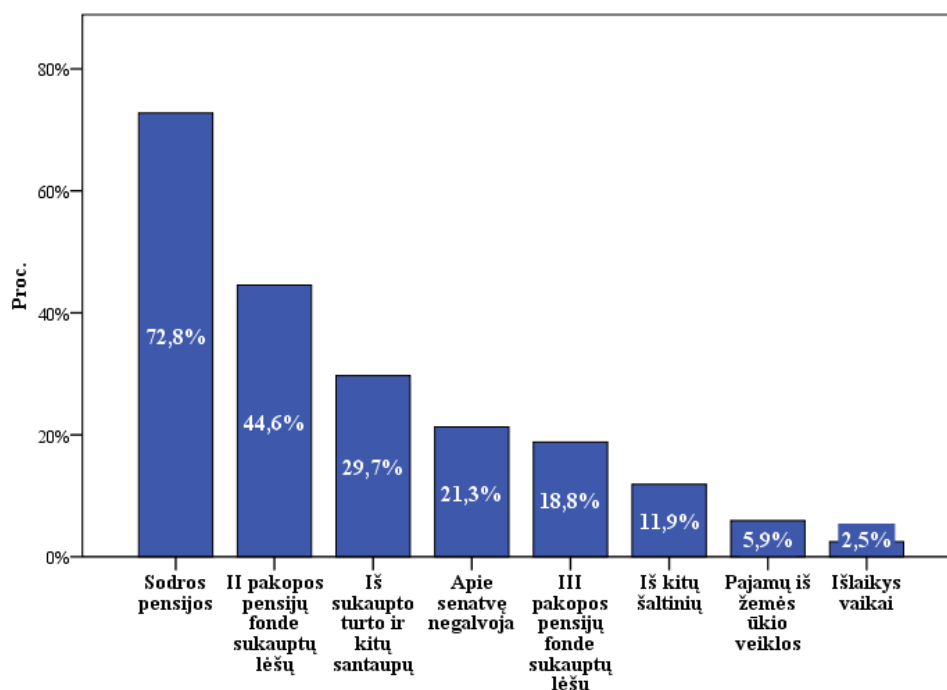

10 pav. Patraukliausi būdai taupyti pensijai tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų ($\chi^2=70,330$, $p=0,000$)

Statistiškai reikšmingai skiriasi ir mažesnes ir didesnes pajamas gaunančių asmenų nuomonės apie patraukliausius būdus taupyti senatvei. Matyti, kad mažiausias pajamas gaunantys asmenys (iki 800 litų) patraukliausiais būdais laiko pinigų kaupimą banko sąskaitoje, tuo tarpu vidutines pajamas gaunantys asmenys (nuo 801 iki 3500 litų) patraukliausiais būdais laiko nekilnojamojo turto pirkimą, lėšų kaupimą pensijų fonduose bei kaupiamojo gyvybės draudimo įsigijimą. Didžiausias pajamas gaunantys asmenys (virš 3501 litų) statistiškai reikšmingai labiau nei kiti asmenys patrauklesniais būdais laiko investicijas į investicinius fondus, nekilnojamojo turto pirkimą ir kitus būdus lėšų kaupimui pensijai. Taip pat pastebėtina, kad Sodros pensinio aprūpinimo patrauklumas didžiausias asmenims, gaunantiems mažiausias pajamas bei mažėja augant gyventojų pajamoms. Tikėtina, kad mažesnes pajamas gaunantys asmenys neturi arba turi mažiau galimybių papildomai investuoti į būsimą pensiją bei rinktis alternatyvius pensinio apsirūpinimo būdus. Atitinkamai pažymėtina, kad didžiausias pajamas gaunantys asmenys savo būsimos pensijos nesieja su Sodros mokamomis išmokomis.

3.3.2. Lėšų šaltiniai, iš kurių planuojama gyventi išėjus į pensiją

Respondentų buvo prašoma nurodyti visus galimus šaltinius, iš kurių planuojama gyventi išėjus į pensiją. Matyti, kad labiausiai tikimasi gyventi iš Sodros pensijos (72,8 proc.), tuo tarpu iš II pakopos pensijų fonduose sukauptų lėšų tikisi gyventi tik 44,6 proc., o iš III pakopos pensijų fondų – tik 18,8 proc. darbingo amžiaus asmenų.

11 pav. Lėšų šaltiniai, iš kurių planuojama gyventi išėjus į pensiją

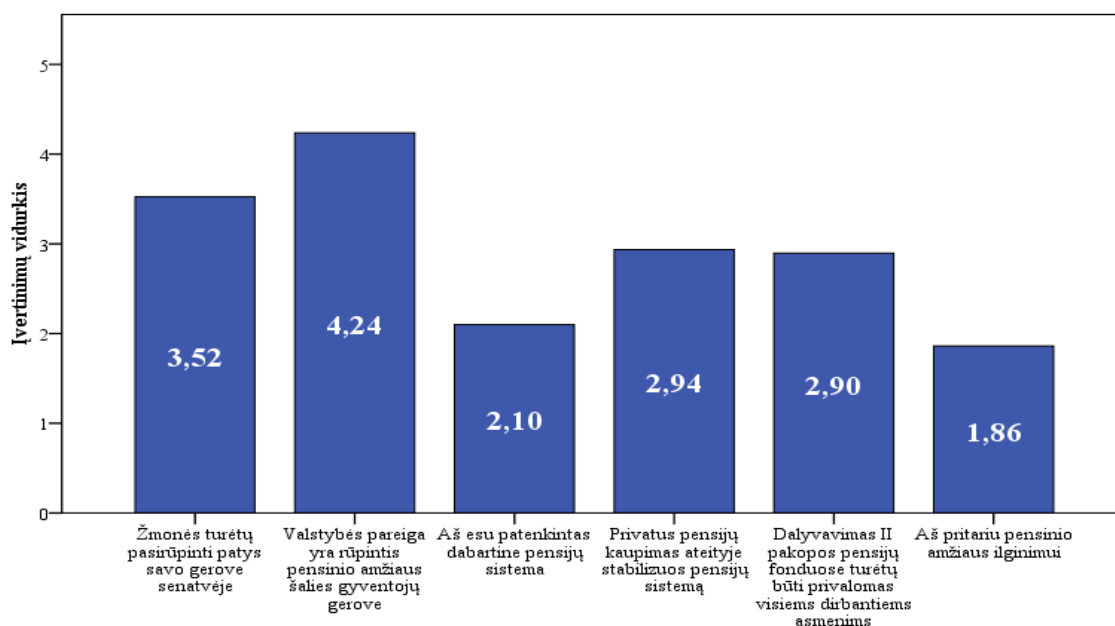
Pastebėtina, kad iš sukaupto nekilnojamojo turto senatvėje tikisi gyventi 29,7 proc. asmenų, iš žemės ūkio veiklos – 5,9 proc. asmenų. Tuo tarpu 21,3 proc. darbingo amžiaus žmonių apie senatvę negalvoja, 11,9 proc. tikisi pragyventi iš kitų šaltinių, o 2,5 proc. tikisi, kad senatvėje juos išlaikys vaikai. Apibendrinant gautus rezultatus galima teigti, kad nors Sodra nebuvo laikoma patraukliausiu lėšų kaupimu senatvei, tačiau dauguma asmenų senatvėje tikisi pragyventi būtent iš Sodros mokamos pensijos.

Iš Sodros pensijų bei pajamų iš žemės ūkio veiklos statistiškai reikšmingai dažniau tikisi išėjus į pensiją gyventi vyresnio amžiaus asmenys ($p = 0,032$) (4 priedo 1 lentelė). Tuo tarpu jaunesni asmenys statistiškai reikšmingai dažniau nei vyresni apie senatvę nelinkę galvoti ($p = 0,001$). Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad statistiškai reikšmingai dideles viltis II pakopos pensijų fondų lėšas sieja su būsimumis senatvės pajamomis vidutinio (26-50) amžiaus respondentai ($p = 0,027$).

Sodros pensijų statistiškai reikšmingai mažiausiai patraukliu būdu ($p = 0,003$) laiko asmenys, kurių pajamos viršija 3501 litą (4 priedo 2 lentelė), o taip pat didesnes pajamas gaunantys asmenys statistiškai reikšmingai rečiau nei gaunantys mažesnes pajamas apie senatvę negalvoja ($p = 0,036$). Kuo mažesnes pajamas gauna asmenys statistiškai reikšmingai tuo mažiau patraukliais būdais kaupiti lėšas senatvei laiko II ir III pakopos pensijų fondus ($p = 0,000$).

2.3.3. Pritarimas teiginiams apie pensijų sistemą

Tyrimo metu respondentų buvo prašoma nuo 1 iki 5 (1 – „visiškai nesutinku“, 5 – „visiškai sutinku“) įvertinti teiginius apie pensijų sistemą. Analizuodami gautus rezultatus matome, kad labiausiai darbingo amžiaus asmenys sutinka su tuo, kad valstybės pareiga yra rūpintis pensinio amžiaus šalies žmonių gerove bei tai, kad žmonės turėtų patys pasirūpinti savo gerove senatvėje.

12 pav. Teiginių apie pensijų sistemą įvertinimų vidurkiai

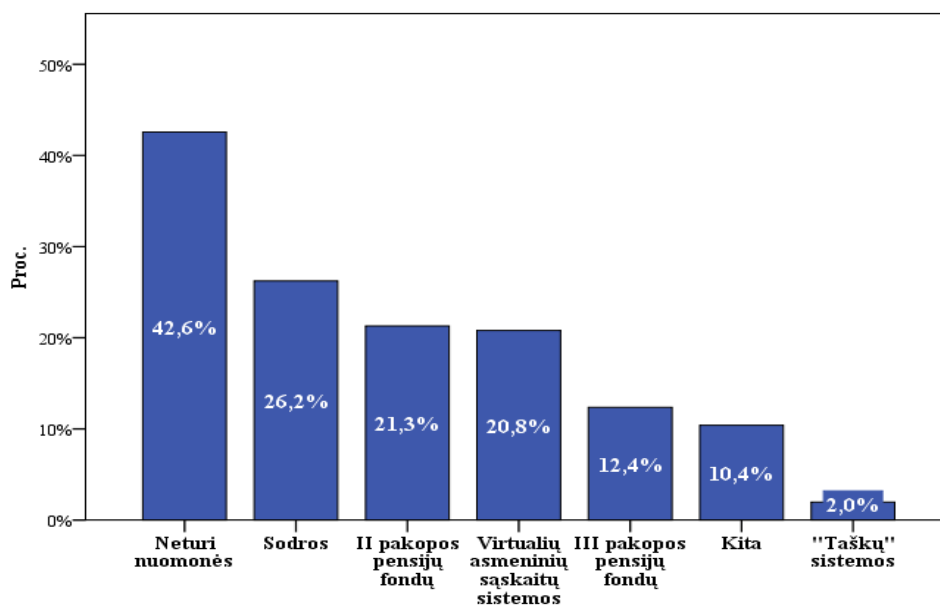
Su tokiais teiginiais, kad privatus pensijų kaupimas ateityje stabilizuoti pensijų sistemą bei dalyvavimas II pakopos pensijų fonduose turėtų būti privalomas visiems dirbantiems asmenims asmenys vidutiniškai linkę laikytis neutralios nuomonės (nei sutikti, nei sutikti). Tuo tarpu su teiginiais, kad jie yra patenkinti dabartine pensijų sistema ar pritaria pensinio amžiaus ilginimu, darbingo amžiaus asmenys vidutiniškai nėra linkę sutikti.

Vidutinio amžiaus asmenys (36 – 50 m.) statistiškai reikšmingai labiau nei kiti asmenys yra linkę nesutiktų su teiginiais (4 priedo 3 lentelė), kad žmonės turėtų pasirūpinti patys savo gerove senatvėje ($p = 0,000$) ir privatus pensijų kaupimas ateityje stabilizuos pensijų sistemą ($p = 0,010$). Tuo tarpu kitus teiginius apie pensijų sistemą jaunesni ir vyresni asmenys vertina statistiškai panašiai.

Su teiginiu, kad žmonės turėtų pasirūpinti patys savo gerove senatvėje, statistiškai reikšmingai labiau už kitus asmenis (4 priedo 4 lentelė) yra linkę sutikti didžiausias pajamas (virš 3501 lito) gaunantys asmenys ($p = 0,000$). Tuo tarpu su kitais teiginiais apie pensijų sistemą mažesnes ir didesnes pajamas gaunantys asmenys buvo linkę sutikti statistiškai vienodai.

3.3.4. Palaikomos senatvės pensijų skaičiavimo sistemos

Tyrimo metu respondentų buvo prašoma nurodyti, kokias senatvės pensijų skaičiavimo sistemas jie palaiko. Matyti, kad beveik pusė asmenų (42,6 proc.) neturi nuomonės, kokia pensijų skaičiavimo sistema jiems būtų naudingiausia. Tai sietina su sąlyginai menku gyventojų domėjimusi pensijų sistema bei būsimu pensiniu apsirūpinimu.

13 pav. Palaikomos senatvės pensijų skaičiavimo sistemos

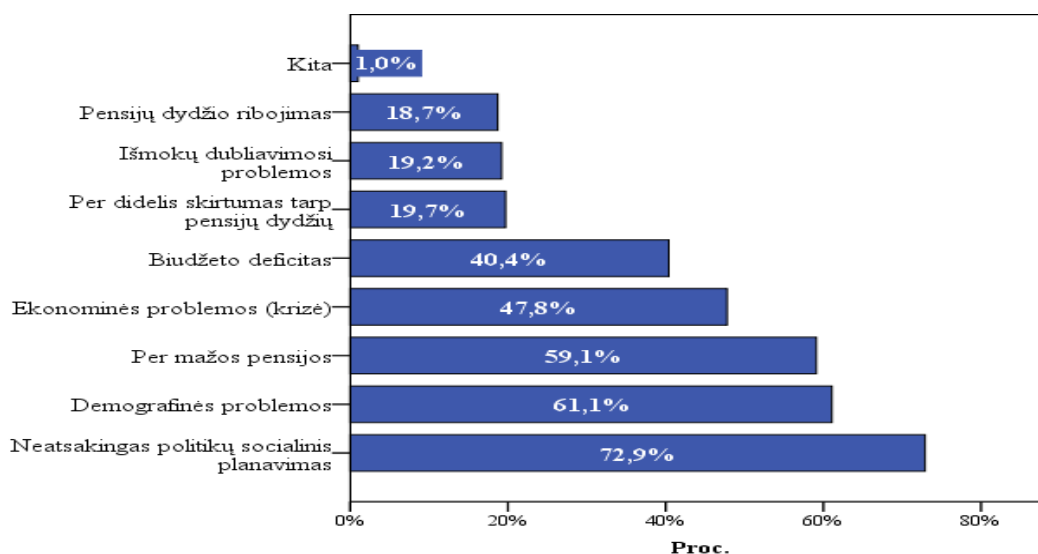
Tarp labiausiai palaikomų pensijų skaičiavimo sistemų dominuoja Sodros (26,2 proc.), II pensijų sistemos (21,3 proc.) ir virtualių asmeninių sąskaitų pensijų kaupimo (20,8 proc.) sistemos. Mažiausiai apklaustieji palaiko III pakopos pensijų fondų skaičiavimo sistemą (12,4 proc.) ir „taškų“ sistemą (2 proc.). Pastarasis pensijos skaičiavimo modelis visuomenėje nesulaukė itin didelio visuomenės susidomėjimo ir pritarimo dėl įnešamos didelės painedos ir neaiškumo, ką vis dėlto pateisina informacijos stoka.

III pakopos pensijų fondų pensijų skaičiavimo sistemas statistiškai reikšmingai labiau palaiko 26–35 metų asmenys (4 priedo 5 lentelė), o statistiškai reikšmingai labiausiai nepalaiko jaunesni nei 25 metų asmenys ($p = 0,030$). „Taškų“ pensijų skaičiavimo sistemą statistiškai reikšmingai labiau nei kiti palaiko 36–50 metų asmenys ($p = 0,013$). Tuo tarpu kitas pensijų skaičiavimo sistemas skirtingo amžiaus asmenys palaiko statistiškai vienodai.

Atlikus skirtingas pajamas gaunančių asmenų nuomonių apie palaikomas pensijų kaupimo sistemas analizę (4 priedo 6 lentelė) nustatyta, kad didžiausiais pajamas gaunantys asmenys (virš 3500 Lt) statistiškai reikšmingai labiau nei gaunantys mažesnes pajamas palaiko „taškų“ pensijų skaičiavimo sistemą ($p = 0,000$) ir virtualių asmeninių sąskaitų sistemą ($p = 0,006$). Tai rodo, kad šios dvi pensijų skaičiavimo sistemos yra populiarios tarp turtingų asmenų. Taip pat pastebėtina, kad „Taškų sistemos“ palaikymas didėja augant gyventojų pajamoms. Tuo tarpu likusias pensijų kaupimo sistemas skirtingas pajamas gaunantys asmenys vertina statistiškai vienodai.

3.3.5. Didžiausios pensijų sistemos problemos

Siekiant identifikuoti Lietuvos gyventojų nuomonę apie didžiausią neigiamą poveikį pensijų sistemai darančius veiksnius tyrime dalyvavusių respondentų buvo prašoma nurodyti didžiausias pensijų sistemos problemas.

14 pav. Didžiausios pensijų sistemos problemos

Atlikus gautų rezultatų analizę nustatyta, kad didžiausiomis pensijų sistemos problemomis darbingo amžiaus asmenys laiko neatsakingą politiką socialinį planavimą (72,9 proc.) ir demografines problemas (61,1 proc.), tuo tarpu tokią problemą kaip per mažas pensijų dydis įvardino 59,1 proc., ekonomines problemas – 47,8 proc., biudžeto deficitą – 40,4 proc. asmenų.. Pensijų sistemos problemas, tokias kaip per didelis skirtumas tarp pensijų dydžių laiko tik 19,7 proc., išmokų dubliavimosi problemą – 19,2 proc., o pensijų dydžio ribojimo problemą įvardino tik 18,7 proc. asmenų. Apibendrinant galima teigti, kad didžiausiomis pensijų sistemos problemomis darbingo amžiaus asmenys laiko ne pensijų dydžius, o tiesiogiai su pensijų dydžiu nesusijusias problemas.

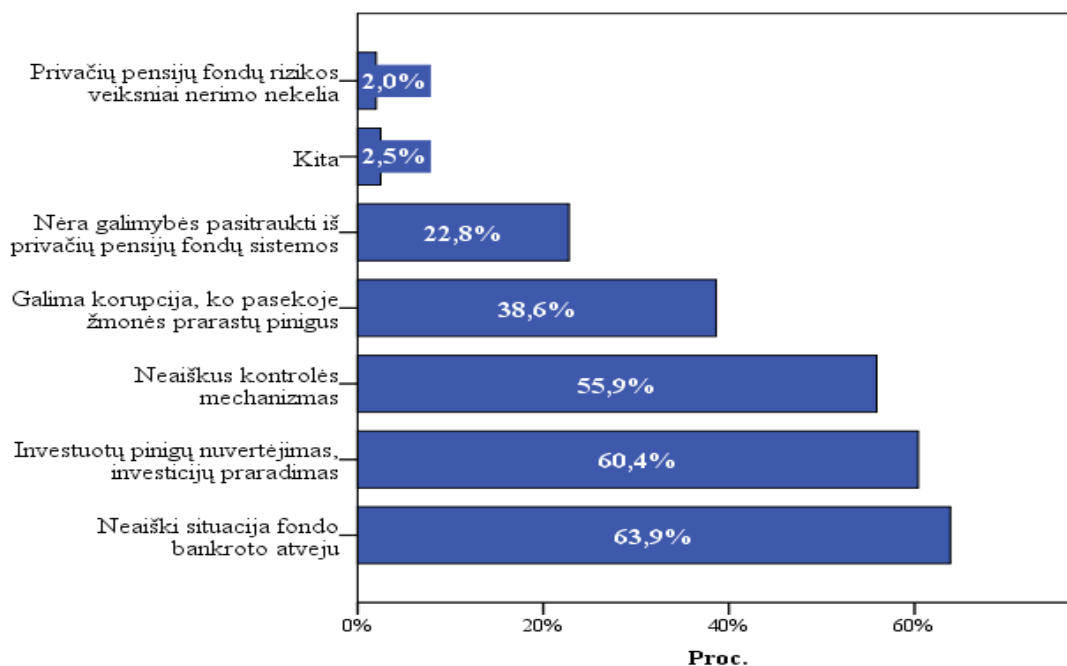
Atlikus skirtingo amžiaus asmenų įvardintų didžiausių pensijų sistemos problemų analizę (4 priedo 7 lentelė) nustatyta, kad demografinę problemą statistiškai reikšmingai svarbesne laiko jaunesni asmenys ($p = 0,000$), o neatsakingą politiką socialinį planavimą – jauniausi (iki 25 metų) ir vyriausi (virš 50 metų asmenys) ($p = 0,001$). Taip pat matyti, kad dar daugiau pensijos sistemos problemų nei buvo numatyta pasirinkti apklausoje, įžvengia tik vyriausi (vyresni nei 50 metų amžiaus) respondentai. Tikėtina, kad tai gali būti susiję pensinio amžiaus artėjimu bei didėjančiu domėjimusi tuo, kas laukia netolimoje ateityje, o domintis susiformuoja svaresne nuomonė, įžvelgiama daugiau pensinio aprūpinimo niuansų, problemų.

Vidutines pajamas (nuo 1501 iki 2500 Lt) gaunantys asmenys statistiškai reikšmingai didžiausiomis pensijų sistemos problemomis laiko demografines problemas ($p = 0,002$) (4 priedo 8 lentelė). Tuo tarpu didžiausiais pajamas gaunantys asmenys (virš 3500 Lt) statistiškai reikšmingai mažiausia pensijų sistemos problema laiko ekonominę krizę, o didžiausia – pensijų dydžio ribojimą ($p = 0,007$). Šis nepasitenkinimas tarp didesnes pajamas gaunančių asmenų kyla todėl, kad apskaičiuojant pensiją yra sąlyginai ribojamas jos dydis (apskaičiuotas asmens draudžiamųjų pajamų koeficientas, kuris reikalingas pensijos papildomos dalies apskaičiavimui, negali būti didesnis nei 5), tačiau atvirkščiai nei išmokoms, įmokoms tokių lubų nėra, t.y. nors bus mokėtos sąlyginai didelės valstybinio socialinio draudimo įmokos, skaičiuojant valstybinę socialinio draudimo pensiją asmens draudžiamųjų pajamų koeficientas bus nedidesnis nei 5.

Taip pat pastebėtina, kad asmenys, kurių pajamos mažiausios (iki 800 Lt), statistiškai reikšmingai didžiausiomis problemomis laiko per mažą pensijų dydį ($p = 0,023$). Tačiau šie faktai tampriai susiję bei vienas nuo kito neatsiejami: kuo mažesnes pajamas gauna asmuo, tuo mažesnes valstybinio socialinio draudimo įmokas moka Sodrai bei tuo mažesnės pensijos jis gali tikėtis sulaukęs pensinio amžiaus.

3.3.6. Labiausiai nerimą keliantys privačių pensijų fondų veiksniai

Labiausiai nerimą keliančiais privačių fondų veiksniais darbingo amžiaus žmonės linkę įvardinti neaiškią situaciją fondo bankroto atveju (63,9 proc.), investuotų pinigų nuvertėjimą (60,4 proc.) ir neaiškų kontrolės mechanizmą (55,9 proc.), tuo tarpu tokią nerimą keliantį veiksnių kaip korupcija įvardino 38,6 proc. asmenų, galimybės pasitraukti iš pensijų fondo nebuvimą – 22,8 proc. asmenų. Pastebėtina, kad privatūs pensijų fondai visiškai nerimo nekelti tik 2 proc. darbingo amžiaus asmenų.

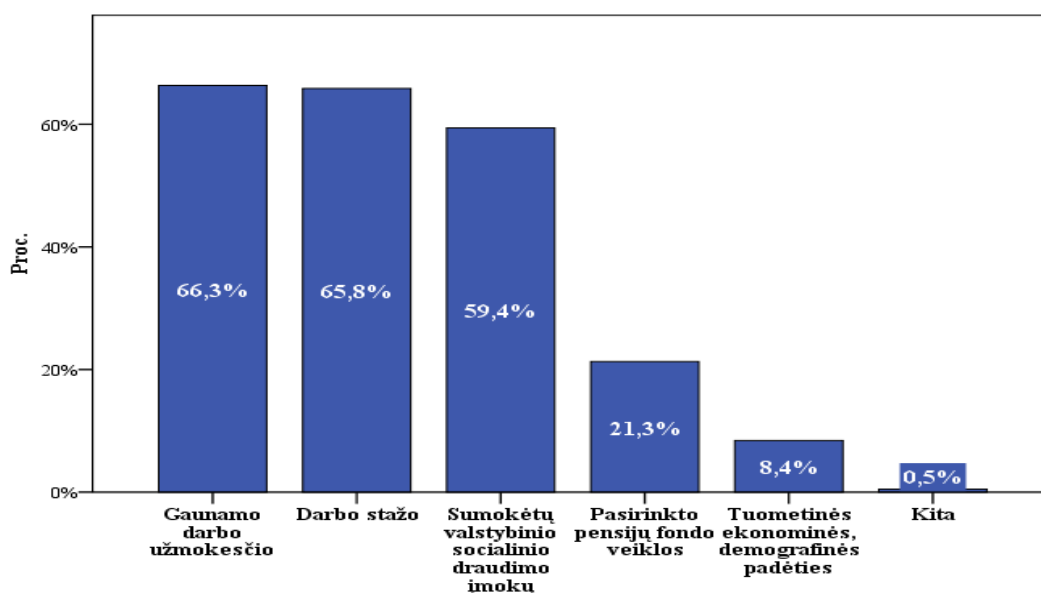
15 pav. Labiausiai nerimą keliantys privačių pensijų fondų veiksniai

Neaiškus privačių pensijų fondų kontrolės mechanizmas statistiškai reikšmingai labiausiai nerimą kelia vidutinio amžiaus (26 – 50 m.) asmenims ($p = 0,006$), investuotų lėšų nuvertėjimas ir galima korupcija – jauniems asmenims (iki 25 m.) ($p = 0,020$), tuo tarpu vyriausiems asmenims (virš 50 m.) statistiškai reikšmingai labiau nei jaunesniems nerimą kelia kiti veiksniai ($p = 0,002$) (4 priedo 9 lentelė).

Analizuodami, kokie privačių pensijų fondų veiksniai kelia nerimą skirtingas pajamas gaunantiems asmenims (4 priedo 10 lentelė), matome, kad neaiškus kontrolės mechanizmas statistiškai reikšmingai labiausiai nerimą kelia vidutinės pajamas (nuo 1501 iki 3500 Lt) gaunantiems asmenims ($p = 0,000$), tuo tarpu mažiausias pajamas gaunantiems asmenims (iki 800 Lt) privačių pensijų fondų veiksniai kelia statistiškai reikšmingai mažiausią nerimą nei kitų pajamų grupių atstovams ($p = 0,000$). Tai susiję su šių asmenų dalyvavimu pensijų reformoje: mažiausias pajamas gaunantys asmenys mažiau linkę dalyvauti pensijų reformoje, todėl privačių pensijų fondų veiksniai kelia mažiausią nerimą.

3.3.7. Veiksniai, nuo kurių turėtų priklausyti būsimos pensijos dydis

Atlikus nuomonės tyrimą, nuo kokių veiksnių turėtų priklausyti būsimos pensijos dydis, daugiau nei pusė respondentų nurodė tris veiksnius – gaunamą darbo užmokestį (66,3 proc.), darbo stažą (65,8 proc.) ir sumokėtas valstybinio socialinio draudimo įmokas (59,4 proc.), kas atspindi realią šiandieninę socialinio draudimo politiką bei tamptariai susijęs su didžiąja dauguma pritaru teiginiu, kad „Valstybės pareiga yra rūpintis pensinio amžiaus šalies gyventojų gerove“ (12 pav.). Tuo tarpu, kad pensijos dydis turėtų priklausyti nuo pasirinkto pensijų fondo veiklos, teigė tik 21,3 proc., nuo tuometinės ekonominės ir demografinės padėties – 8,4 proc., nuo kitų veiksnių – 0,5 proc. Apibendrinant gautus rezultatus galima teigti, kad daugumos darbingo amžiaus asmenų nuomone, pensijų dydis turėtų priklausyti jų įgyto darbo stažo ir sumokėtų valstybinio socialinio draudimo įmokų.

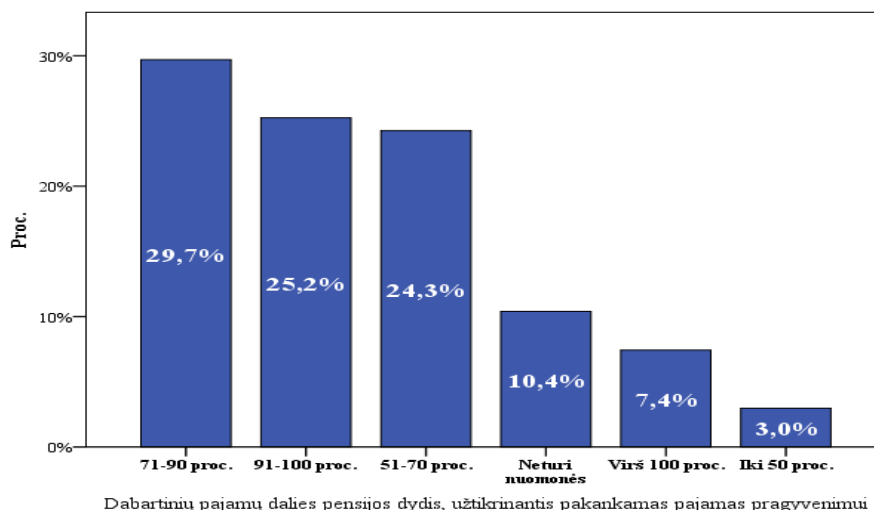
16 pav. Veiksniai, nuo kurių turėtų priklausyti būsimos pensijos dydis

Kad būsimos pensijos dydis turėtų priklausyti nuo gaunamo darbo užmokesčio (4 priedo 12 lentelė), statistiškai reikšmingai labiau sutiko didesnes pajamas gaunantys asmenys ($p = 0,005$), o kad būsimos pensijos dydis turėtų priklausyti nuo sumokėtų valstybinio socialinio draudimo įmokų statistiškai reikšmingai labiau galvojo vidutines pajamas (nuo 801 iki 3500 Lt) gaunantys asmenys ($p = 0,000$).

Kad būsimos pensijos dydis turėtų priklausyti nuo darbo stažo (4 priedo 11 lentelė), statistiškai reikšmingai labiau mano 36–50 metų asmenys ($p = 0,006$). Tuo tarpu, kad pensijos dydis turėtų priklausyti nuo visų nurodytų veiksnių, jaunesni ir vyresni asmenys laikėsi statistiškai vienodos nuomonės, todėl galima teigti, kad nuomonės, nuo kokių veiksnių turėtų priklausyti būsimos pensijos dydis, statistiškai reikšmingai nuo asmens amžiaus nepriklauso.

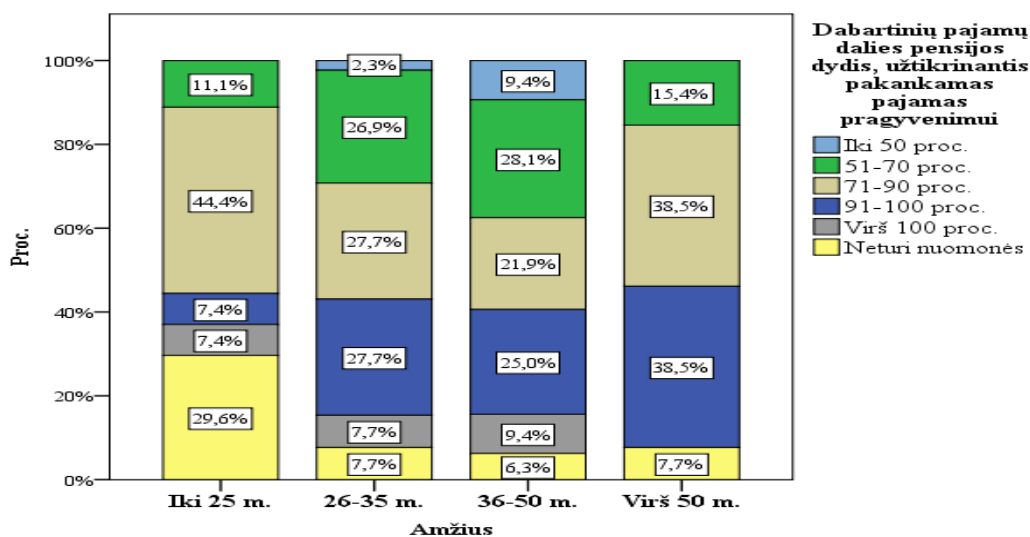
3.3.8. Dabartinių pajamų dalies pensijos dydis, galintis užtikrinti pakankamas pajamas senatvėje

Tyrimo metu respondentų buvo prašoma nurodyti, kokią dalį dabartinių pajamų turėtų sudaryti pensijos dydis, kad būtų galima jaustis gaunant pakankamas pajamas senatvėje. Analizuojant gautus rezultatus matyti, kad daugumai asmenų pakankamos pajamos būtų 71-90 proc. dabartinių pajamų, 25,2 proc. – 91-100 proc. pajamų, 51-70 proc. pajamų pakaktų 24,3 proc. asmenų, o mažesnės nei 50 proc. pensijos pragyvenimui užtektų tik 3 proc. asmenų.

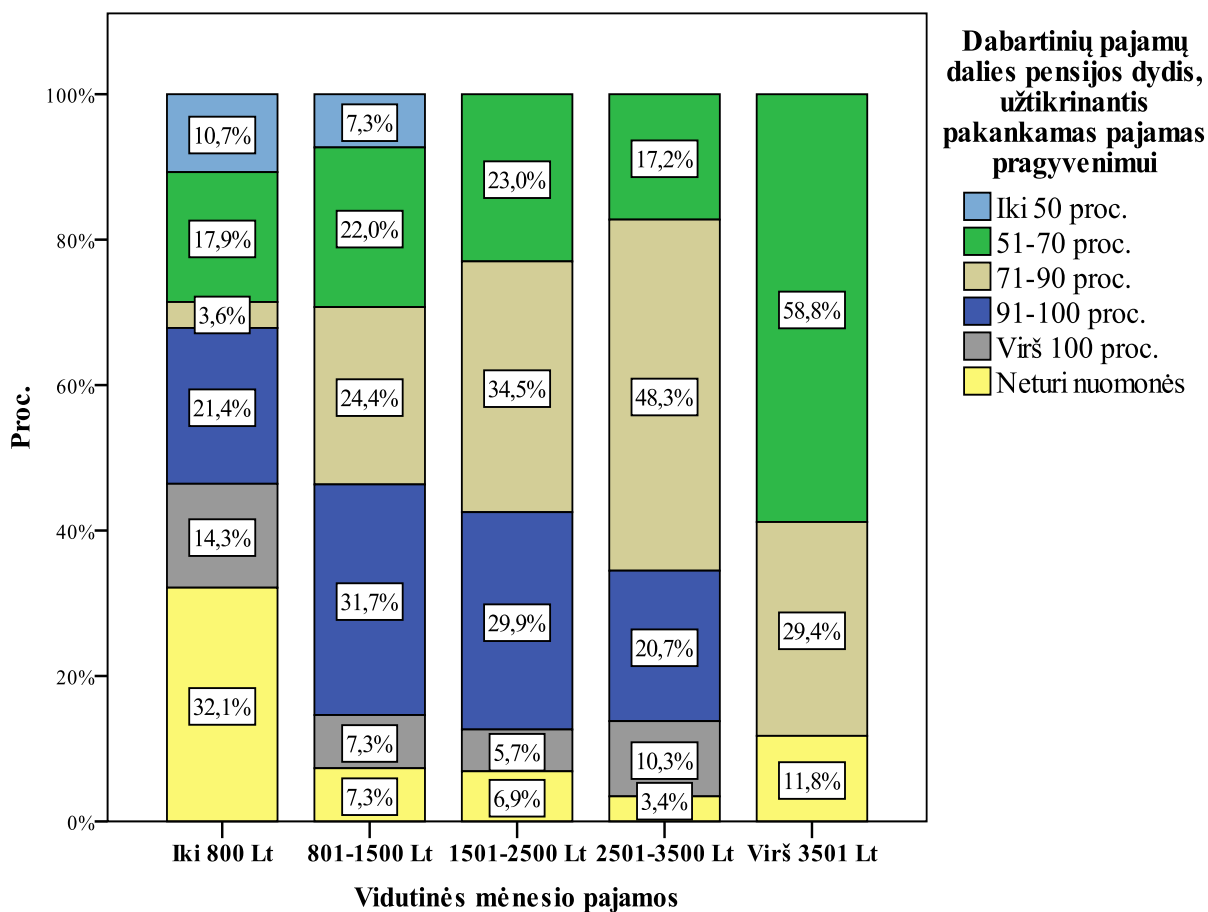
17 pav. Dabartinių pajamų dalies pensijų dydis, galintis užtikrinti pakankamas pajamas pragyventi senatvėje

Tuo tarpu tik 7,4 proc. teigė, kad jiems senatvėje reikėtų didesnių nei dabar pajamų. Apibendrinant gautus rezultatus matyti, kad daugumai asmenų senatvėje pakaktų mažesnių pajamų nei gauna dabar, o daugiau nei pusę asmenų (57 proc.) tenkintų senatvės pensija, kurios dydis neviršytų ir 90 proc. dabartinių pajamų.

18 pav. Dabartinių pajamų dalies pensijų dydis, galintis užtikrinti pakankamas pajamas pragyventi senatvėje tarp skirtingo amžiaus respondentų ($\chi^2=28,766$, $p=0,017$)

Jaunesnio ir vyresnio amžiaus asmenų nuomonės statistiškai reikšmingai išsiskyrė. Vyresnius asmenis statistiškai reikšmingai labiau tenkintų 71–100 proc. dabartinių pajamų dydžio senatvės pensija, tuo tarpu dauguma jauniausių asmenų (iki 25 m.) statistiškai reikšmingai dažniau nei kiti asmenys pageidautų 71–90 proc. pajamų dydžio pensija arba neturėjo nuomonės šiuo klausimu. Apibendrinant galima teigti, kad vyresniems asmenims senatvėje tenkintų ir mažesnės pajamos, tuo tarpu jaunesni pageidautų didesnių pajamų (tai patvirtinta ir faktas, kad asmenų, kurie senatvėje pageidautų didesnės pensijos nei dabartinės pajamos, tarp vyriausių asmenų nebuvo).

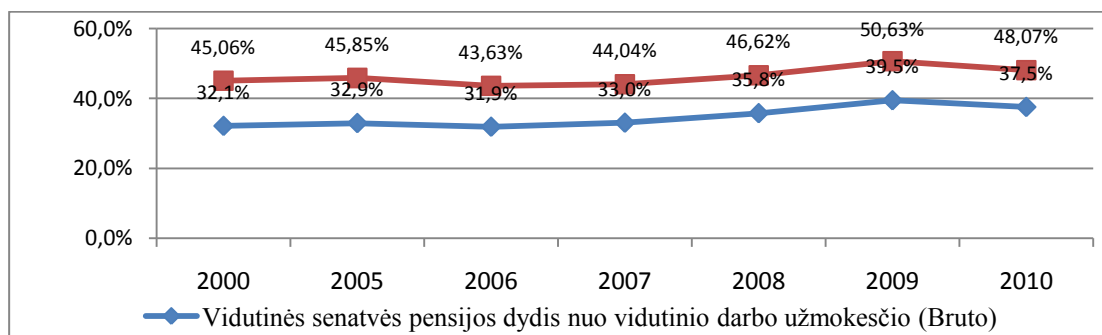
19 pav. Dabartinių pajamų dalies pensijų dydis, galintis užtikrinti pakankamas pajamas pragyventi senatvėje tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų ($\chi^2=70,330$, $p=0,000$)

Statistiškai reikšmingai išsiskyrė ir skirtingas pajamas gaunančių asmenų nuomonės. Matyti, kad kuo didesnes pajamas asmuo gauna dabar, tuo statistiškai reikšmingai mažesnės pajamos jį tenkintų senatvėje. Tai rodo, kad pageidaujamas pajamų dydis senatvėje statistiškai reikšmingai priklauso nuo asmens dabartinių pajamų, tačiau didesnės pensijos pageidauja dabar mažesnes pajamas turintys asmenys.

4 lentelė Spearmano koreliacijos koeficientas tarp asmenų vidutinių mėnesio pajamų ir pageidaujamo pensijos dydžio senatvėje

		Vidutinės mėnesio pajamos	Dabartinių pajamų dalies pensijos dydis, užtikrinantis pakankamas pajamas pragyvenimui
Vidutinės mėnesio pajamos	<i>r</i>	1,00	-0,177
	<i>p</i>	.	0,010
	<i>N</i>	202	202
Dabartinių pajamų dalies pensijos dydis, užtikrinantis pakankamas pajamas pragyvenimui	<i>r</i>	-0,177	1,00
	<i>p</i>	0,010	.
	<i>N</i>	202	202

Tai, kad pageidaujamas pensijos dydis priklauso nuo dabartinių asmens pajamų, patvirtina atlikta koreliacinė analizė ir nustatytas statistiškai reikšmingas tiesinis ryšys tarp asmenų vidutinių mėnesio pajamų ir pageidaujamo pensijos dydžio senatvėje. Tuo tarpu neigiamas koreliacijos koeficientas rodo, kad augant asmens dabartinėms pajamoms, senatvėje jį tenkintų mažesnė dabartinių pajamų dalies dydžio pensija.

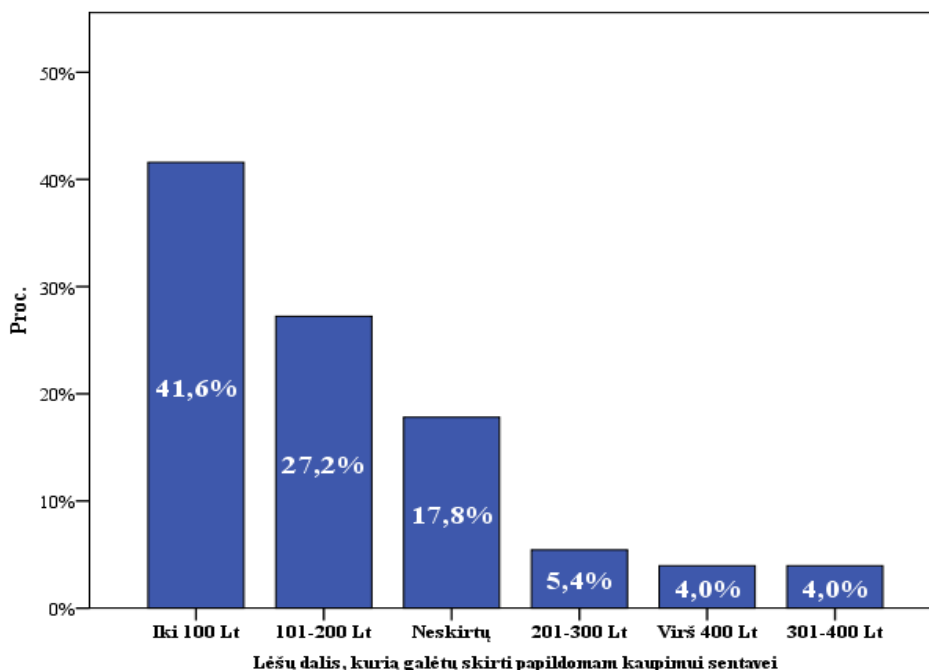
20 pav. Valstybinio socialinio draudimo vidutinė senatvės pensijos dydis nuo vidutinio darbo užmokesčio procentais.

1. **Šaltinis:** sudaryta autoriaus pagal Lietuvos statistikos metraštį, Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas, 2011.

Realii statistika prasilenkia su respondentų lūkesčiais. Palyginus valstybinio socialinio draudimo vidutinės senatvės pensijos dalį nuo vidutinio darbo užmokesčio (Neto), apskaičiuotą procentine išraiška, matyti, kad vidutinė senatvės pensija sudaro mažiau nei pusę faktiškai („į rankas“) gaunamo darbo užmokesčio dalies bei pastebimas stabilus, beveik nekintantis šios procentinės dalies laikymasis. Taigi, žvelgiant iš šios perspektyvos matyti, kad 97 procentai apklaustų respondentų tikėtinas pensijų dydis negalėtų užtikrinti pakankamas pajamas pragyventi senatvėje.

3.3.9. Lėšos, kurias galėtų skirti papildomam kaupimui senatvei

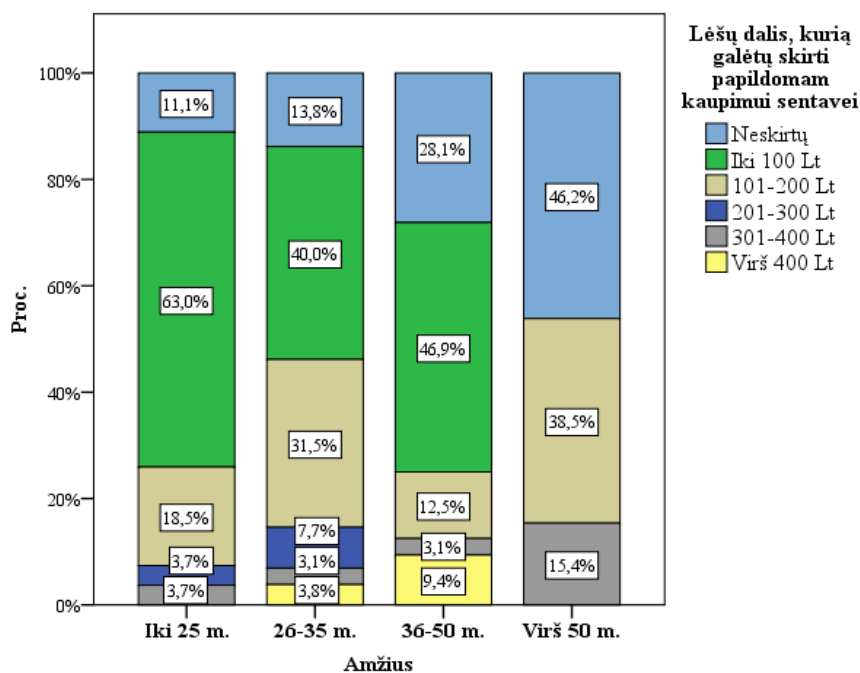
Siekiant nustatyti, kaip respondentus domina pensijų sistemos III pakopa bei galimybė kaupti papildomai pensiją pensijų fonduose bei gyvybės draudimo bendrovėse, respondentų prašyta nurodyti kiek jie galėtų skirti tam papildomai dabartinių savo lėšų.

21 pav. Lėšos, kurias galėtų skirti papildomam kaupimui senatvei

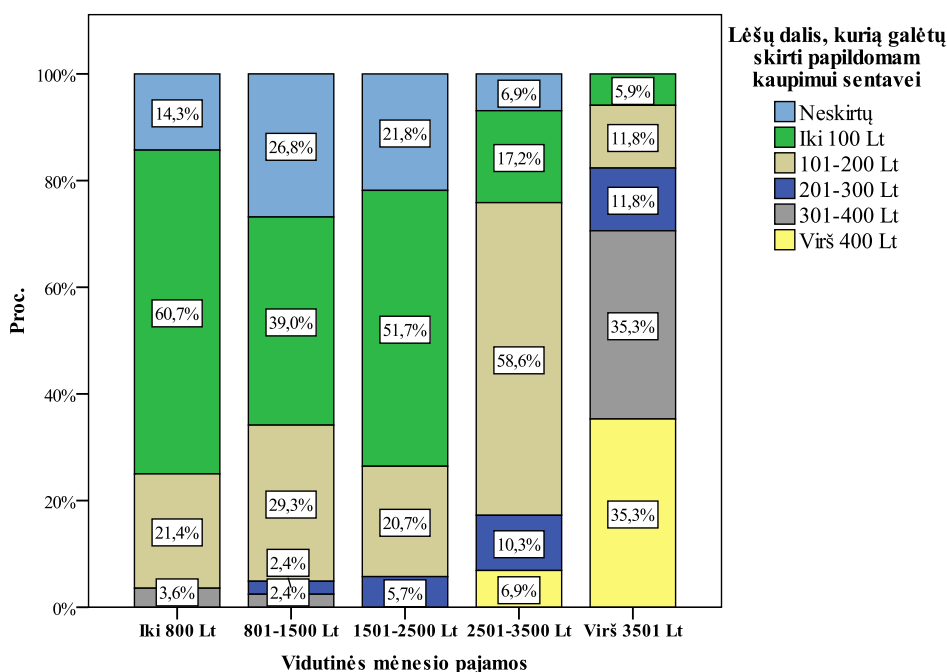
Dauguma darbingo amžiaus asmenų (41,6 proc.) papildomam kaupimui senatvei galėtų skirti santykinai nedidelę suma pinigų iki 100 litų. Nuo 101 iki 200 litų galėtų skirti 27,2 proc. asmenų, tuo tarpu daugiau nei 201 litą papildomai galėtų skirti tik 13,4 proc. asmenų. Tai pat matyti, kad net 17,8 proc. asmenų papildomam kaupimui senatvei pinigų iš vis neskirtų.

Iki 100 litų galėtų skirti statistiškai reikšmingai dažniau jaunesnio amžiaus asmenys, tuo tarpu vyresni asmenys statistiškai reikšmingai labiau nei jaunesni iš viso neskirtų lėšų papildomam kaupimui senatvei arba skirtų didesnes sumas pinigų. Apibendrinant galima teigti, kad jaunesni žmonės yra labiau pasiryžę skirti nors ir ne po didelę sumą lėšų savo senatvės pensijai, kas atspindi jų teigiamą požiūrį į dalyvavimą pensijų sistemos reformoje. Tuo tarpu vyresni žmonės arba neskirtų papildomų lėšų visai, arba skirtų didesnes lėšų sumas, tikėtina, priklausomai nuo „užgyventų“ finansinių galimybių.

22 pav. Lėšos, kurias galėtų skirti papildomam kaupimui senatvei tarp skirtingo amžiaus respondentų ($\chi^2=35,420$, $p=0,002$)

Statistiškai reikšmingai skyrėsi ir skirtingas pajamas gaunančių asmenų nuomonės. Mažesnes pajamas gaunantys žmonės statistiškai reikšmingai labiau galėtų skirti mažesnes pinigų sumas, tuo tarpu didesnes pajamas gaunantys asmenys statistiškai reikšmingai labiau galėtų skirti didesnes lėšų sumas. Apibendrinant galima teigti, kad lėšų dalis, kurią asmenys galėtų skirti papildomam kaupimui pensijai, statistiškai reikšmingai priklauso nuo dabartinių asmenų pajamų.

23 pav. Lėšos, kurias galėtų skirti papildomam kaupimui senatvei tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų ($\chi^2=136,296$, $p=0,000$)

5 lentelė Spearmano koreliacijos koeficientas tarp asmenų vidutinių mėnesio pajamų ir lėšų dalies, kurią galėtų skirti papildomam kaupimui senatvei

		Vidutinės mėnesio pajamos	Lėšų dalis, kurią galėtų skirti papildomam kaupimui senatvei
Vidutinės mėnesio pajamos	<i>r</i>	1,000	0,377
	<i>p</i>	.	0,000
	<i>N</i>	202	202
Lėšų dalis, kurią galėtų skirti papildomam kaupimui senatvei	<i>r</i>	0,377	1,000
	<i>p</i>	0,000	.
	<i>N</i>	202	202

Apskaičiavus Spearmano koreliacijos koeficientą nustatyta, kad tarp vidutinių mėnesio pajamų ir lėšų, kurias galėtų skirti papildomam kaupimui senatvei, yra statistiškai reikšmingas ryšys – didesnes pajamas gaunantys asmenys galėtų skirti didesnes lėšų sumas papildomam kaupimui senatvei.

6 lentelė Spearmano koreliacijos koeficientas tarp asmenų vidutinių mėnesio pajamų ir lėšų dalies, kurią galėtų skirti papildomam kaupimui senatvei

		Dabartinių pajamų dalies pensijos dydis, užtikrinantis pakankamas pajamas pragyvenimui	Lėšų dalis, kurią galėtų skirti papildomam kaupimui senatvei
Dabartinių pajamų dalies pensijos dydis, užtikrinantis pakankamas pajamas pragyvenimui	<i>r</i>	1,000	-0,206
	<i>p</i>	.	0,003
	<i>N</i>	202	202
Lėšų dalis, kurią galėtų skirti papildomam kaupimui senatvei	<i>r</i>	-0,206	1,000
	<i>p</i>	0,003	.
	<i>N</i>	202	202

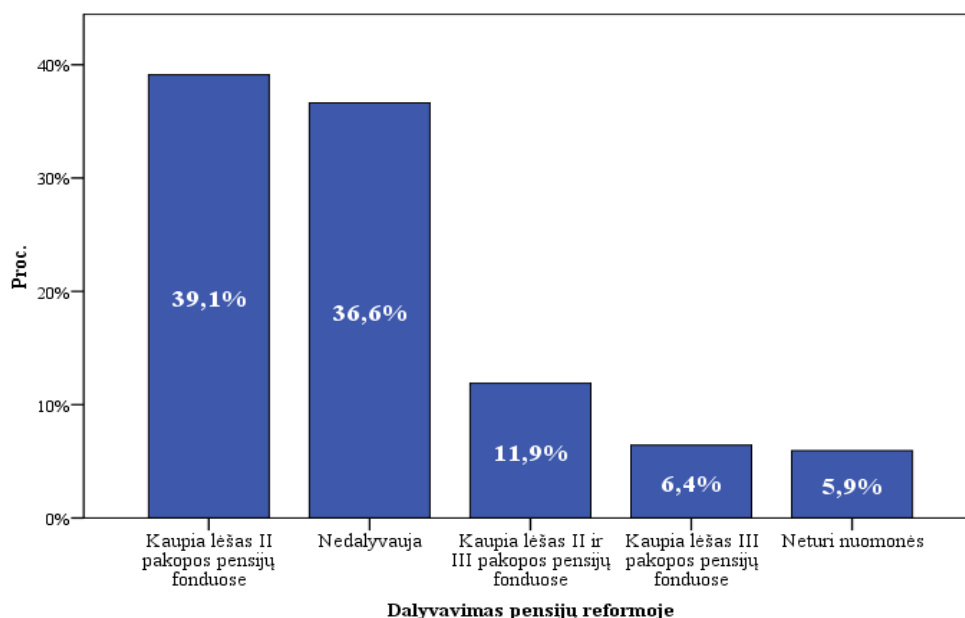
Taip pat apskaičiavę Spearmano koreliacijos koeficientą tarp dabartinių pajamų dalies pensijos dydis, užtikrinantis pakankamas pajamas pragyvenimui ir lėšų, kurias galėtų skirti papildomam kaupimui senatvei, yra statistiškai reikšmingas ryšys, tačiau neigiamas koreliacijos koeficientas rodo, kad kuo didesnės dabartinių pajamų dalies pensijos senatvėje pageidautų asmenys, tuo mažesnę lėšų sumą jie galėtų skirti papildomam kaupimui senatvei.

3.4. Lietuvos gyventojų dalyvavimas pensijų sistemos reformoje

3.4.1. Lėšų kaupimas privačiuose pensijų fonduose

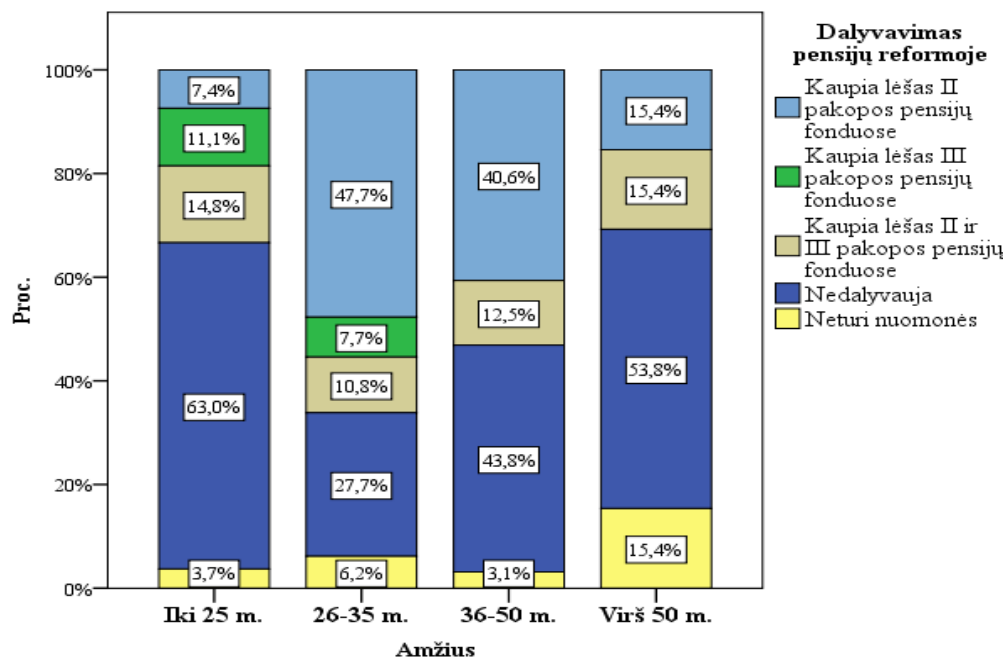
Respondentų buvo prašoma nurodyti, ar jie dalyvauja pensijų reformoje, t. y. ar yra pasirašę pensijų kaupimo sutartis pagal II pensijų sistemos pakopą su kažkuriuo iš pensijų fondų bei pervedama į jį dalis valstybinio socialinio draudimo įmokų, ir ar kaupia pensijai pagal III pensijų sistemos pakopą individualiomis lėšomis gyvybės draudimo bendrovėse bei pensijų fonduose.

Iš gautų rezultatų matyti, kad apie trečdalis darbingo amžiaus žmonių (36,6 proc.) pensijų reformoje nedalyvauja, t. y. nekaupia lėšų privačiuose pensijų fonduose. Populiariausia dalyvavimo pensijų reformoje forma – lėšų kaupimas II pakopos pensijų fonduose, kuriuose lėšas kaupia 39,1 proc. asmenų, tuo tarpu III pakopos pensijų fonduose lėšas kaupia tik 6,4 proc. asmenų, o ir II, ir III pakopos pensijų fonduose lėšas kaupia 11,9 proc. asmenų.

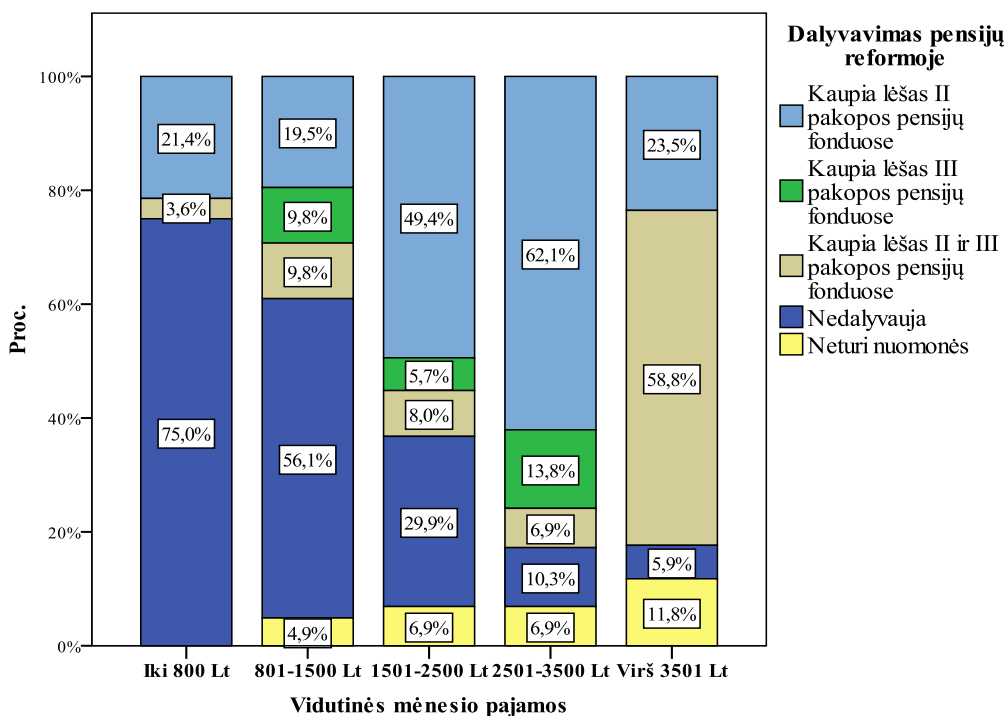
24 pav. Lėšų kaupimas privačiuose pensijų fonduose

Skirtingo amžiaus asmenų dalyvavimas pensijų reformoje statistiškai reikšmingai išsiskyrė. Matyti, kad statistiškai reikšmingai dažniau pensijų reformoje nedalyvauja jauniausi (iki 25 m.) ir vyriausi (virš 50 m.) asmenys, tuo tarpu 25-50 metų asmenys statistiškai reikšmingai dažniau nei kitų amžiaus grupių atstovai kaupia lėšas II ir (arba) III pakopose pensijų fonduose.

25 pav. Lėšų kaupimas privačiuose pensijų fonduose tarp skirtingo amžiaus respondentų ($\chi^2=27,941$, $p=0,006$)

Taip pat išskirtina, kad dalyvaujančių II pakopos pensijų fonduose didžiausias (49,7 %) tarp 26 – 35 metų amžiaus asmenų bei pastebima tendencija, kad su kiekviena vyresne amžiaus grupe įsitraukusių į šią pensijų reformos formą ženkliai mažėja (atitinkamai 36 – 50 m. – 40,6 %, virš 50 m. – 15,4 %).

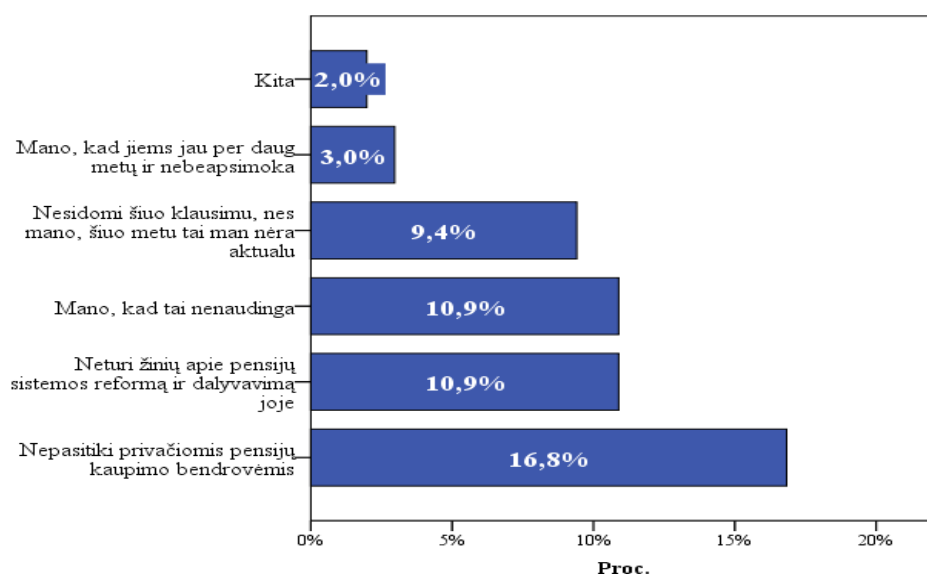

26 pav. Lėšų kaupimas privačiuose pensijų fonduose tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų ($\chi^2=84,016$, $p=0,000$)

Privačiuose pensijų fonduose lėšas statistiškai reikšmingai dažniau kaupia didesnes pajamas gaunantys asmenys, tuo tarpu gaunantys mažesnes pajamas statistiškai reikšmingai dažniau linkę pensijų reformoje nedalyvauti. Taip pat pastebima tendencija, kad kuo mažesnes pajamas gauna asmuo, tuo didesnė tikimybė, kad jis pensijų reformoje nedalyvauja. Tai atspindi nedalyvaujančių pensijų sistemoje procentinė išraiška (25 pav.). Taip pat itin ženkliai išsiskiria didžiausias pajamas gaunančių asmenų dalyvavimas ir II, ir III pakopos pensijų fonduose – 58,8 %, kai tarp minimalias ar mažesnes nei minimalias pajamas gaunančių asmenų tokių būta tik 3,6 %. Taigi, galima daryti išvadą, kad gyventojų dalyvavimas pensijų sistemos reformoje tiesiogiai priklauso nuo jų gaunamų vidutinių mėnesio pajamų, t.y. kuo didesnes pajamas gauna asmuo, tuo didesnė tikimybė, kad jis kad jis dalyvauja pensijų sistemos reformoje.

3.4.2. Nedalyvavimo pensijų reformoje priežastys

Respondentų, kurie nurodė, kad lėšų privačiuose pensijų fonduose nekaupia, buvo prašoma nurodyti, dėl kokių priežasčių jie to nedaro. Atlikus gautų rezultatų analizę nustatyta, kad populiariausios nedalyvavimo pensijų reformoje priežastys yra nepasitikėjimas privačiomis pensijų kaupimo bendrovėmis (16,8 proc.), žinių apie pensijų sistemos reformą ir dalyvavimą joje neturėjimas (10,9 proc.), manymas, kad tai nėra naudinga (10,9 proc.) ir nesidomėjimas pensiniu apsirūpinimu (9,4 proc.), tuo tarpu asmenų, teigiančių, kad jiems yra per daug metų ir dalyvauti neapsimoka, tebuvo 3 proc. Apibendrinant galima teigti, kad pagrindinės lėšų kaupimo priežastys yra nepasitikėjimas ir žinių trūkumas.

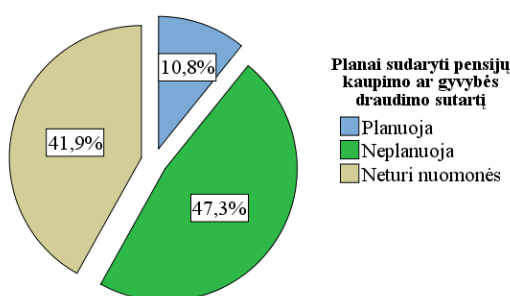
27 pav. Lėšų nekaupimo privačiuose pensijų fonduose priežastys

Atlikus skirtingo amžiaus asmenų nedalyvavimo pensijų reformoje priežasčių analizę (4 priedo 13 lentelė) nustatyta, kad jaunesniems asmenims (iki 25 m.) ir vyriausiems asmenims (virš 50 m.) statistiškai reikšmingai dažniau trūksta žinių apie pensijų sistemos reformą ir dalyvavimą joje ($p = 0,006$). Tuo tarpu jauniausi asmenys statistiškai reikšmingai dažniausiai iš viso nesidomi pensijų reforma ir lėšų kaupimu privačiuose fonduose ($p = 0,001$). Taip pat matyti, kad vyresni asmenys statistiškai reikšmingai dažniau nei jaunesni mano, kad jiems dalyvavimas pensijų reformoje yra nenaudingas ($p = 0,009$) ir kad jiems jau per daug metų, kad toks dalyvavimas apsimokėtų ($p = 0,000$). Taigi, galima teigti, kad svariausios lėšų nekaupimo privačiuose pensijų fonduose priežastys pagal respondentų amžių yra jaunų žmonių per menkas domėjimasis, žinių trūkumas bei manymas, kad šiuo metu galvoti apie pensiją dar per anksti ir vyresniųjų manymas, kad tai nenaudinga ir jau nebeapsimoka.

Žinių apie pensijų sistemos reformą ir dalyvavimą joje statistiškai reikšmingai dažniau neturi mažesnes pajamas gaunantys asmenys ($p = 0,000$), tuo tarpu dalyvavimo pensijų sistemos reformoje naudingumu statistiškai reikšmingai dažniau abejoja vidutines pajamas (801-2500 Lt) gaunantys asmenys ($p = 0,008$) (4 priedo 14 lentelė).

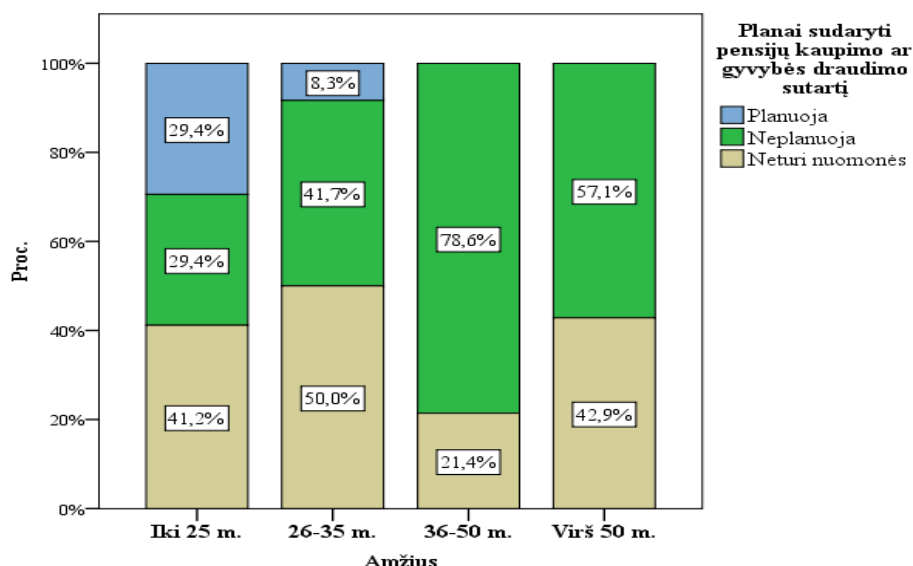
3.4.3. Planai sudaryti pensijų kaupimo ir (arba) gyvybės draudimo sutartį

Respondentų, nedalyvaujančių pensijų sistemos reformoje, buvo prašoma atsakyti, ar jie planuoja sudaryti pensijų kaupimo ir (ar) gyvybės draudimo sutartį. Matyti, kad ateityje sudaryti pensijų kaupimo ir (ar) gyvybės draudimo sutartį planuoja tik 10,8 proc. asmenų, tuo tarpu neplanuoja net 47,3 proc. pensijų sistemos reformoje nedalyvaujančių asmenų.

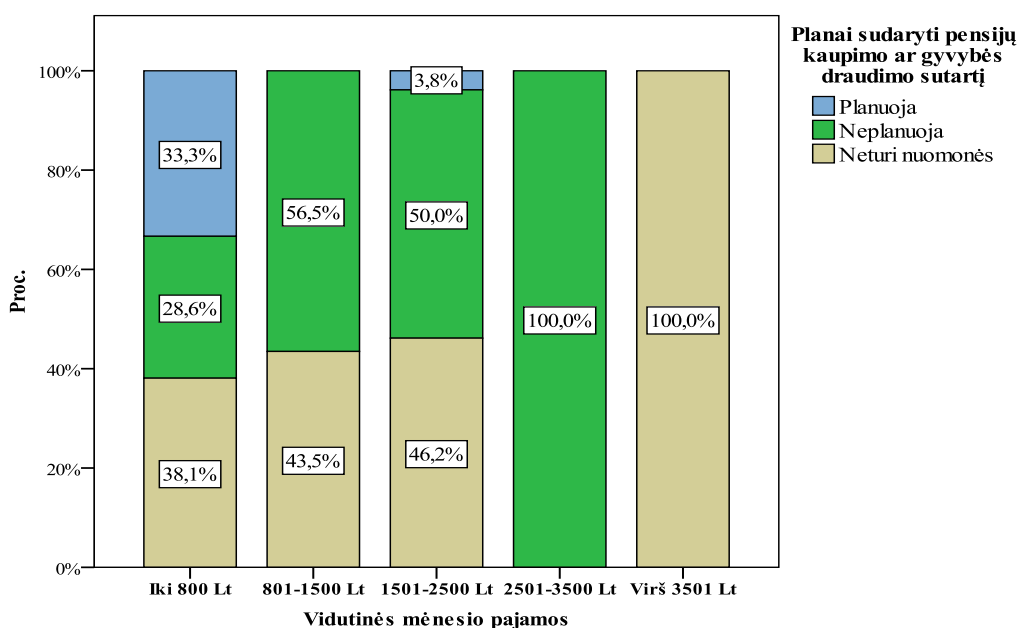
28 pav. Planai sudaryti pensijų kaupimo ir (arba) gyvybės draudimo sutartį

Didelė dalis respondentų (41,9 proc.) neturi nuomonės, ką, tikėtina, lemia pensijų reformos būklės nestabilumas (keičiamos dalyvavimo pensijų reformoje sąlygos ir kita). Apibendrinant gautus rezultatus galime teigti, kad asmenys, nedalyvaujantys pensijų reformoje, to neketina daryti ir ateityje.

29 pav. Planai sudaryti pensijų kaupimo ir (arba) gyvybės draudimo sutartį tarp skirtingo amžiaus respondentų ($\chi^2=14,313$, $p=0,026$)

Sudaryti pensijų kaupimo ir (arba) draudimo sutartį statistiškai reikšmingai labiau planuoja jaunesni asmenys, tuo tarpu vyresni asmenys statistiškai reikšmingai dažniau neplanuoja tokių sutarčių sudaryti.

30 pav. Planai sudaryti pensijų kaupimo ir (arba) gyvybės draudimo sutartį tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų ($\chi^2=20,446$, $p=0,009$)

Sudaryti pensijų kaupimo ir (arba) gyvybės draudimo sutartį statistiškai reikšmingai labiau planuoja mažiausias pajamas gaunantys asmenys (iki 800 Lt), tuo tarpu didesnes pajamas gaunantys asmenys statistiškai reikšmingai labiau apsisprendę tokių sutarčių nesudaryti arba iš viso neturi nuomonės šiuo klausimu.

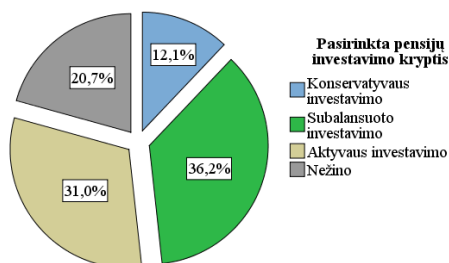
7 lentelė. Spearmano koreliacijos koeficientas tarp dabartinių pajamų dalies pensijos dydis, užtikrinantis pakankamas pajamas pragyvenimui ir planų sudaryti pensijų ar gyvybės draudimo sutartį

		Dabartinių pajamų dalies pensijos dydis, užtikrinantis pakankamas pajamas pragyvenimui	Planai sudaryti pensijų kaupimo ar gyvybės draudimo sutartį
Dabartinių pajamų dalies pensijos dydis, užtikrinantis pakankamas pajamas pragyvenimui	<i>r</i>	1,000	-0,303
	<i>p</i>	.	0,009
	<i>N</i>	202	74
Planai sudaryti pensijų kaupimo ar gyvybės draudimo sutartį	<i>r</i>	-0,303	1,000
	<i>p</i>	0,009	.
	<i>N</i>	74	74

Apskaičiavę Spearmano koreliacijos koeficientą tarp dabartinių pajamų dalies pensijos dydžio, užtikrinančio pakankamas pajamas pragyvenimui ir planų sudaryti pensijų ar gyvybės draudimo sutartį matome, kad tarp šių kintamųjų buvo statistiškai reikšmingas atvirkščias tiesinis ryšys. Tai rodo, kad kuo didesnės dabartinių pajamų dalies pensijos senatvėje pageidauja asmenys, tuo mažiau jie planuoja sudaryti pensijų kaupimo ar gyvybės draudimo sutartį. Apibendrinant tokius rezultatus galima suformuoti paradoksalų išvadą, kuo didesnių pajamų senatvėje pageidauja asmuo, tuo mažiau pastangų gauti didesnes pajamas jie deda dabar.

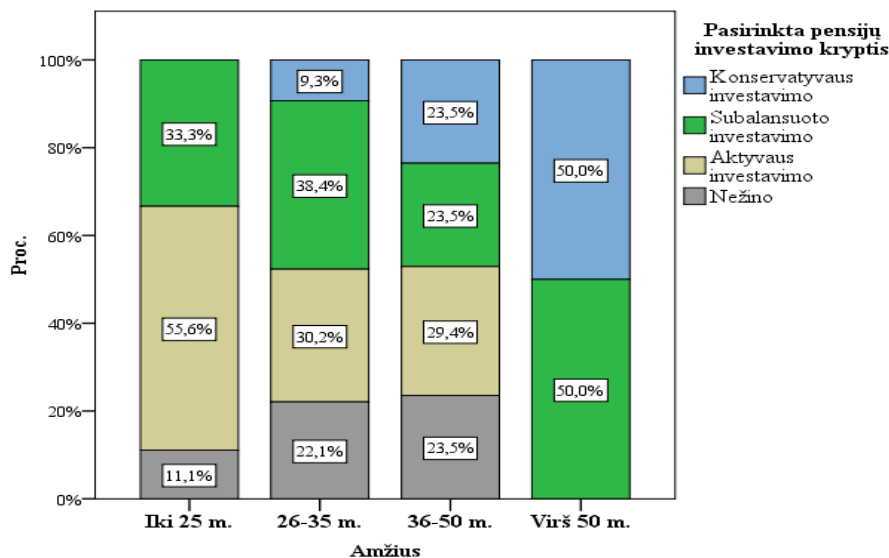
3.4.4. Pasirinkta pensijų investavimo kryptis

Tyrimo metu respondentų, kurie buvo sudarę pensijų kaupimo sutartį, buvo prašoma nurodyti pasirinktos pensijų investavimo krypties pobūdį.

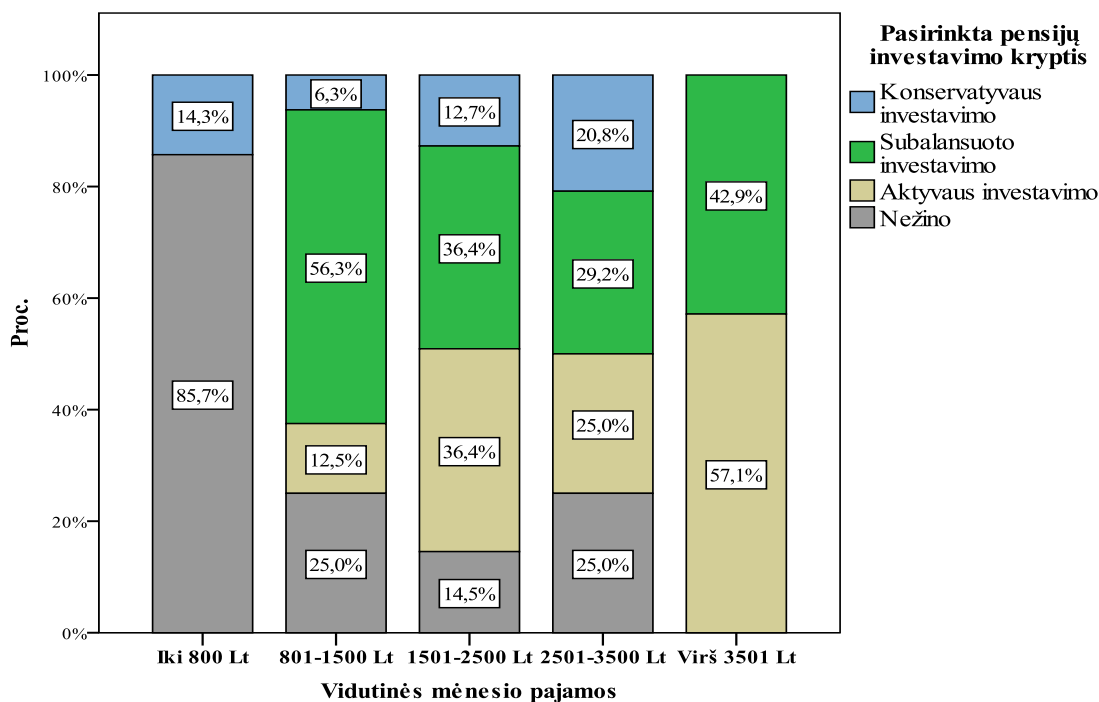
31 pav. Pasirinkta pensijų investavimo kryptis

Matyti, kad konservatyvaus investavimo kryptį pasirinko 12,1 proc., subalansuoto investavimo – 36,2 proc., aktyvaus investavimo – 31 proc., tuo tarpu 20,7 proc. tiriamųjų negalėjo atsakyti, kokią investavimo kryptį jie yra pasirinkę

32 pav. Pasirinkta pensijų investavimo kryptis tarp skirtingo amžiaus respondentų ($\chi^2=13,739$, $p=0,132$)

Pasirinkta pensijų investavimo kryptis tarp skirtingo amžiaus asmenų statistiškai reikšmingai neišsiskyrė. Tai rodo, kad pasirenkama investavimo kryptis statistiškai reikšmingai nuo asmens amžiaus nepriklauso.

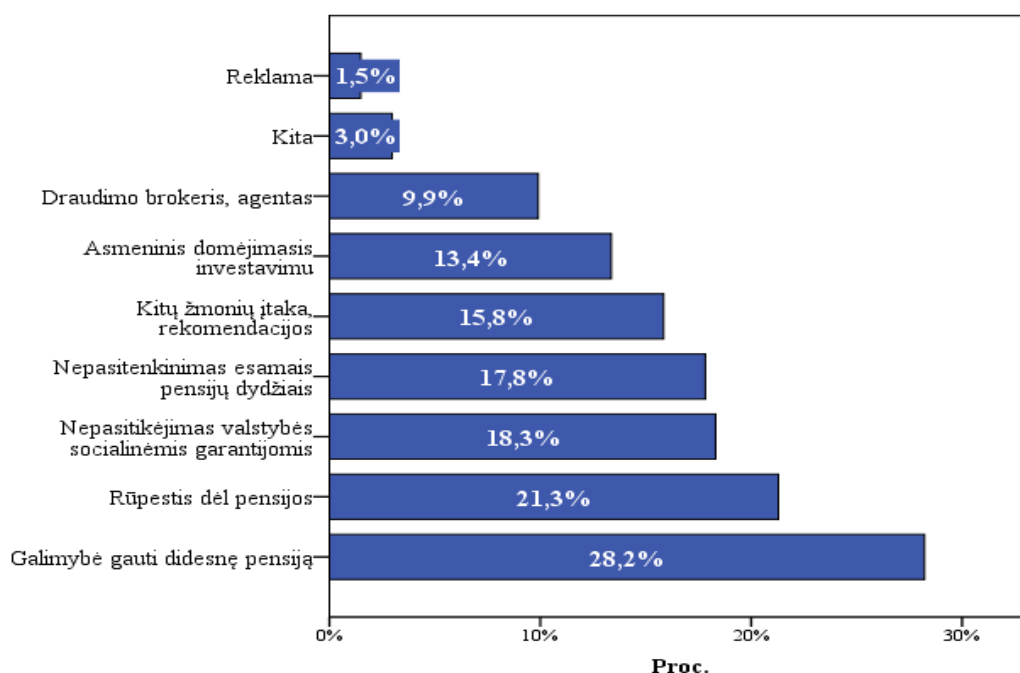

33 pav. Pasirinkta pensijų investavimo kryptis tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų ($\chi^2=34,892$, $p=0,000$)

Tuo tarpu didesnes ir mažesnes pajamas gaunančių asmenų pasirinktos pensijų investavimo kryptis statistiškai reikšmingai išsiskyrė. Matyti, kad mažesnes pajamas gaunantys asmenys statistiškai reikšmingai dažniau nežino, kokią investavimo kryptį jie yra pasirinkę, tuo tarpu didesnes pajamas gaunantys asmenys statistiškai reikšmingai dažniau linkę rinktis aktyvaus pensijų investavimo kryptis.

3.4.5. Priežastys, paskatinusios sudaryti pensijų kaupimo ir (ar) gyvybės draudimo sutartį

Analizuodami dažniausias priežastis, paskatinusias darbingo amžiaus asmenis sudaryti pensijų kaupimo ir (ar) gyvybės draudimo sutartį, buvo galimybė gauti didesnę pensiją (28,2 proc.), rūpestis dėl pensijos (21,3 proc.), nepasitikėjimas valstybės socialinėmis garantijomis (18,3 proc.) ir nepasitikėjimas esamais pensijų dydžiais (17,8 proc.). Kiek retesnės pensijų kaupimo sutarčių sudarymo priežastys buvo įvardintos kitų žmonių rekomendacijos (15,8 proc.), asmeninis domėjimasis investavimu (13,4 proc.) bei draudimo brokerio ar agento informacija (9,9 proc.). Apibendrinant gautus rezultatus galime teigti, kad pagrindinėms lėšų kaupimo privačiuose pensijų fonduose yra pačių asmenų rūpinimasis savo ateitimi.

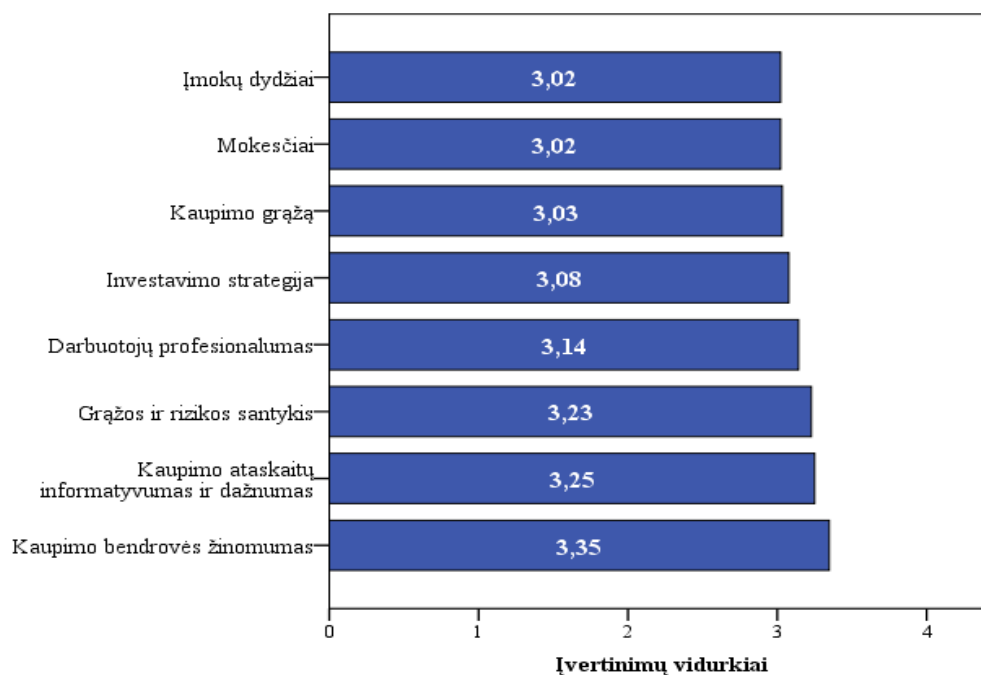
34 pav. Priežastys, paskatinusios sudaryti pensijų kaupimo ir (ar) gyvybės draudimo sutartį

Analizuodami skirtingo amžiaus asmenų nurodytas pensijų kaupimo privačiuose pensijų fonduose ir gyvybės draudimo bendrovėse priežastis (4 priedo 15 lentelė) nustatyta, kad jaunesnių ir vyresnių asmenų nuomonės statistiškai reikšmingai išsiskyrė ($p = 0,045$) tik vienu klausimu – vidutinio amžiaus asmenys (25–50 m.) statistiškai reikšmingai dažniau nei kiti lėšas pensijų fonduose kaupia dėl kitų žmonių įtakos ir rekomendacijų. Tuo tarpu dėl kitų priežasčių jaunesni ir vyresni asmenys lėšas pensijų fonduose kaupia statistiškai vienodai ($p = 0,046$).

Nepasitikėjimas valstybės socialinėmis garantijomis ($p = 0,001$), galimybė gauti didesnę pensiją ($p = 0,000$) ir asmenimis domėjimasis investavimu ($p = 0,005$) statistiškai reikšmingai dažniau sudaryti pensijų kaupimo sutartį skatina didesnes nei vidutines pajamas (virš 2500 Lt) gaunančius asmenis (4 priedo 16 lentelė). Kitos priežastys sudaryti pensijų kaupimo sutartį mažesnes ir didesnes pajamas gaunančius asmenis skatina statistiškai vienodai ($p = 0,085$).

3.4.6. Elementai, sudominę pasirašant pensijų kaupimo sutartį

Tyrimo metu respondentų buvo prašoma balais nuo 5 („visiškai sutinku“) iki 1 („visiškai nesutinku“) įvertinti elementus, sudominusius pasirašant pensijų kaupimo sutartį. Matyti, kad visi elementai asmenims sudomino tik vidutiniškai (visi įvertinimai svyruoja tarp 3,02 iki 3,35, t. y. tarp nei sutinka, nei nesutinka iki sutinka). Labiausiai darbingo amžiaus asmenis sudomi kaupimo bendrovės žinomumas, kaupimo ataskaitų informatyvumas ir dažnumas, grąžos ir rizikos santykis, kiek mažiau sudomino tokie elementai kaip darbuotojų profesionalumas ir investavimo strategija, tuo tarpu mažiausiai sudomino tokie elementai kaip kaupimo grąža, mokesčiai ir įmokų dydžiai. Apibendrinant galima teigti, kad labiausiai asmenims domina veiksniai, susiję su pasitikėjimu kaupimo bendrove (t. y. bendrovės žinomumas, jos informacijos pateikiamumas ir pan.).

35 pav. Elementų, sudominusių pasirašant pensijų kaupimo sutartį, įvertinimų vidurkiai

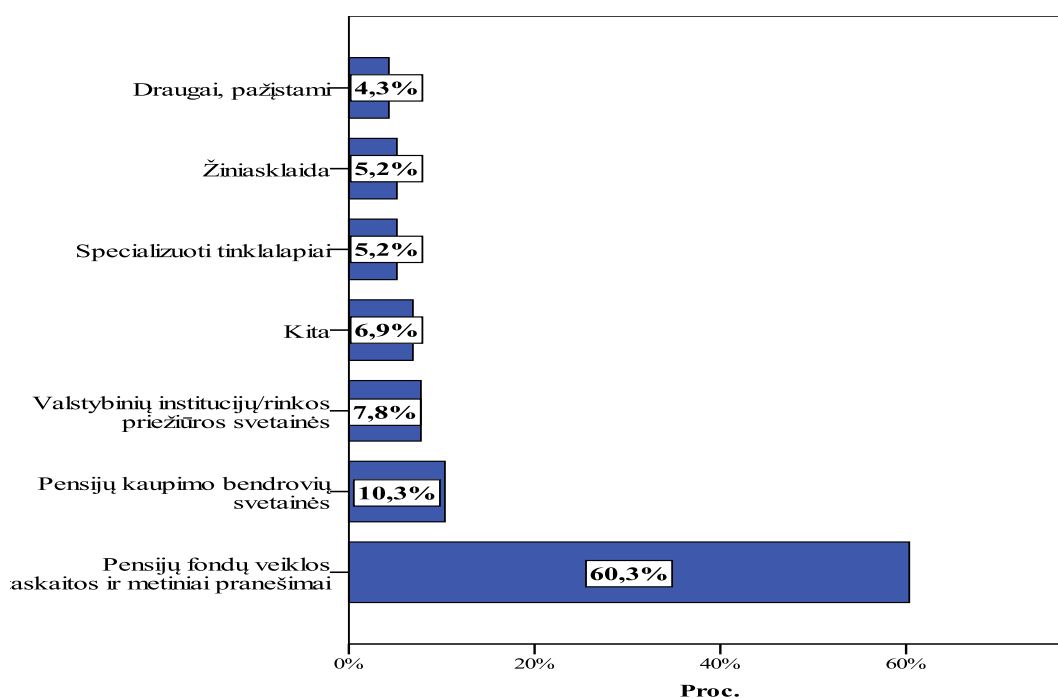
Įmokų dydžiai, investavimo strategija, kaupimo grąža, grąžos ir rizikos santykis, kaupimo ataskaitų informatyvumas ir dažnumas, darbuotojų profesionalumas ir kaupimo bendrovės žinomumas statistiškai reikšmingai labiau domina jaunesnius asmenis (iki 35 m. amžiaus) (4 priedo 17 lentelė). Tai

rodo, kad jaunesni asmenys statistiškai reikšmingai labiau nei vyresni linkę domėtis pensijų kaupimo bendrove ir pensijų kaupimu.

Įvertinus skirtingas pajamas gaunančių asmenų nurodytų elementų, sudominusių pasirašant pensijų kaupimo sutartį, analizę (4 priedo 18 lentelė) nustatyta, kad didžiausias pajamas gaunančius asmenis mažiausiai sudomino kaupimo grąža ($p = 0,002$), tačiau statistiškai reikšmingai labiau nei kitus sudomino kaupimo bendrovės žinomumas ($p = 0,0029$).

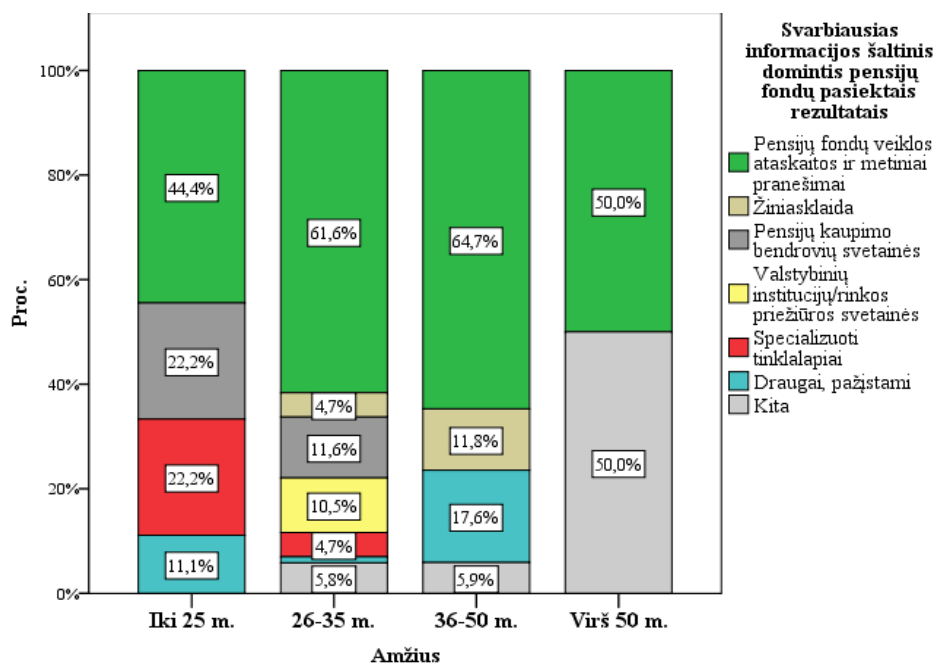
3.4.7. Svarbiausi informacijos šaltiniai domintis pensijų fondų pasiektais rezultatais

Respondentų buvo prašoma nurodyti, kokie yra jiems svarbiausi informacijos šaltiniai domintis pensijų fondų pasiektais rezultatais.

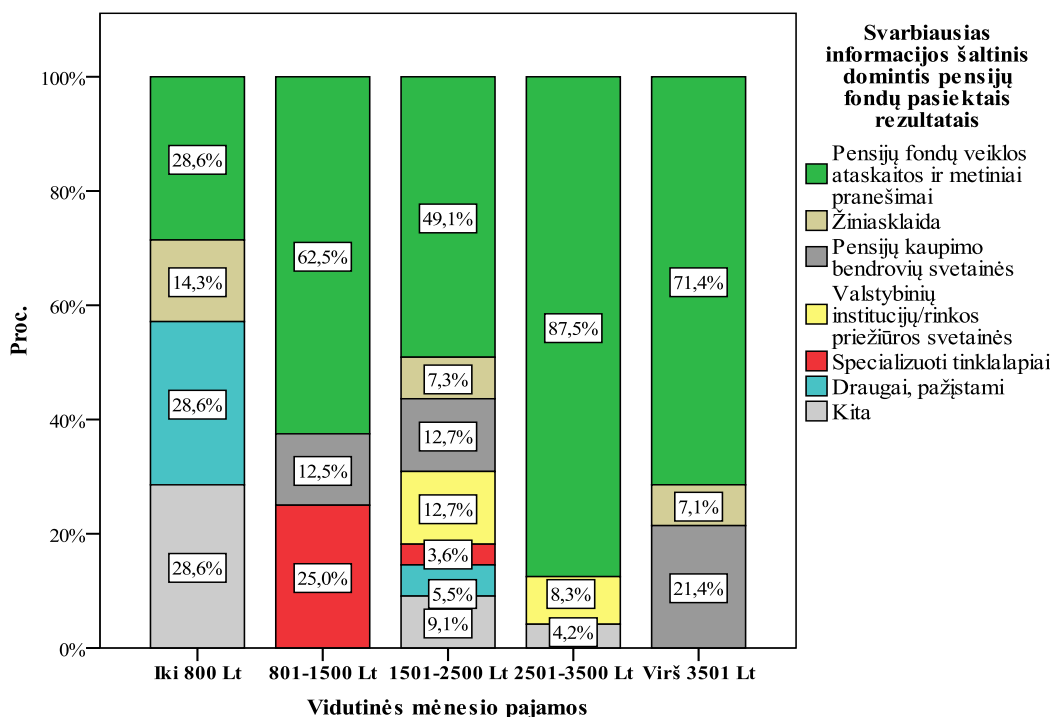
36 pav. Svarbiausi informacijos šaltiniai domintis pensijų fondų pasiektais rezultatais

Matyti, kad daugiau nei pusė respondentų (60,3 proc.) svarbiausiu informacijos šaltiniu laiko pensijų fondų veiklos ataskaitas ir metinius pranešimus, tuo tarpu pensijų kaupimo bendrovių svetaines nurodė tik 10,3 proc., valstybinių institucijų ir rinkos priežiūros institucijų svetaines – 7,8 proc., specializuotus tinklapius – tik 5,2 proc., žiniasklaidą – tik 5,2 proc., draugus pažįstamus – 4,3 proc. Apibendrinant galima teigti, kad asmenims, sudariusiems pensijų kaupimo sutartį, pagrindiniu informacijos šaltiniu lieka tik pačių bendrovių teikiamos ataskaitos, o kituose šaltiniuose pateikiamos informacijos trūksta.

37 pav. Svarbiausi informacijos šaltiniai domintis pensijų fondų pasiektais rezultatais tarp skirtingo amžiaus respondentų ($\chi^2=41,673$, $p=0,005$)

Specializuotus tinklapius, draugų ir pažįstamų informaciją statistiškai reikšmingai svarbesniu informacijos šaltiniu laiko jaunesni asmenys (iki 25 m.), pensijų fondų veiklos ataskaitas – vidutinio amžiaus asmenys (nuo 26 iki 50 m.), tuo tarpu vyriausi asmenys (virš 50 m.) statistiškai reikšmingai svarbiausiu laiko kitus informacijos šaltinius.

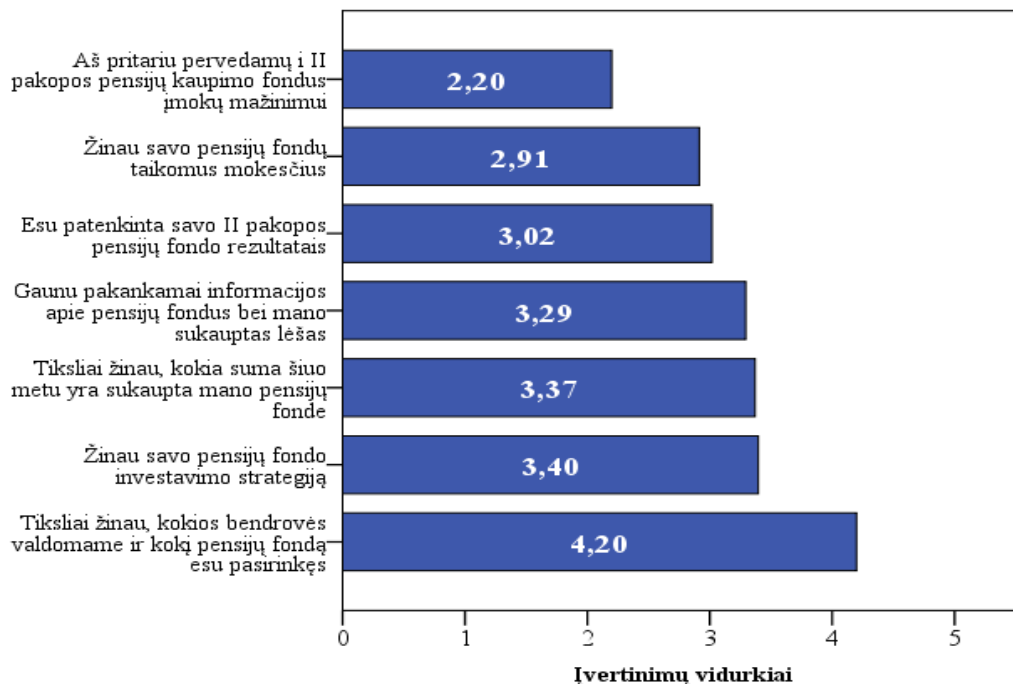

38 pav. Svarbiausi informacijos šaltiniai domintis pensijų fondų pasiektais rezultatais tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų ($\chi^2=75,719$, $p=0,000$)

Mažesnes pajamas gaunantys asmenys (iki 800 Lt) statistiškai reikšmingai svarbiausiais informacijos šaltiniais laiko draugų ir pažįstamų informaciją bei žiniasklaidą, vidutinės pajamas gaunantys asmenys (1501–2500 Lt) – specializuotus tinklapius ir pensijų fondų svetaines, tuo tarpu didesnes pajamas gaunantiems asmenims statistiškai reikšmingai svarbesnis informacijos šaltinis yra metinės pensijų fondų ataskaitos. Apibendrinant galime teigti, kad mažesnes pajamas gaunantys asmenys labiau pasitiki žiniasklaida ir kitų asmenų patarimais, tuo tarpu didesnes pajamas gaunantys asmenys labiau pasitiki savo jėgomis ir labiau linkę patys vertinti pensijų fondų pateikiamą informaciją.

3.4.8. Pritarimas teiginiams apie pensijų fondus

Respondentų buvo prašoma balais nuo 5 („visiškai sutinku“) iki 1 („visiškai nesutinku“) įvertinti teiginius apie pensijų fondus. Analizuodami gautus rezultatus matome, kad vidutiniškai darbingo amžiaus asmenys linkę sutikti su teiginiu, kad jie tiksliai žino, kokios bendrovės valdomame ir kokį pensijų fondą yra pasirinkę. Su teiginiais, kad jie žino savo pensijų fondo investavimo strategiją, kokia suma yra sukaupta pensijų fonde, gauna pakankamai informacijos apie pensijų fondus ir juose sukauptas lėšas bei yra patenkinti savo II pakopos pensijų fondų rezultatais vidutiniškai buvo linkę nei sutikti, nei nesutikti (įvertinimų vidurkiai nuo 3,02 iki 3,40), tuo tarpu su teiginiais, kad žino savo pensijų fondų taikomus mokesčius ir pritariam pervedamų į II pakopos pensijų fondus įmokų mažinimui vidutiniškai nebuvo linkę sutikti.

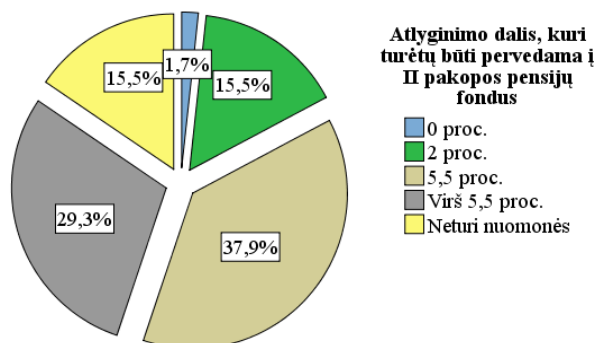
39 pav. Pritarimo teiginiams apie pensijų fondus įvertinimų vidurkiai

Vyresni asmenys (virš 50 metų) statistiškai reikšmingai labiau yra linkę sutikti su teiginiais (4 priedo 19 lentelė), kad jie tiksliai žino, kokios bendrovės valdomame ir kokį pensijų fondą yra pasirinkę ($p = 0,003$). Tuo tarpu jaunesni asmenys (iki 35 metų) statistiškai reikšmingai labiau buvo linkę sutikti, kad yra patenkinti savo II pakopos pensijų fondo rezultatais ($p = 0,025$). Vidutinio amžiaus respondentai (26 – 50 metų) statistiškai reikšmingai buvo linkę sutikti, kad gauna pakankamai informacijos apie pensijų fondus ir savo sukauptas lėšas ($p = 0,001$).

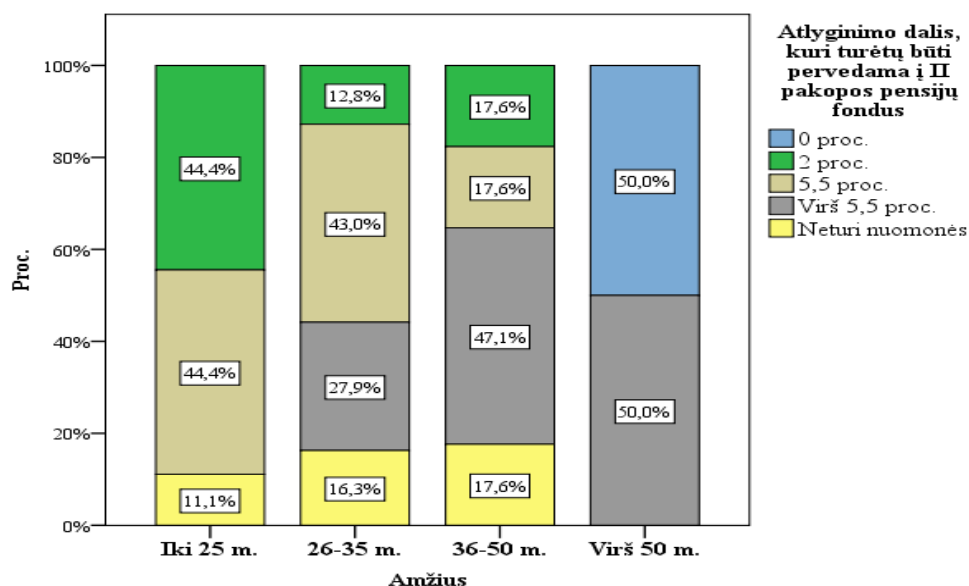
Didesnes pajamas gaunantys asmenys statistiškai reikšmingai labiau buvo linkę su teiginiais (4 priedo 20 lentelė), kad jie tiksliai žino, kokios bendrovės valdomame ir kokį pensijų fondą yra pasirinkę ($p = 0,007$), gauna pakankamai informacijos apie pensijų fondus bei sukauptas lėšas ($p = 0,003$), tačiau statistiškai reikšmingai mažiausiai buvo linkę sutikti, kad yra patenkinti savo II pakopos pensijų fondo rezultatais ($p = 0,004$) bei nepritari pervedamų į II pakopos pensijų kaupimo fondus įmokų mažinimui ($p = 0,014$). Sąlyginai labiausiai patenkinti savo II pakopos pensijų fondų rezultatais bei sąlyginai labiausiai pritaria pervedamų į II pensijų pakopos pensijų fondus įmokų mažinimui mažesnes pajamas gaunantys asmenys (iki 1500 Lt). Taigi, galima daryti išvadą, kad didesnės pajamas gaunantys asmenys deda didesnes viltis į pensijų sistemos reformą bei kelia didesnius reikalavimus nei mažesnes pajamas gaunantys asmenys. Taip pat pažymėtina, kad valstybinio socialinio draudimo įmokų pervedimas į II pensijų pakopos pensijų fondus labiausiai aktualus ir rūpimas klausimas didesnes pajamas gaunantiems asmenims, kadangi būtent didesnių pajamų gavėjai dėl pervedamos santykinai didesnės įmokų sumos į privačius pensijų fondus gali tikėtis didesnės investicinės grąžos bei solidesnės pensijos sulaukus pensinio amžiaus.

3.4.9. Atlyginimo dalis, kuri turėtų būti pervedama į II pakopos pensijų fondus

Dauguma darbingo amžiaus asmenų (37,9 proc.) sutiktų, kad į II pakopos pensijų fondus būtų pervedama 5,5 proc. jų atlyginimo, o 29,3 proc. teigė, kad turėtų būti pervedama dar didesnė nei 5,5 proc. dalis. Asmenys, teigiantys, kad į II pakopos pensijų fondus turėtų būti pervedama tik 2 proc. atlyginimo, sudaro 15,5 proc., o dar 15,5 proc. asmenų neturi nuomonės šiuo klausimu.

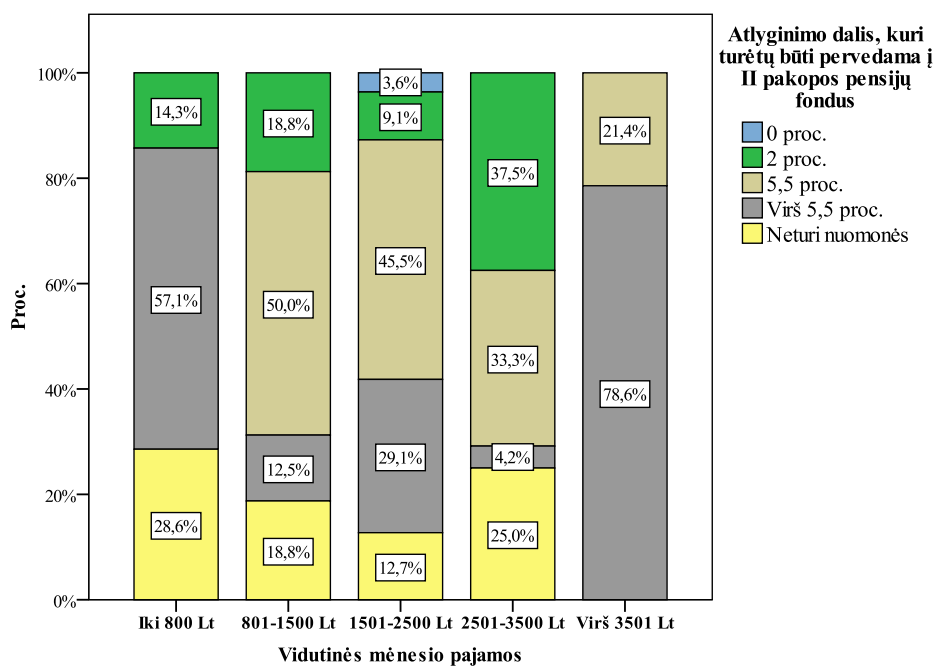

40 pav. Atlyginimo dalis, kuri turėtų būti pervedama į II pakopos pensijų fondus

41 pav. Atlyginimo dalis, kuri turėtų būti pervedama į II pakopos pensijų fondus tarp skirtingo amžiaus respondentų ($\chi^2=71,908$, $p=0,000$)

Jaunesni asmenys statistiškai reikšmingai labiau sutinka, kad į II pakopos pensijų fondus būtų pervedama 2 proc. ir 5,5 proc. atlyginimo, tuo tarpu vyresni asmenys statistiškai reikšmingai labiau pageidavo, kad į privačius pensijų fondus būtų pervedama daugiau nei 5,5 proc. atlyginimo. Taip pat pastebtina, kad asmenų, teigiančių, kad į II pakopos pensijų fondus iš vis neturėtų būti pervedamos lėšos iš jų atlyginimo, būta tik tarp vyriausių (virš 50 m.) asmenų bei šios amžiaus grupės respondentai išsiskyrė tuo, kad rinkosi arba maksimalų lėšų pervedimą arba pervedimo atsisakė.

42 pav. Atlyginimo dalis, kuri turėtų būti pervedama į II pakopos pensijų fondus tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų ($\chi^2=43,549$, $p=0,000$)

Mažiausias (iki 800 Lt) ir didžiausias (virš 3500 Lt) pajamas gaunantys asmenys statistiškai reikšmingai dažniau pageidavo, kad į II pakopos pensijų fondus būtų pervedama virš 5,5 proc. atlyginimo, tuo tarpu vidutinės pajamas gaunantys asmenys (800–3500 Lt) statistiškai reikšmingai dažniau pageidauja, kad į II pakopos pensijų fondus būtų pervedama 5,5 arba tik 2 proc. jų atlyginimo.

8 lentelė. Spearmano koreliacijos koeficientų tarp atlyginimo dalies, kuri turėtų būti pervedama į II pakopos pensijų fondus, dabartinių pajamų dalies pensijos dydžio, užtikrinančio pakankamas pajamas pragyvenimui ir lėšų dalies, kurią galėtų skirti papildomam kaupimui senatvei

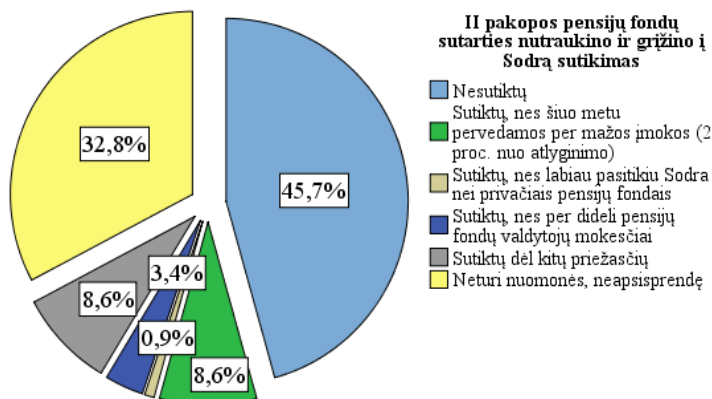
		Atlyginimo dalis, kuri turėtų būti pervedama į II pakopos pensijų fondus
Dabartinių pajamų dalies pensijos dydis, užtikrinantis pakankamas pajamas pragyvenimui	<i>r</i>	-0,014
	<i>p</i>	0,885
	<i>N</i>	116
Lėšų dalis, kurią galėtų skirti papildomam kaupimui senatvei	<i>r</i>	0,072
	<i>p</i>	0,445
	<i>N</i>	116

Taip pat apskaičiuojame Spearmano koreliacijos koeficientus tarp atlyginimo dalies, kuri turėtų būti pervedama į II pakopos pensijų fondus, dabartinių pajamų dalies pensijos dydžio, užtikrinančio pakankamas pajamas pragyvenimui ir lėšų dalies, kurią galėtų skirti papildomam kaupimui senatvei. Matyti, kad atlyginimo dalis, kuri turėtų būti pervedama į II pakopos pensijų fondus, statistiškai reikšmingai su dabartinių pajamų dalies pensijų dydžiu ir lėšų dalimi, kurią galėtų skirti papildomam kaupimui senatvei, statistiškai reikšmingai nekoreliuoja. Tai rodo, kad atlyginimo dalis, kurią darbingo amžiaus asmenys sutiktų pervesti į privačius pensijų fondus, statistiškai reikšmingai nepriklauso nuo to, kokios dabartinių pajamų dalies pensijos dydžio senatvėje jie pageidautų ir kokią lėšų dalį galėtų skirti papildomam kaupimui senatvei.

3.4.10. Pageidavimas nutraukti II pakopos pensijų kaupimo sutartį ir grįžti į Sodrą

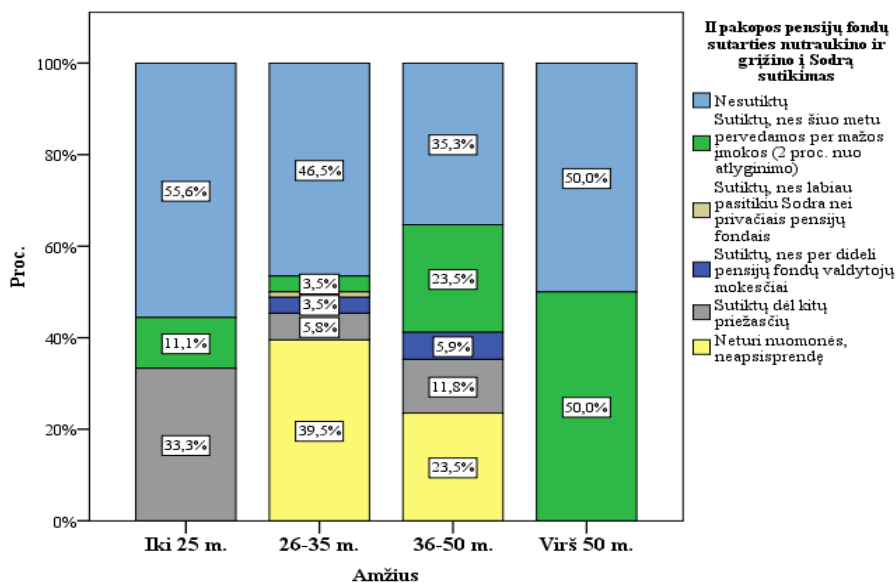
Respondentų, sudariusių pensijų kaupimo sutartį su privačiais pensijų fondais, buvo prašoma nurodyti, ar, jei būtų suteikta galimybė, jie sutiktų nutraukti pensijų kaupimo sutartį ir grįžti į Sodrą. Analizuodami gautus rezultatus matome, kad dėl vienokių ar kitokių priežasčių (nes šiuo metu pervedamos sumos per mažos, nes nepasitiki pensijų kaupimo fondais, dėl per didelių pensijų fondų valdytojų mokesčių, nes labiau pasitiki Sodra) sutiktų sugrįžti į Sodrą tik 21,5 proc. pensijų sutartis

sudariusių asmenų. Tai rodo, kad nors ir šie asmenys įžvelgia nemažai pensijų fondų veiklos trūkumų, tačiau pensijų fondų veiklai alternatyvų nemato ir dauguma nutraukti šių sutarčių. Tuo tarpu 32,8 proc. teigė, kad šiuo klausimu neturi nuomonės arba yra neapsisprendę.

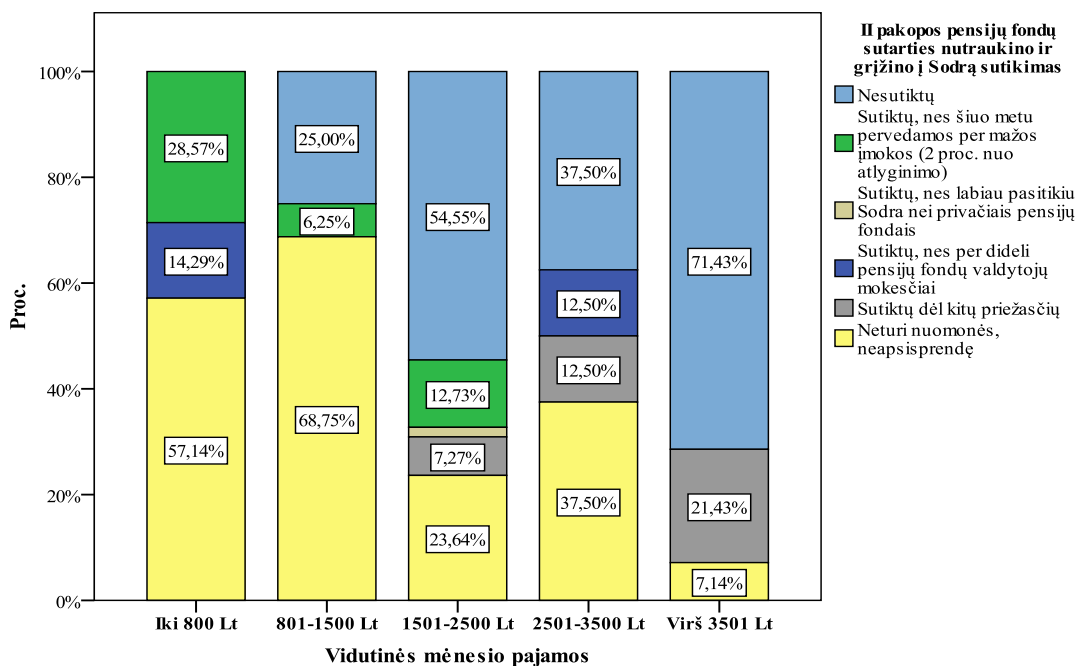
43 pav. Pageidavimas nutraukti II pakopos pensijų kaupimo sutartį ir grįžti į Sodrą

Analizuodami nuomonę apie pageidavimo nutraukti pensijų fondų sutartį pasiskirstymą tarp skirtingo amžiaus asmenų matome, kad jaunesni ir vyresni asmenys statistiškai panašiai nesutiktų nutraukti pensijų kaupimo sutartį.

44 pav. Pageidavimas nutraukti II pakopos pensijų kaupimo sutartį ir grįžti į Sodrą tarp skirtingo amžiaus respondentų ($\chi^2=30,341$, $p=0,011$)

Tačiau analizuodami skirtumus tarp priežasčių, dėl ko sutiktų nutraukti sutartį matome, kad vyriausi asmenys (virš 50 m.) statistiškai reikšmingai dažniau sutartį sutiktų nutraukti dėl šiuo metu pervedamų per mažų įmokų, vidutinio amžiaus asmenys (26 – 50 m.) statistiškai reikšmingai dažniau sutiktų nutraukti dėl per didelių pensijų fondų valdytojų mokesčių, o jauniausi asmenys statistiškai reikšmingai dažniau sutiktų nutraukti dėl kitų priežasčių. Taip pat matyti, kad daugiausiai neapsisprendusių asmenų buvo tarp 26-50 metų asmenų.

45 pav. Pageidavimas nutraukti II pakopos pensijų kaupimo sutartį ir grįžti į Sodrą tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų ($\chi^2=44,984$, $p=0,001$)

Statistiškai reikšmingai dažniau nutraukti pensijų kaupimo sutartį nesutiktų didesnes pajamas gaunantys asmenys, tuo tarpu mažesnes pajamas gaunantys asmenys statistiškai reikšmingai dažniau yra neapsisprendę nutraukti pensijų kaupimo sutartį arba ją sutiktų nutraukti. Tai rodo, kad didesnes pajamas gaunantys asmenys labiau pasitiki pensijų fondų veikla ir labiau linkę rūpintis savo pajamomis senatvėje. Atitinkami, mažesnes pajamas gaunantys asmenys, dabar neturėdami pakankamo finansinio stabilumo, nėra linkę spręsti ateities finansinio stabilumo arba linkę gauti galbūt mažesnę, tačiau mažiau rizikingą valstybinio socialinio draudimo pensiją.

9 lentelė. Spearmano koreliacijos koeficientų tarp II pakopos pensijų fondų sutarties nutraukimo ir grįžimo į Sodrą bei kitų veiksnių

		II pakopos pensijų fondų sutarties nutraukimo ir grįžimo į Sodrą sutikimas
Svarbiausias informacijos šaltinis domintis pensijų fondų pasiektais rezultatais	<i>r</i>	-0,032
	<i>p</i>	0,736
	<i>N</i>	116
Pasirinkta pensijų investavimo kryptis	<i>r</i>	0,081
	<i>p</i>	0,386
	<i>N</i>	116

Apskaičiavus Spearmano koreliacijos koeficientus tarp II pakopos pensijų fondų sutarties nutraukimo ir grįžimo į Sodrą bei kitų veiksnių matyti, kad noras nutraukti pensijų kaupimo sutartį statistiškai reikšmingai nepriklauso nuo to, kokius informacijos šaltinius asmuo laiko svarbiausiais gaunant informaciją apie pensijų fondų veiklą, o tai rodo, kad noras nutraukti sutartį statistiškai reikšmingai nepriklauso nuo to, ar asmuo gauna pakankamai informacijos iš savo pensijų fondo. Taip pat matyti, kad noras nutraukti pensijų kaupimo sutartį statistiškai reikšmingai nepriklauso nuo to, kokią pensijų investavimo kryptį asmuo yra pasirinkęs.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

1. Valstybės reglamentuojama centralizuota ir tariamai socialinė lygybė prieš įstatymą garantuojanti kiekvienam piliečiui pensinį aprūpinimą Lietuvoje buvo pagrįsta tarybiniais metais, o prasidėjus politiniams, socialiniams, ekonominiams pokyčiams atgavus Lietuvos nepriklausomybę 1990 metais susvyravo jos pamatai ir tai lėmė pensijų sistemos pokyčių laukimą, sudarė sąlygas jiems įvykti bei pagaliau buvo sulaukta ir pačiu reformų. 2003 metais Lietuvoje prasidėjusią pensijų sistemos reformą lėmė socialinės priežastys, būdingos ir kitoms ES šalims – mažėjantis gimstamumas, didelė emigracija.

2. Lietuvoje pensijų sistemą sudaro trys pakopos – pirmoji pakopa yra paremta privalomųjų socialinio draudimo įmokų, kurias tiesiogiai valdo vyriausybės institucijos, mokėjimu. Antroji pakopa yra senatvės pensijos kaupimas privačiuose pensijų fonduose, nukreipiant į juos dalį socialinio draudimo įmokų. Trečioji pakopa yra savanoriškas kaupimas iš asmeninių santaupų, atsižvelgiant į poreikius.

3. Pagrindinėmis priežastimis, lėmusiomis pensijų sistemos reformavimą, įvardytinos mažėjanti sistemos aprėptis, mažos pensijos ir todėl menkos paskatos dalyvauti socialinio draudimo sistemoje, pensijų finansavimo sunkumai bei demografinis spaudimas pensijų sistemai.

4. Šiandien Europos sąjungos valstybės sprendamos, kaip užtikrinti kartų kaitą, grąžinti pasitikėjimą einamųjų išmokų sistema ir kokia dalimi į pensijų sistemas turi būti įtrauktos privačios kaupiamosios sistemos, į iš esmės reformuojamas pensijų sistemas (privataus pensijų kaupimo įvedimo, pensinio amžiaus ilginimo, profesinės karjeros ilginimo ir pan.) įveda naujas priemones: taškų sistemos, virtualios pensijos, vyresnio amžiaus darbinės veiklos skatinimas ir kt. Lietuvos pensijų sistemos modelis susiformavo kitomis sąlygomis nei Europos sąjungos pensijų sistemos, tačiau šiuo metu įtakojamas panašių nacionalinių ir tarptautinių reiškinių

5. Pagrindiniais pensijų sistemos reformos privalumais išskirtina galimybė gauti didesnę pensiją (gaunant ją iš dviejų ar trijų šaltinių), visų socialinių garantijų išlikimas (nedarbingumo, motinystės ligos atvejais mokamos išmokos), sukauptų lėšų paveldimumas, gyvybingumas bei II pakopos atveju, jokių papildomų įmokų nemokėjimas.

6. Pagrindiniais pensijų sistemos trūkumais laikytina tai, kad nusprendus dalyvauti pensijų reformoje, šio sprendimo pakeisti nebegalima bei 3 metus negalima keisti pasirinkto pensijų fondo, taip pat pensiniai fondai gali keisti savo mokesčius.

7. Siekiant apriboti ilgalaikę išlaidų didėjimo tendenciją, išlaikyti tiek finansinį sistemos stabilumą, tiek ir išmokų adekvatumą, o taip pat didinti asmenų suinteresuotumą dalyvauti socialinio draudimo sistemoje bei kuo ilgiau likti darbo rinkoje, mažinti nepagrįstą išmokų dubliavimą ir jas padaryti taiklesnes, būtini pensijų sistemos pertvarkymai. Šalia siūlomų korekcinų pensijų sistemos reformos ar jos struktūros keitimų (įvesti „Sodros lubas“ didinti pervedamų į kaupiamuosius pensijų

fondus valstybinio socialinio draudimo įmokų dalį, antrosios pakopos pensijų kaupimo sistemą paversti valstybės privalomos pensijų sistemos dalimi ir kt.), siūloma reformuoti pensijų sistemą iš esmės. Daugiausia palaikymo sulaukė siūlomos „taškų“ ir asmeninių (virtualių) sąskaitų sistemos.

8. Gyventojų nuomonė apie pensijų sistemos reformą skiriasi tarp skirtingo amžiaus ir skirtingas pajamas gaunančių asmenų. Jaunesni asmenys patrauklesniais būdais taupyti pensijai laiko privatų pensijų kaupimą, tuo tarpu vyresni asmenys renkasi lėšų kaupimą Sodroje ir nekilnojamojo ar kito turto įsigijimą. Sodra nebuvo laikoma patraukliausiu lėšų kaupimu senatvei, tačiau dauguma asmenų senatvėje tikisi pragyventi būtent iš Sodros mokamos pensijos. Dideles viltis II pakopos pensijų fondų lėšas sieja su būsimumis senatvės pajamomis vidutinio (26-50) amžiaus respondentai. Kuo mažesnes pajamas gauna asmenys, tuo mažiau suinteresuoti dalyvauti pensijų reformoje. Didžiausias pajamas gaunantys asmenys savo būsimos pensijos nesieja su Sodros mokamomis išmokomis labiau nei gaunantys mažesnes pajamas palaiko „taškų“ pensijų skaičiavimo sistemą. „Taškų sistemos“ palaikymas didėja augant gyventojų pajamoms.

9. Daugumai respondentų pakankamos pajamos sulaukus pensinio amžiaus būtų 71-90 proc. dabartinių pajamų, 25,2 proc. – 91-100 proc. pajamų, 51-70 proc. pajamų pakaktų 24,3 proc. asmenų, o mažesnės nei 50 proc. pensijos pragyvenimui užtektų tik 3 proc. asmenų. Kuo didesnes pajamas asmuo gauna dabar, tuo mažesnės pajamos jį tenkintų senatvėje.

10. Įsitraukimas į privatų pensijų kaupimą priklauso nuo gyventojų amžiaus: kuo jaunesni asmenys, tuo labiau domisi ir yra suinteresuoti dalyvauti pensijų reformoje. Jaunesni žmonės yra labiau pasiryžę skirti nors ir ne po didelę sumą lėšų papildomam kaupimui senatvėje, kas susiję su teigiamu pensijų sistemos reformos vertinimu. Tuo tarpu vyresni asmenys nelinkę skirti papildomų lėšų papildomam senatvės pensijos kaupimui.

11. Gyventojų dalyvavimas pensijų sistemos reformoje tiesiogiai priklauso nuo jų gaunamų vidutinių mėnesio pajamų, t.y. kuo didesnes pajamas gauna asmuo, tuo didesnė tikimybė, kad jis kad jis dalyvauja pensijų sistemos reformoje. Kuo didesnių pajamų senatvėje pageidauja asmuo, tuo mažiau pastangų gauti didesnes pajamas jie deda dabar.

12. Svariausios lėšų nekaupimo privačiuose pensijų fonduose priežastys pagal respondentų amžių yra jaunų žmonių per menkas domėjimasis, žinių trūkumas bei manymas, kad šiuo metu galvoti apie pensiją dar per anksti ir vyresniųjų manymas, kad tai nenaudinga ir jau nebeapsimoka.

13. Pagrindinis asmenų informavo apie pensijų kaupimą yra gaunamos pensijų ataskaitos. Būtina asmenis nuolat informuoti apie įgytas teises į pensiją, nes tik profesionaliai įvertinęs gautą informaciją, asmuo gali padaryti teisingą sprendimą rinkdamasis tarp pensijų sistemą.

14. Kaupiamųjų pensijų sistemos reforma dėl joje dalyvaujančių asmenų teisėtų lūkesčių turi būti tęsiama, tačiau rekomenduojama koreguoti dalyvavimo reformoje sąlygas: asmenims, kuriems liko iki pensijos mažiau nei 10 metų, siūloma apriboti dalyvavimą pensijų reformoje.

LITERATŪRA

Lietuvos Respublikos norminiai teisės aktai

2. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr.33-1014.
3. Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr.75-3472.
4. Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr.123-511.
5. Lietuvos Respublikos papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas //Valstybės žinios, 1999, Nr.55-1762; Valstybės žinios, 2003, Nr.75-3473.
6. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 59-1153; Nr.71-2555.

Specialioji literatūra, mokslo publikacijos

7. Barr. N. The economics of the welfare state. London: The orion publishing group. – 1993. – ISBN 0-8047-2206-4
8. Bartkus, A. (2007). Lietuvos ir Latvijos antros pakopos kaupiamųjų pensijų fondų veiklos ypatumų įvertinimas // Ekonomika. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. Nr. 78.
9. Birmontienė T. Konstitucinės teisės gauti pensiją interpretavimas Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo jurisprudencijoje, 2009. Vilnius.
10. Bieliauskaitė J. Socialinio teisingumo principų sistema šiuolaikinėje vakarų teisės tradicijoje, MRU., 2009, Vilnius.
11. Bitinas A. Lietuvos pensijų sistemos modelis ir pensijų garantijų perspektyvos. Jurisprudencija. Mokslo darbai, 2008, 8 (110).
12. Bitinas A. Pensijų sistemų modeliai ir valdymo tendencijos Europos sąjungoje: daktaro disertacija. Vilnius. 2008.
13. Bitinas A. Socialinė apsauga Europos Sąjungoje: pensijų sistemų modernizavimas. Vilnius: Leidykla MES, 2011.
14. Buškevičiūtė E. Mokesčių sistema. Kaunas: Technologija, 2003.
15. Didžiulis V., Kairys J., An Incentive to Contribute: The case for Lithuanian Pension reform, Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, 1998.
16. Dijokas, D., Bartaškienė, D. 2007 . Lietuvos pensijų sistemos reformavimas ir pagrindinės problemos // Ekonomikos ir vadybos aktualijos, mokslinė konferencija. – Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla. Nr. 7.

17. Domarkas V. Naujieji viešojo administravimo raidos akcentai // Viešoji politika ir administravimas. 2007, Nr.3.
18. Gylys, P. Pensijų sistema Lietuvoje: dilemos ir kontroversijos. Viešoji politika ir administravimas 2, 2002.
19. Gylys P. Reforms of pension system in Lithuania // Ekonomika. 2004, Nr. 66.
20. Gudaitis, T. Senatvės pensijų sistemos modelių teorinė analizė. Organizacijų vadyba : sisteminiai tyrimai. Nr. 50. Vilnius, 2009.
21. Guogis, A. Papildomos pensijos vakarų Europoje. Esu, 10 (183), 1999.
22. Guogis A. Socialinės politikos modeliai. - Vilnius: Eugrimas, 2000.-78, [1]p.: Shem. ISBN 9986-752-96-0.
23. Guogis A. Švedijos socialdemokratų ideologija 1932-1994 metais. Vilnius, 2000.
24. Ignatavičius M. Kur eina pensijų sistema? // Lietuvos žinios. 2001, Nr. 239. P.14.
25. Katkus, V., Martinaitytė, E. Pensijų reforma: pensijų fondų sistemos Lietuvoje kūrimo problemos. Vilnius, LBDFi, 2001.
26. Lazutka R. Socialinė apsauga // Žmogaus socialinė raida.- Vinius: Homo liber, 2001.-P.131-147 ISBN 995-449-27-6.
27. Lazutka R. Pensijų ekonomikos principai, Pinigų studijos, 2003 m.
28. Lazutka R. Pensijų sistemų raida Lietuvoje// Filosofija. Sociologija. Nr. 2, 2007.
29. Lietuvos Respublikos Valstybės kontrolė, Valstybinio audito ataskaita – Valstybinio Socialinio Draudimo sistema, Vilnius, 2009 m.
30. Lietuvos statistikos metraštis, Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas, 2011.
31. Levišauskaitė, K.. Valstybės finansai. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2003.
32. Martinkus, B., Sakalas, A., Stanevičienė, A. Darbo išteklių ekonomika ir valdymas. Kauno technologijos universitetas, 2006.
33. Mills C. Protection sociale: économie et politique. Débats aktuels et réformes. Paris : Gualino, 2009.
34. Müller, K. Public-private interaction in structural pension reform (paper presented at the “OECD Private Pensions Conference“, 2001).
35. Poškutė V. Pensijų sistemos ir jų reformavimas, Daktaro disertacijos santrauka: socialiniai mokslai, ekonomika, 2000 m.
36. Poškutė V. Pensijų sistemos ir jų reformavimas// Daktaro disertacija. – Vilnius: Vilniaus universitetas. 2000.
37. Pukėnas K. Sportinių tyrimų duomenų analizė SPPS programa. Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija. 2005.

38. Rimkūnienė D., Paviržis G. Nevalstybinių pensijų fondų steigimo problemos, būtinybė ir ateities perspektyvos// *Ekonomika ir vadyba – 1998: tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga*, - Kaunas.1998.
39. Salminen, K. (1993). *Pension Scheme In the making. A. Comparative Study of the Scandinavian Countries*. Helsinki: The Central Pension Security Institute, 1993.
40. Skučienė D. The impact of Pension System on socio-economic Inequality in Lithuania, *Daktaro disertacijos santrauka: socialiniai mokslai, sociologija*, 2005.
41. Skučienė D. Pensijų sistemos poveikis socialinei – ekonominiai nelygybei Lietuvoje. *Daktaro disertacija [rankraštis]: socialiniai mokslai, sociologija (05S)*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2005.
42. *Statistikos metraštis 2003*. Vilnius: Statistikos centras, 2004.
43. *Tarptautinių žodžių žodynas, Vyriausioji enciklopedijų redakcija*, 1985 m.
44. Tartilas J., *Socialinės saugos pagrindai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.
45. Titmuss, R.M. *Essays on Social Policy An Introduction*. London, 1974.
46. *Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos audito ataskaita*, 2001.
47. Wellace P. A survey of pensions. *Ekonomist*, 2, 2002.
48. World bank. *Adverting the Old Age Crisis: Policies to Protect the Old and Promote Growth* Washington DC: World Bank and Oxford University Press, 1994.

Internetiniai šaltiniai

49. Azguridienė G., *Nutrūkusi pensijų styga*, 2011-06-13//
http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/straipsniai_ir_komentarai/nutrūkusi_pensiju_styga/6143 [žiūrėta 2011-09-30]
50. Brazauskas I. *Kodėl reiktų įvesti „Sodros lubas“?*//
http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/straipsniai_ir_komentarai/kodel_reiketu_isi_vesti_sodros_lubas/3802 [žiūrėta 2011-11-13]
51. *Darbo grupės išvados dėl pensijų reformos* .//
http://www.mzinios.lt/lt/naujienos/darbo_grupes_ismados_del_pensiju_reformos_lapkriti.html
52. Guogis A. *Valstybinis kaupiamasis draudimas – alternatyva ar grėsmė privatiems pensijų fondams*. // <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-02-02-arvydas-guogis-valstybinis-kaupiamasis-draudimas-alternatyva-ar-gresme-privatiems-pensiju-fondams/39732>
53. Guogis A. *Valstybinis kaupiamasis draudimas – kaip alternatyva privatiems pensijų fondams*.//
<http://verslas.delfi.lt/business/article.php?id=28487253>
54. *Informacija apie pensinio amžiaus didinimą*// <http://www.socmin.lt/index.php?-1874221954#skyrelis2> [žiūrėta 2011-11-09]

55. Lazutka R. Vėlinti pensinį amžių reikėtų lanksčiai.// <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/rlazutka-velinti-pensini-amziu-reiketu-lanksciau.d?id=46433451> [žiūrėta 2011-11-11]
56. Lazutka, R., Katkus, V., Martinaitytė, E. Pensijų reforma: pensijų fondų sistemos Lietuvoje kūrimo problemos // <http://politika.osf.lt/eurointegracija/santraukos/DalyvavimasPensijuReformoje.htm> [2011-10-28].
57. Lazutka R. ir kt. Dalyvavimas pensijų reformoje: piliečiai, rinkos, viešosios institucijos. <http://politika.osf.lt/eurointegracija/santraukos/dalyvavimaspensijureformoje.htm> [žiūrėta 2011-09-25]
58. Leontjeva, K. Valdžia nusitaikė į būsimus pensininkus // http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/straipsniai_ir_komentarai/valdzia_nusitaik_e_i_busimus_pensininkus/5265
59. Leontjeva K. Daniškas pensijos žiburys, 2010-11-15.// http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/straipsniai_ir_komentarai/daniskas_pensijos_ziburys/5896 [2011-10-15]
60. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. Pensinio amžiaus didinimas – valdžia aukoja žmogų.// http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/pranesimai_spaudai/pensinio_amziaus_didinimas_valdzia_aukoja_zmogu/5614 [žiūrėta 2011-10-05]
61. Morkūnienė A. Pasaulinė pensijų fondų praktika ir patirtis. *Pranešimas LLRI seminare "Pamatai ir prielaidos gyvybingiems pensijų fondams", Vilnius, 1997 03 03-04,* http://www.lrinka.lt/index.php/pranesimai_prezentacijos/pasauline_pensiju_fondu_praktika_ir_patirtis/2140 [žiūrėta 2011-10-07]
62. Morkūnienė, A. Čilės patirtis turėtų paskatinti Lietuvos pensijų reformą. 1999. <http://www.lrinka.lt> [žiūrėta 2011-10-10]
63. Morkūnienė A. Pasaulinė pensijų fondų praktika ir patirtis. *Pranešimas LLRI seminare "Pamatai ir prielaidos gyvybingiems pensijų fondams", Vilnius, 1997 03 03-04,* http://www.lrinka.lt/index.php/pranesimai_prezentacijos/pasauline_pensiju_fondu_praktika_ir_patirtis/2140 [žiūrėta 2011-10-07]
64. Senatvės pensija// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=336> [žiūrėta 2011-11-02]
65. Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2009-10-20 įsakymu nr. AA-620 patvirtintos tarpžinybinės darbo grupės parengta Valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemos reformos koncepcija// <http://www.socmin.lt/index.php?776874557> [žiūrėta 2011-11-10].
66. Socialinis draudimas Lietuvoje 1926 - 1940 metais. // <http://www.sodra.lt/index.php?cid=2303> [žiūrėta 2011-10-03]

67. Sveikatos ekonomikos centras. Socialinės apsaugos terminų žodynas // <http://www.sec.lt/pages/zodynas/index.html> [žiūrėta 2011-09-24]
68. Vainienė R. „Sodra“: žadėjo pensiją – davė mokestį.// http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/straipsniai_ir_komentarai/sodra_zadejo_pensija_dave_mokesti/6144
69. Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė. <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1924> [žiūrėta 2011-10-04]
70. Vilkas. E. Įstrigo pensijų įstatymas // <http://www.veidas.lt/lt/leidinys.full/3cec8b3a97625> [žiūrėta 2011-09-15]

ANOTACIJA

Skaraitė L. (2011) Pensijų sistemos reforma Lietuvoje: būklė ir perspektyvos / Viešojo administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. Arvydas Guogis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, Viešojo administravimo katedra.

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota ir įvertinta pensijų sistemos reformos raida, būklė, problematika ir perspektyvos, identifikuota gyventojų nuomonė apie pensijų sistemos reformavimą bei jų dalyvavimas pensijų reformoje. Pirmoje darbo dalyje teoriniu aspektu tiriama pensinio aprūpinimo samprata ir modeliai, Lietuvos pensijų sistemos istorinė raida, dabartinės pensijų sistemos charakteristika ir problematika bei užsienio šalių patirtis kuriant pensijų fondus. Antroje darbo dalyje analizuojamos pensijų sistemos plėtros galimybės bei perspektyvos. Trečiojoje darbo dalyje analizuojami apklausos būdu gauti tyrimo apie Lietuvos gyventojų nuomonę apie pensijų sistemos reformą bei dalyvavimą pensijų reformoje rezultatai.

Pagrindiniai žodžiai. Pensija, pensijų sistemos reforma, pensijų kaupimas, pensijų fondai, valstybinio socialinio draudimo pensija.

ANNOTATION

Skaraitė L. (2011) Pension system reform in Lithuania: current status and perspectives / Master's thesis in public administration. Supervisor – associate professor dr. Arvydas Guogis. – Vilnius: Mykolas Romeris university, Faculty of politics and management, Department of public administration.

The final master's thesis investigates and evaluates the development of pension system reform, its problems and perspectives, identifies and assesses public opinion on reformation of pension system and their participation in the reform. The first part of the thesis examines the theoretical aspect of concept of pension provision and conceptual models, historical development of Lithuanian pension system, the current pension system characteristics and problems, foreign countries experience in the development of pension funds. The second part examines the pension system development and its perspectives. The third part analyzes the results of survey of the Lithuanian public opinion on pension reform and their participation in the pension reform.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Pensinio aprūpinimo sistemos visose šalyse formavosi ilgą istorinį laikotarpį, jos buvo veikiamos skirtingų socialinių, ekonominių, politinių bei kultūrinių sąlygų. Nuo 2004 metų Lietuvoje buvo pradėta pensijų sistemos reforma – šalia valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemos buvo sukurtos kaupiamųjų pensijų sistemos, finansuojamos iš valstybinio socialinio draudimo lėšų. Šia reforma buvo siekta užtikrinti pensijų sistemų stabilumą ilgalaikėje perspektyvoje bei didesnes pajamas sulaukus senatvės amžiaus. Nuo to, kaip ši reforma bus vykdoma ir jos rezultatų, priklausys būsimų pensininkų gyvenimo lygis.

Pensijų kaupimo sistemos įvedimas neabejotinai buvo susijęs su pozityviais ketinimais. Tačiau šioje sistemoje egzistuoja dar labai daug problemų. Šioje sferoje, priklausančioje nuo ekonominių, finansinių, socialinių, politinių ir kt. faktorių, iškyla nemažai ir probleminių klausimų, į kuriuos nuolat ieškoma atsakymų. Ypač sunku prognozuoti kaupiamosios pensijų sistemos veiklos rezultatus, nes neįmanoma numatyti visų aplinkybių, kurios tiesiogiai arba netiesiogiai gali turėti įtakos šiai sistemai. Taip pat sunku numatyti, ar su šia sistema siejami lūkesčiai pasiteisins. Lietuvoje pensijų sistema yra dar nauja ir reikia laiko bei investicijų jai išstbulinti.

Šio **darbo objektu** pasirinkta Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reforma. **Darbo tikslas** – išanalizuoti Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos būklę bei identifikuoti pensijų sistemos reformos perspektyvas. Šiam tikslui pasiekti keliami **uždaviniai**:

4. Išanalizuoti pensijos sampratą, identifikuoti Lietuvos pensijų sistemos raidą ir dabartinę charakteristiką, bei nustatyti kitų šalių patirtį reformuojant pensijų sistemą;
5. Identifikuoti Lietuvos pensijų reformos perspektyvas.
6. Išanalizuoti Lietuvos gyventojų nuomonę apie pensijų sistemos reformą bei gyventojų dalyvavimą joje.

išanalizuoti pensijos sampratą, identifikuoti Lietuvos pensijų sistemos raidą ir dabartinę charakteristiką, bei nustatyti kitų šalių patirtį reformuojant pensijų sistemą; identifikuoti Lietuvos pensijų reformos perspektyvas; išanalizuoti Lietuvos gyventojų nuomonę apie pensijų sistemos reformą bei gyventojų dalyvavimą joje. Siekiant išsikelti tikslo bei sprendžiant užsibrėžtus uždavinius darbe naudoti šie **tyrimo metodai**: mokslinės literatūros šaltinių analizė, norminių teisės aktų analizė, lyginamoji analizė, loginė analizė lyginant, grupuojant duomenis bei išskiriant pagrindines grandis, detalizuojant ir apibendrinant faktinę medžiagą. Tyrimo metu taip pat naudoti anketinės apklausos (kiekybinio tyrimo) metodas, grafinis vaizdavimas bei panaudoti Pearsono suderinamumo χ^2 kriterijus, Mann–Whitney kriterijus ir Kruskalio–Valio kriterijus.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, dvi dėstomosios dalys, viena praktinė (analitinė) dalis ir išvados.

Pirmoje darbo dalyje „PENSIJŲ SISTEMOS TEORINIAI ASPEKTAI“ analizuojama pensinio aprūpinimo samprata ir modeliai, apžvelgiama Lietuvos pensijų sistemos istorinė raida, charakterizuojama dabartinės pensijų sistemos būklė ir problematika, analizuojama užsienio šalių patirtis kuriant pensijų fondus.

Antroje darbo dalyje „PENSIJŲ SISTEMOS REFORMOS PERSPEKTYVOS“ analizuojamos Lietuvos pensijų sistemos reformos tobulinimo kryptys bei perspektyvos.

Trečiojoje darbo dalyje „LIETUVOS PENSIJŲ SISTEMOS TYRIMAS“, atliekama apklausos analizė bei analizuojama Lietuvos gyventojų nuomonė apie pensijų sistemos reformą bei šių asmenų dalyvavimas joje.

Išanalizavus literatūrą bei atlikus tyrimą matyti, kad Lietuvoje pensijų sistemos reformos vykdymas yra labai svarbus žingsnis, siekiant išvengti socialinio draudimo krizės bei pagerinti pensininku ateitį. Tačiau šią sistemą dar reikia tobulinti: plėsti privačia pensijų sistemą ir nesudaryti kliūčių pensijų fondų efektyvumui ir/arba rinktis alternatyvias pensijos reformavimo priemones („taškų“ sistema, virtualių asmeninių sąskaitų sistema ir kt.); gerinti visuomenės informavimą apie kaupiamąjį pensijų draudimą, jo privalumus ir trūkumus.

SUMMARY

In all countries pension systems were forming during a long historical period, exposed by different social, economic, political and cultural conditions. Since 2004 Lithuania has been launched the pension system reform - next to the state social insurance pension system were created accumulative pension systems, financed from the state social insurance funds. This reform was aimed to ensure the stability of pension systems in the long term period and higher income reaches retirement age. On how this reform will be carried out and its results will depend the future pensioners' living standards.

Establishment of accumulative pension system has been associated with positive intentions. However, this system has many problems. In this field, which depends on economical, financial, social, political and other factors, there are significant and problematic issues that constantly looks for answers. It is extremely difficult to predict the results of accumulative pension system because it is impossible to foresee all circumstances which directly or indirectly may affect the system. It is also difficult to predict will the expectations of the system be successful. Lithuanian pension system is still new and needs time and investment for improvement.

The **object** of the master's thesis is pension system reform in Lithuania. The **aim** of the master's thesis is to analyze the current status of pension system reform in Lithuania and to identify the perspectives for this reform. To achieve the aim these **tasks** were determined:

1. To analyze the concept of pension, to identify the development of Lithuanian pension system and current characteristics, to determine the experience of other countries in reforming the pension system;
2. To identify the perspectives of Lithuanian pension reform;
3. To analyze the Lithuanian public opinion on pension system reforms and their participation in this reform.

To achieve this aim and solving determined tasks these scientific methods were used: analysis of scientific literature, analysis of legal acts, logical analysis comparing, grouping information and distinguishing main objects, detailing and summarizing the actual material. The master's thesis also used the questionnaire (quantitative research) method, a graphical representation and statistical methods such as Pearson chi-square test, Mann-Whitney test and Kruskal-Wallis test.

Structure of the master's thesis. The master's thesis consists of an introduction, two theoretical parts, one practical (analytical) part and the conclusions.

The first part "PENSION SYSTEM THEORETICAL ASPECTS" contains analysis of the pension concept and models, overview the Lithuanian pension system historical development, current pension system status and issues, analysis of foreign countries experience developing pension funds.

The second part “PENSION SYSTEM REFORM OUTLOOK” contains analysis of the Lithuanian pension system reform, development trends and perspectives.

The third part “THE STUDY OF PENSION SYSTEM IN LITHUANIA” contains the analysis of the results of the survey of Lithuanian public opinion on pension reform and participation in the pension system reform.

The analysis of scientific literature and the investigation shows that in Lithuania the pension system reform is a very important step, in order to avoid the social security crisis and improve the situation for future pensioners. However the system must be improved: to expand private pension system and to avoid obstacles for increasing the effectiveness of pension funds and (or) to chose other means for pension system reform (“points” system, virtual personal account system and other); improve public information of the accumulative pension insurance and its advantages and disadvantages.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

PENSINIO AMŽIAUS DIDINIMAS

Metai	Moterys	Gimimo data	Vyrai	Gimimo data
2012	60 metų 4 mėn.	1952 m. sausio 1 d. - 1952 m. rugpjūčio 31 d.	62 metai 8 mėn.	1949 m. liepos 1 d. – 1950 m. balandžio 30 d.
2013	60 metų 8 mėn.	1952 m. rugsėjo 1 d. - 1953 m. balandžio 30 d.	62 metai 10 mėn.	1950 m. gegužės 1 d. – 1951 m. vasario 28 d.
2014	61 metai	1953 m. gegužės 1 d. - 1953 m. gruodžio 31 d.	63 metai	1951 m. kovo 1 d. – 1951 m. gruodžio 31 d.
2015	61 metų 4 mėn.	1954 m. sausio 1 d. - 1954 m. rugpjūčio 31 d.	63 metai 2 mėn.	1952 m. sausio 1 d. – 1952 m. spalio 31 d.
2016	61 metų 8 mėn.	1954 m. rugsėjo 1 d. - 1955 m. balandžio 30 d.	63 metai 4 mėn.	1952 m. lapkričio 1 d. – 1953 m. rugpjūčio 31 d.
2017	62 metai	1955 m. gegužės 1 d. - 1955 m. gruodžio 31 d.	63 metai 6 mėn.	1953 m. rugsėjo 1 d. – 1954 m. birželio 30 d.
2018	62 metų 4 mėn.	1956 m. sausio 1 d. - 1956 m. rugpjūčio 31 d.	63 metai 8 mėn.	1954 m. liepos 1 d. – 1955 m. balandžio 30 d.
2019	62 metų 8 mėn.	1956 m. rugsėjo 1 d. - 1957 m. balandžio 30 d.	63 metai 10 mėn.	1955 m. gegužės 1 d. – 1956 m. vasario 28 d.
2020	63 metai	1957 m. gegužės 1 d. - 1957 m. gruodžio 31 d.	64 metai	1956 m. kovo 1 d. – 1956 m. gruodžio 31 d.
2021	63 metų 4 mėn.	1958 m. sausio 1 d. – 1958 m. rugpjūčio 31 d.	64 metai 2 mėn.	1957 m. sausio 1 d. – 1957 m. spalio 31 d.
2022	63 metų 8 mėn.	1958 m. rugsėjo 1 d. - 1959 m. balandžio 30 d.	64 metai 4 mėn.	1957 m. lapkričio 1 d. – 1958 m. rugpjūčio 31 d.
2023	64 metai	1959 m. gegužės 1 d. - 1959 m. gruodžio 31 d.	64 metai 6 mėn.	1958 m. rugsėjo 1 d. – 1959 m. birželio 30 d.
2024	64 metų 4 mėn.	1960 m. sausio 1 d. - 1960 m. rugpjūčio 31 d.	64 metai 8 mėn.	1959 m. liepos 1 d. – 1960 m. balandžio 30 d.
2025	64 metų 8 mėn.	1960 m. rugsėjo 1 d. - 1961 m. balandžio 30 d.	64 metai 10 mėn.	1960 m. gegužės 1 d. – 1961 m. vasario 28 d.
2026	65 metai	1961 m. gegužės 1 d. ir vėliau	65 metai	1961 m. kovo 1 d. ir vėliau

Šaltinis: Senatvės pensija.// <http://www.sodra.lt/index.php?cid=336>

PENSINIO AMŽIUS EUROPOJE

Šalis	Pensinis amžius
<i>Danija</i>	65 (nuo 2024 iki 2027 siūloma didinti iki 67)
<i>Olandija</i>	65
<i>Suomija</i>	Lankstus: 62 – 68
<i>Švedija</i>	Lankstus išėjimas nuo 61 metų
<i>Latvija</i>	62 metai
<i>Lenkija</i>	60 metų moterims, 65 metai vyrams
<i>Vokietija</i>	65 metai, iki 2029 didės iki 67 metų
<i>Estija</i>	63 metai vyrams, 60 metų 6 mėn. moterims (šis amžius susivienodins 2016 metais)
<i>Vengrija</i>	62 metai; nuo 2012 palaipsniui bus didinamas iki 65 metų
<i>Čekija</i>	Vyrams – 62 metai, moterims - priklausomai nuo vaikų skaičiaus . Palaipsniui didinamas, kol vyrams pasieks 63 metus, moterims – 59-63 metus
<i>Austrija</i>	60 metų moterims, 65 metų vyrams. Palaipsniui moterų pensinis amžius bus didinamas iki 65 metų (nuo 2024 iki 2033 m.)
<i>Slovakija</i>	Nuo 2004 m. iki 2025 m. palaipsniui didinamas iki 62 metų abiem lytims
<i>Bulgarija</i>	Atsižvelgiant į dirbančiųjų kategoriją (priklausomai nuo darbo pobūdžio, yra 3 kategorijos), pensijos amžius yra nuo 47 iki 60 metų moterims ir nuo 52 iki 63 metų vyrams
<i>Belgija</i>	Nustatytas amžius 65 metai abiem lytims, tačiau yra lankstaus pasitraukimo galimybė nuo 60 metų
<i>Ispanija</i>	65; galimas dalinis pasitraukimas nuo 61
<i>Italija</i>	65 vyrams, 60 moterims
<i>Graikija</i>	65 metai abiem lytims (draustiems po 1993 m. sausio 1 d.)
<i>Prancūzija</i>	Pagrindinėje samdomų darbuotojų schemoje – 60 metų, Papildomoje samdomų darbuotojų schemoje – 65 metai
<i>Airija</i>	66 metai
<i>Kipras</i>	65 metai, kalnakasiams – 63 metai
<i>Malta</i>	Palaipsniui didinama iki 65 (atsižvelgiant į asmens gimimo datą)
<i>Portugalija</i>	65
<i>Rumunija</i>	Palaipsniui didinamas iki 65 metų vyrams, 60 moterims (iki 2014 metų)
<i>Slovėnija</i>	Moterims – 61 metai, vyrams – 63 metai
<i>Jungtinė Karalystė</i>	Vyrams – 65, moterims – 60 (2010-2020 metais palaipsniui didinama iki 65 metų)
<i>Norvegija</i>	67 metai su lankstaus išėjimo galimybe nuo 62 metų
<i>Liuksemburgas</i>	65 metai

Šaltinis: Informacija apie pensinio amžiaus didinimą <http://www.socmin.lt/index.php?-1874221954#skyrelis2>

ANKETA

Gerbiamas respondente,

prašau Jus dalyvauti tyrime, kurio tikslas yra išsiaiškinti visuomenės nuomonę apie pensijų sistemos reformą Lietuvoje. Šis tyrimas - magistrinio darbo „Pensijų reforma Lietuvoje: būklė ir perspektyvos“ sudėtinė dalis. Anketa yra anoniminė, tyrimo metu gauti duomenys bus saugomi konfidencialiai ir naudojami tik moksliniais tikslais.

1. Jūsų lytis:
 - Vyras
 - Moteris
2. Jūsų amžius (metais):
 - Iki 25
 - 26-35
 - 36-50
 - Daugiau nei 50
3. Jūsų gyvenamoji vieta:
 - Didieji miestai (Vilnius, Kaunas, Klaipėda, Šiauliai, Panevėžys)
 - Kiti miestai
 - Kaimo gyvenamoji vietovė
4. Jūsų išsilavinimas:
 - Pagrindinis
 - Vidurinis
 - Aukštesnysis
 - Aukštasis
 - Kita
5. Ar Jūs dirbate:
 - Taip
 - Ne
6. Kuriai socialinei grupei priskirtumėte save?
 - Darbininkas
 - Specialistas, tarnautojas
 - Vadovas
 - Savarankiškai dirbantis asmuo, verslininkas, ūkininkas
 - Studentas/moksleivis
 - Bedarbis
 - Kita
7. Jūsų vidutinės mėnesio pajamos (Lt):
 - Iki 800
 - 801-1600
 - 1601 - 2500
 - 2501-3500
 - Daugiau nei 3500
8. Koks, Jūsų nuomone, patraukliausias būdas taupyti pensijai:
 - Sodroje
 - Pensijų fonduose
 - Kaupiamajame gyvybės draudime
 - Investavimas į investicinius fondus
 - Banko sąskaitoje kaupti pinigus ateičiai

- Pirkti nekilnojamą turimą, kuri vėliau galėsiu parduoti
 - Kita
9. Iš kokių lėšų planuojate pragyventi, kai išeisite į pensiją (nurodykite visus šaltinius, kuriais naudojate ar ketinate naudotis):
- Sodros mokama pensija
 - Dalyvauju (-siu) II pakopos pensijų kaupime (dalis socialinio draudimo įmokų pervedamos ir kaupiamos privačiuose pensijų fonduose)
 - Dalyvauju (-siu) III pakopos pensijų kaupime (papildomai kaupiu (-siu) gyvybės draudimo bendrovėse, pensijų fonduose)
 - Turėsiu pakankamai sukaupto turto ir kitų santaupų (pvz. iš indėlių, investicinių fondų, nekilnojamo turto)
 - Pajamos iš žemės ūkio veiklos
 - Išlaikys vaikai
 - Apie senatvę negalvoju, gyvenu šia diena
 - Kita

10. Ar pritariate šiems teiginiams?

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku
1. Žmonės turėtų pasirūpinti patys savo gerove senatvėje	☒	☐	☐	☐	☐
2. Valstybės pareiga yra rūpintis pensinio amžiaus šalies gyventojų gerove	☐	☐	☐	☐	☐
3. Aš esu patenkintas dabartine pensijų sistema	☐	☐	☐	☐	☐
4. Privatus pensijų kaupimas ateityje stabilizuos pensijų sistemą	☒ ☐		☐	☐	☐
5. Dalyvavimas II pakopos pensijų fonduose turėtų būti privalomas visiems dirbantiems asmenims	☐	☐	☐	☐	☐
6. Aš pritariu pensinio amžiaus ilginimui	☐	☐	☐	☐	☐

11. Kokią senatvės pensijų skaičiavimo sistemą palaikote?

- Sodros
- II pakopos
- III pakopos
- „Taškų“ sistemą
- Virtualių asmeninių sąskaitų sistemą
- Kita
- Nežinau

12. Pažymėkite Jūsų manymu didžiausias pensijų sistemos problemas:

- Demografinės problemos (visuomenės senėjimas, emigracija)
- Ekonominės problemos (krizė)
- Biudžeto deficitas
- Išmokų dubliavimosi problemos

- Neatsakingas politikų socialinis planavimas
 - Per didelis skirtumas tarp pensijų dydžių
 - Per mažos pensijos
 - Pensijų dydžio ribojimas
 - Kita: _____
13. Kokie privačių pensijų fondų rizikos veiksniai Jums labiausiai kelia nerimą:
- Neaiškus kontrolės mechanizmas
 - Neaiški situacija fondo bankroto atveju
 - Investuotų pinigų nuvertėjimas, investicijų praradimas
 - Nėra galimybės pasitraukti iš privačių pensijų fondų sistemos
 - Galima korupcija, ko pasekoje žmonės prarastų pinigus
 - Kita
 - Privačių pensijų fondų rizikos veiksniai nerimo nekelia
14. Nuo ko turėtų priklausyti Jūsų būsimo pensijos dydis?
- Nuo gaunamo darbo užmokesčio
 - Nuo darbo stažo
 - Nuo sumokėtų valstybinio socialinio draudimo įmokų
 - Nuo pasirinkto pensijų fondo veiklos
 - Nuo tuometinės ekonominės, demografinės padėties
 - Kita
15. Kokią dalį dabartinių Jūsų pajamų turėtų sudaryti Jūsų pensija, kad galėtumėte jaustis gaunantis pakankamas pajamas pragyvenimui?
- Iki 50 proc.
 - 51-70 proc.
 - 71-90 proc.
 - 91-100 proc.
 - Daugiau nei 100 proc.
 - Nežinau
16. Kiek lėšų galėtumėte skirti papildomam kaupimui senatvei (Lt)?
- Neskirčiau
 - Iki 100
 - 101 – 200
 - 201 – 300
 - 301 – 400
 - Daugiau kaip 400
17. Ar dalyvaujate pensijų sistemos reformoje, t.y. kaupiate pensiją privačiuose pensijų fonduose?
- Taip, II pakopos pensijų kaupime
 - Taip, III pakopos pensijų kaupime
 - Taip, ir II, ir III pakopos pensijų kaupime
 - Ne (toliau atsakyti tik į 18-19 klausimus)
 - Nežinau
18. Jei nedalyvaujate, tai dėl kokių priežasčių?
- Neturiu žinių apie pensijų sistemos reformą ir dalyvavimą joje
 - Nesidomiu šiuo klausimu, nes manau, šiuo metu tai man nėra aktualu
 - Manau, kad tai nenaudinga
 - Nepasitikiu privačiomis pensijų kaupimo bendrovėmis
 - Man jau per daug metų, nebeapsimoka
 - Kita
19. Jei pensijų kaupime nedalyvaujate, ar planuojate sudaryti pensijų kaupimo ir/arba gyvybės draudimo sutartį?
- Taip

- Ne
- Nežinau

20. Kokią pensijų investavimo kryptį pasirinkote?

- Konservatyvaus investavimo – maža rizika ir mažas tikėtinas pelningumas
- Subalansuotas investavimas – vidutinė rizika ir vidutinis pelningumas
- Aktyvus investavimas – didelė rizika ir didelis tikėtinas pelningumas
- Nežinau

21. Kas paskatino sudaryti pensijų kaupimo ir/arba gyvybės draudimo sutartį?

- Rūpestis dėl pensijos
- Nepasitikėjimas valstybės socialinėmis garantijomis
- Nepasitenkinimas esamais pensijų dydžiais
- Galimybė gauti didesnę pensiją
- Kitų žmonių įtaka, rekomendacijos
- Asmeninis domėjimasis investavimu
- Draudimo brokeris, agentas
- Reklama
- Kita

22. Kurie iš pensijų fondų paslaugos teikimo elementų Jus sudomino pasirašant kaupimo sutartį, ir kaip jie pasiteisino kaupimo metu?

	Visiškai pasiteisino	Pasiteisino	Nei pasiteisino, nei nepasiteisino	Nepasiteisino	Visiškai nepasiteisino
1. Mokesčiai	☐	☐	☐	☐	☐
2. Įmokų dydžiai	☐	☐	☐	☐	☐
3. Investavimo strategija	☐	☐	☐	☐	☐
4. Kaupimo grąža	☐	☐	☐	☐	☐
5. Grąžos ir rizikos santykis	☐	☐	☐	☐	☐
6. Kaupimo ataskaitų informatyvumas ir dažnumas	☐	☐	☐	☐	☐
7. Darbuotojų profesionalumas	☐	☐	☐	☐	☐
7. Kaupimo bendrovės žinomumas	☐	☐	☐	☐	☐

23. Kuris informacijos šaltinis Jums yra svarbiausias, kai domitės pensijų fondų pasiektais rezultatais?

- Pensijų fondų veiklos ataskaitos ir metiniai pranešimai
- Žiniasklaida
- Pensijų kaupimo bendrovių darbuotojai
- Pensijų kaupimo bendrovių svetainės
- Valstybinių institucijų/rinkos priežiūros svetainės (www.sodra.lt, www.vpk.lt ir kt.)
- Specializuoti tinklalapiai (www.pensijusistema.lt ir kt.)
- Draugai, pažystami
- Kita.

24. Ar pritariate žemiau išvardintiems teiginiams?

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku
1. Tiksliai žinau, kokios bendrovės valdomame ir kokį pensijų fondą esu pasirinkęs	☐	☐	☐	☐	☐
2. Žinau savo pensijų fondo investavimo strategiją	☐	☐	☐	☐	☐
3. Tiksliai žinau, kokia suma šiuo metu yra sukaupta mano pensijų fonde	☐	☐	☐	☐	☐
4. Žinau savo pensijų fondų taikomus mokesčius	☐	☐	☐	☐	☐
5. Esu patenkinta savo II pakopos pensijų fondo rezultatais	☐	☐	☐	☐	☐
7. Gaunu pakankamai informacijos apie pensijų fondus bei mano sukauptas lėšas	☐	☐	☐	☐	☐
8. Aš pritariu pervedamų į II pakopos pensijų kaupimo fondus įmokų mažinimui	☐	☐	☐	☐	☐

25. Kokia dalis nuo Jūsų atlyginimo, Jūsų nuomone, turėtų būti pervedama į II pakopos pensijų fondus, kad sistema būtų veiksminga?

- 0 proc.
- 2 proc.
- 5,5 proc.
- Daugiau nei 5,5 proc.
- Nežinau

26. Jei Jums būtų suteikta galimybė nutraukti II pakopos pensijų fondo sutartį ir grįžti į Sodrą, ar Jūs tą padarytumėte?

- Ne
- Taip, nes šiuo metu pervedamos per mažos įmokos (2 proc. nuo atlyginimo)
- Taip, nes labiau pasitikiu Sodra nei privačiais pensijų fondais
- Taip, nes per dideli pensijų fondų valdytojų mokesčiai
- Taip, dėl kitų priežasčių
- Nežinau/ Nesu apsisprendęs

APKLAUSOS METU GAUTŲ REZULTATŲ SUVESTINĖ

Klausimas	Atsakymo variantai	Dažnis, vnt.
Amžius	Iki 25 m.	27
	26-35 m.	130
	36-50 m.	32
	Virš 50 m.	13
Vidutinės mėnesio pajamos	Iki 800 Lt	28
	801-1500 Lt	41
	1051-2500 Lt	87
	2501-3500 Lt	29
	Virš 3501 Lt	17
Lytis	Vyrai	71
	Moterys	131
Gyvenamoji vieta	Didieji miestai	145
	Kiti miestai	35
	Kaimiškos vietovės	22
Išsilavinimas	Pagrindinis, vidurinis	33
	Aukštesnysis	14
	Aukštasis	155
Statusas	Dirbantys	175
	Nedirbantys	27
Socialinė grupė	Darbininkai	18
	Specialistai, tarnautojai	131
	Vadovai	15
	Verslininkai, ūkininkai, dirbantys savarankiškai	8
	Studentai	11
	Bedarbiai	16
	Kita	3
Patraukliausias būdas taupyti pensijai	Sodroje	36
	Pensijų fonduose	37
	Kaupiamajame gyvybės draudime	23
	Investuojant į investicinius fondus	19
	Kaupiant pinigus banko sąskaitoje	26
	Perkant nekilnojamąjį turtą su tikslu parduoti ateityje	42
	Kita	19
LĖŠŲ ŠALTINIAI, IŠ KURIŲ PLANUOJAMA GYVENTI IŠĖJUS Į PENSIJĄ		
Sodros pensijos	Neplanuoja	55
	Planuoja	147
II pakopos pensijų fonde sukauptų lėšų	Neplanuoja	112
	Planuoja	90
III pakopos pensijų fonde sukauptų lėšų	Neplanuoja	164
	Planuoja	38
Iš sukaupto turto ir kitų santaupų	Neplanuoja	142
	Planuoja	60
Pajamų iš žemės ūkio veiklos	Neplanuoja	190

	Planuoja	12
Išlaikys vaikai	Neplanuoja	197
	Planuoja	5
Apie senatvę negalvoja	Neplanuoja	159
	Planuoja	43
Iš kitų šaltinių	Neplanuoja	178
	Planuoja	24
Žmonės turėtų pasirūpinti patys savo gerove senatvėje	Visiškai nesutinku	20
	Nesutinku	12
	Nei sutinku, nei nesutinku	59
	Sutinku	64
	Visiškai sutinku	47
Valstybės pareiga yra rūpintis pensinio amžiaus šalies gyventojų gerove	Visiškai nesutinku	0
	Nesutinku	3
	Nei sutinku, nei nesutinku	26
	Sutinku	93
	Visiškai sutinku	80
Aš esu patenkintas dabartine pensijų sistema	Visiškai nesutinku	58
	Nesutinku	76
	Nei sutinku, nei nesutinku	60
	Sutinku	6
	Visiškai sutinku	2
Privatus pensijų kaupimas ateityje stabilizuos pensijų sistemą	Visiškai nesutinku	18
	Nesutinku	29
	Nei sutinku, nei nesutinku	109
	Sutinku	40
	Visiškai sutinku	6
Dalyvavimas II pakopos pensijų fonduose turėtų būti privalomas visiems dirbantiems asmenims	Visiškai nesutinku	31
	Nesutinku	39
	Nei sutinku, nei nesutinku	67
	Sutinku	50
	Visiškai sutinku	15
Aš pritariu pensinio amžiaus ilginimui	Visiškai nesutinku	97
	Nesutinku	63
	Nei sutinku, nei nesutinku	22
	Sutinku	13
	Visiškai sutinku	7
Sodros	Nepalaiko	149
	Palaiko	53
II pakopos pensijų fondų	Nepalaiko	159
	Palaiko	43
III pakopos pensijų fondų	Nepalaiko	177
	Palaiko	25
"Taškų" sistemos	Nepalaiko	198
	Palaiko	4
Virtualių asmeninių sąskaitų sistemos	Nepalaiko	160
	Palaiko	42
Kita	Nepalaiko	181
	Palaiko	21

Neturi nuomonės	Nepalaiko	116
	Palaiko	86
Demografinės problemos	Nesutinka	79
	Sutinka	124
Ekonominės problemos (krizė)	Nesutinka	106
	Sutinka	97
Biudžeto deficitas	Nesutinka	121
	Sutinka	82
Išmokų dubliavimosi problemos	Nesutinka	164
	Sutinka	39
Neatsakingas politikų socialinis planavimas	Nesutinka	55
	Sutinka	148
Per didelis skirtumas tarp pensijų dydžių	Nesutinka	163
	Sutinka	40
Per mažos pensijos	Nesutinka	83
	Sutinka	120
Pensijų dydžio ribojimas	Nesutinka	165
	Sutinka	38
Kita	Nesutinka	201
	Sutinka	2
Neaiškus kontrolės mechanizmas	Nekelia	89
	Kelia	113
Neaiški situacija fondo bankroto atveju	Nekelia	73
	Kelia	129
Investuotų pinigų nuvertėjimas, investicijų praradimas	Nekelia	80
	Kelia	122
Nėra galimybės pasitraukti iš privačių pensijų fondų sistemos	Nekelia	156
	Kelia	46
Galima korupcija, ko pasekoje žmonės prarastų pinigus	Nekelia	124
	Kelia	78
Kita	Nekelia	197
	Kelia	5
Privačių pensijų fondų rizikos veiksniai nerimo nekelia	Nekelia	198
	Kelia	4
Gaunamo darbo užmokesčio	Neturėtų	68
	Turėtų priklausyti	134
Darbo stažo	Neturėtų	69
	Turėtų priklausyti	133
Sumokėtų valstybinio socialinio draudimo įmokų	Neturėtų	82
	Turėtų priklausyti	120
Pasirinkto pensijų fondo veiklos	Neturėtų	159
	Turėtų priklausyti	43
Tuometinės ekonominės, demografinės padėties	Neturėtų	185
	Turėtų priklausyti	17
Kita	Neturėtų	201
	Turėtų priklausyti	1
Dabartinių pajamų dalies pensijos dydis, užtikrinantis pakankamas pajamas pragyvenimui	Iki 50 proc.	6
	51-70 proc.	49
	71-90 proc.	60
	91-100 proc.	51

	Virš 100 proc.	15
	Neturi nuomonės	21
Lėšų dalis, kurią galėtų skirti papildomam kaupimui sentavei	Neskirtų	36
	Iki 100 Lt	84
	101-200 Lt	55
	201-300 Lt	11
	301-400 Lt	8
	Virš 400 Lt	8
Dalyvavimas pensijų reformoje	Kaupia lėšas II pakopos pensijų fonduose	79
	Kaupia lėšas III pakopos pensijų fonduose	13
	Kaupia lėšas II ir III pakopos pensijų fonduose	24
	Nedalyvauja	74
	Neturi nuomonės	12
Neturi žinių apie pensijų sistemos reformą ir dalyvavimą joje	Ne	180
	Taip	22
Nesidomi šiuo klausimu, nes mano, šiuo metu tai man nėra aktualu	Ne	183
	Taip	19
Mano, kad tai nenaudinga	Ne	180
	Taip	22
Nepasitiki privačiomis pensijų kaupimo bendrovėmis	Ne	168
	Taip	34
Mano, kad jiems jau per daug metų ir nebeapsimoka	Ne	196
	Taip	6
Kita	Ne	198
	Taip	4
Planai sudaryti pensijų kaupimo ar gyvybės draudimo sutartį	Planuoja	8
	Neplanuoja	35
	Neturi nuomonės	31
Pasirinkta pensijų investavimo kryptis	Konservatyvaus investavimo	14
	Subalansuoto investavimo	42
	Aktyvaus investavimo	36
	Nežino	24
Rūpestis dėl pensijos	Nepaskatino	159
	Paskatino	43
Nepasitikėjimas valstybės socialinėmis garantijomis	Nepaskatino	165
	Paskatino	37
Nepasitenkinimas esamais pensijų dydžiais	Nepaskatino	166
	Paskatino	36
Galimybė gauti didesnę pensiją	Nepaskatino	145
	Paskatino	57
Kitų žmonių įtaka, rekomendacijos	Nepaskatino	170
	Paskatino	32
Asmeninis domėjimasis investavimu	Nepaskatino	175
	Paskatino	27
Draudimo brokeris, agentas	Nepaskatino	182
	Paskatino	20
Reklama	Nepaskatino	199
	Paskatino	3
Kita	Nepaskatino	196
	Paskatino	6

Mokesčiai	Visiškai nepasiteisino	9
	Nepasiteisino	5
	Nei pasiteisino, nei nepasiteisino	67
	Pasiteisino	13
	Visiškai pasiteisino	7
Įmokų dydžiai	Visiškai nepasiteisino	11
	Nepasiteisino	12
	Nei pasiteisino, nei nepasiteisino	58
	Pasiteisino	17
	Visiškai pasiteisino	7
Investavimo strategija	Visiškai nepasiteisino	4
	Nepasiteisino	15
	Nei pasiteisino, nei nepasiteisino	58
	Pasiteisino	21
	Visiškai pasiteisino	6
Kaupimo grąžą	Visiškai nepasiteisino	6
	Nepasiteisino	14
	Nei pasiteisino, nei nepasiteisino	62
	Pasiteisino	11
	Visiškai pasiteisino	6
Grąžos ir rizikos santykis	Visiškai nepasiteisino	2
	Nepasiteisino	6
	Nei pasiteisino, nei nepasiteisino	65
	Pasiteisino	20
	Visiškai pasiteisino	6
Kaupimo ataskaitų informatyvumas ir dažnumas	Visiškai nepasiteisino	5
	Nepasiteisino	9
	Nei pasiteisino, nei nepasiteisino	54
	Pasiteisino	21
	Visiškai pasiteisino	11
Darbuotojų profesionalumas	Visiškai nepasiteisino	5
	Nepasiteisino	11
	Nei pasiteisino, nei nepasiteisino	52
	Pasiteisino	18
	Visiškai pasiteisino	8
Kaupimo bendrovės žinomumas	Visiškai nepasiteisino	2
	Nepasiteisino	12
	Nei pasiteisino, nei nepasiteisino	44
	Pasiteisino	31
	Visiškai pasiteisino	11
Svarbiausias informacijos šaltinis domintis pensijų fondų pasiektais rezultatais	0	86
	Pensijų fondų veiklos ataskaitos ir metiniai pranešimai	70
	Žiniasklaida	6
	Pensijų kaupimo bendrovių darbuotojai	0
	Pensijų kaupimo bendrovių svetainės	12
	Valstybinių institucijų/rinkos priežiūros svetainės	9
	Specializuoti tinklalapiai	6
	Draugai, pažįstami	5
	Kita	8

Tiksliai žinau, kokios bendrovės valdomame ir kokį pensijų fondą esu pasirinkęs	Visiškai nesutinku	1
	Nesutinku	10
	Nei sutinku, nei nesutinku	12
	Sutinku	35
	Visiškai sutinku	58
Žinau savo pensijų fondo investavimo strategiją	Visiškai nesutinku	5
	Nesutinku	21
	Nei sutinku, nei nesutinku	32
	Sutinku	39
	Visiškai sutinku	19
Tiksliai žinau, kokia suma šiuo metu yra sukaupta mano pensijų funde	Visiškai nesutinku	8
	Nesutinku	27
	Nei sutinku, nei nesutinku	19
	Sutinku	38
	Visiškai sutinku	24
Žinau savo pensijų fondų taikomus mokesčius	Visiškai nesutinku	10
	Nesutinku	39
	Nei sutinku, nei nesutinku	27
	Sutinku	31
	Visiškai sutinku	9
Esu patenkinta savo II pakopos pensijų fondo rezultatais	Visiškai nesutinku	8
	Nesutinku	21
	Nei sutinku, nei nesutinku	56
	Sutinku	23
	Visiškai sutinku	8
Gaunu pakankamai informacijos apie pensijų fondus bei mano sukauptas lėšas	Visiškai nesutinku	7
	Nesutinku	27
	Nei sutinku, nei nesutinku	28
	Sutinku	33
	Visiškai sutinku	21
Aš pritariu pervedamų į II pakopos pensijų kaupimo fondus įmokų mažinimui	Visiškai nesutinku	42
	Nesutinku	33
	Nei sutinku, nei nesutinku	25
	Sutinku	8
	Visiškai sutinku	8
Atlyginimo dalis, kuri turėtų būti pervedama į II pakopos pensijų fondus	0 proc.	2
	2 proc.	18
	5,5 proc.	44
	Virš 5,5 proc.	34
	Neturi nuomonės	18
II pakopos pensijų fondų sutarties nutraukimo ir grąžino į Sodrą sutikimas	Nesutiktų	53
	Sutiktų, nes šiuo metu pervedamos per mažos įmokos (2 proc. nuo atlyginimo)	10
	Sutiktų, nes labiau pasitikiu Sodra nei privačiais pensijų fondais	1
	Sutiktų, nes per dideli pensijų fondų valdytojų mokesčiai	4
	Sutiktų dėl kitų priežasčių	10
	Neturi nuomonės, neapsisprendę	38

TYRIMO REZULTATŲ APSKAIČIAVIMŲ PAGAL RESPONDENTŲ AMŽIŲ IR
RESPONDENTŲ GAUNAMAS PAJAMASLENTE DUOMENŲ LENTELĖS

1 lentelė. Lėšų šaltiniai, iš kurių planuojama gyventi išėjus į pensiją tarp skirtingo amžiaus respondentų

	Amžius				χ^2	p
	<i>Iki 25 m.</i>	<i>26-35 m.</i>	<i>36-50 m.</i>	<i>Virš 50 m.</i>		
Sodros pensijos	70,4%	67,7%	84,4%	100,0%	8,810	0,032
II pakopos pensijų fonde sukauptų lėšų	22,2%	51,5%	40,6%	30,8%	9,218	0,027
III pakopos pensijų fonde sukauptų lėšų	18,5%	20,8%	12,5%	15,4%	1,262	0,738
Iš sukaupto turto ir kitų santaupų	25,9%	33,8%	12,5%	38,5%	6,266	0,099
Pajamų iš žemės ūkio veiklos	7,4%	1,5%	0,0%	61,5%	78,550	0,000
Išlaikys vaikai	7,4%	1,5%	0,0%	7,7%	5,471	0,140
Apie senatvę negalvoja	48,1%	17,7%	21,9%	0,0%	16,151	0,001
Iš kitų šaltinių	7,4%	13,1%	6,3%	23,1%	3,219	0,359

2 lentelė. Lėšų šaltiniai, iš kurių planuojama gyventi išėjus į pensiją tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų

	Vidutinės mėnesio pajamos					χ^2	p
	<i>Iki 800 Lt</i>	<i>801-1500 Lt</i>	<i>1501-2500 Lt</i>	<i>2501-3500 Lt</i>	<i>Virš 3501 Lt</i>		
Sodros pensijos	67,9%	75,6%	81,6%	69,0%	35,3%	16,200	0,003
II pakopos pensijų fonde sukauptų lėšų	10,7%	29,3%	54,0%	69,0%	47,1%	27,054	0,000

III pakopos pensijų fonde sukauptų lėšų	0,0%	9,8%	19,5%	24,1%	58,8%	27,078	0,000
Iš sukaupto turto ir kitų santaupų	10,7%	26,8%	29,9%	41,4%	47,1%	9,345	0,053
Pajamų iš žemės ūkio veiklos	10,7%	12,2%	2,3%	6,9%	0,0%	7,198	0,126
Išlaikys vaikai	0,0%	2,4%	2,3%	0,0%	11,8%	7,535	0,110
Apie senatvę negalvoja	25,0%	22,0%	27,6%	0,0%	17,6%	10,279	0,036
Iš kitų šaltinių	7,1%	12,2%	17,2%	0,0%	11,8%	6,902	0,141

3 lentelė. Teiginių apie pensijų sistemą įvertinimų vidurkiai tarp skirtingo amžiaus respondentų

	Amžius				<i>p</i>
	<i>Iki 25 m.</i>	<i>26-35 m.</i>	<i>36-50 m.</i>	<i>Virš 50 m.</i>	
Žmonės turėtų pasirūpinti patys savo gerove senatvėje	3,11	3,78	2,88	3,46	0,000
Valstybės pareiga yra rūpintis pensinio amžiaus šalies gyventojų gerove	4,19	4,18	4,47	4,31	0,178
Aš esu patenkintas dabartine pensijų sistema	2,37	2,07	2,19	1,62	0,136
Privatus pensijų kaupimas ateityje stabilizuos pensijų sistemą	2,89	3,06	2,50	2,85	0,010
Dalyvavimas II pakopos pensijų fonduose turėtų būti privalomas visiems dirbantiems asmenims	2,81	2,99	2,72	2,54	0,599
Aš pritariu pensinio amžiaus ilginimui	2,41	1,78	1,78	1,69	0,456

4 lentelė. Teiginių apie pensijų sistemą įvertinimų vidurkiai tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų

	Vidutinės mėnesio pajamos					<i>p</i>
	<i>Iki 800 Lt</i>	<i>801-1500 Lt</i>	<i>1501-2500 Lt</i>	<i>2501-3500 Lt</i>	<i>Virš 3501 Lt</i>	
Žmonės turėtų pasirūpinti patys savo gerove senatvėje	3,04	2,90	3,74	3,59	4,65	0,000
Valstybės pareiga yra rūpintis pensinio amžiaus šalies gyventojų	4,21	4,24	4,34	4,24	3,71	0,275

gerove						
Aš esu patenkintas dabartine pensijų sistema	2,36	1,85	2,20	1,97	2,00	0,150
Privatus pensijų kaupimas ateityje stabilizuos pensijų sistemą	2,93	2,63	3,07	2,86	3,12	0,089
Dalyvavimas II pakopos pensijų fonduose turėtų būti privalomas visiems dirbantiems asmenims	2,86	2,83	3,00	2,48	3,29	0,159
Aš pritariu pensinio amžiaus ilginimui	2,07	1,59	2,02	1,48	2,00	0,121

5 lentelė. Palaikomos senatvės pensijų skaičiavimo sistemos tarp skirtingo amžiaus respondentų

	Amžius				χ^2	p
	<i>Iki 25 m.</i>	<i>26-35 m.</i>	<i>36-50 m.</i>	<i>Virš 50 m.</i>		
Sodros	29,6%	20,8%	40,6%	38,5%	6,595	0,086
II pakopos pensijų fondų	18,5%	23,1%	18,8%	15,4%	0,765	0,858
III pakopos pensijų fondų	0,0%	16,9%	3,1%	15,4%	8,926	0,030
"Taškų" sistemos	0,0%	0,8%	9,4%	0,0%	10,806	0,013
Virtualių asmeninių sąskaitų sistemos	33,3%	16,9%	21,9%	30,8%	4,569	0,206
Kita	7,4%	11,5%	6,3%	15,4%	1,379	0,711
Neturi nuomonės	40,7%	43,8%	40,6%	38,5%	0,263	0,967

6 lentelė. Palaikomos senatvės pensijų skaičiavimo sistemos tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų

	Vidutinės mėnesio pajamos					χ^2	p
	<i>Iki 800 Lt</i>	<i>801-1500 Lt</i>	<i>1501-2500 Lt</i>	<i>2501-3500 Lt</i>	<i>Virš 3501 Lt</i>		
Sodros	32,1%	17,1%	27,6%	27,6%	29,4%	2,481	0,648
II pakopos pensijų fondų	17,9%	12,2%	23,0%	37,9%	11,8%	8,084	0,089
III pakopos pensijų fondų	17,9%	9,8%	10,3%	10,3%	23,5%	3,427	0,489
"Taškų" sistemos	0,0%	0,0%	1,1%	0,0%	17,6%	23,787	0,000

Virtualių asmeninių sąskaitų sistemos	3,6%	12,2%	21,8%	34,5%	41,2%	14,529	0,006
Kita	7,1%	4,9%	12,6%	20,7%	0,0%	7,401	0,116
Neturi nuomonės	57,1%	51,2%	39,1%	24,1%	47,1%	8,290	0,082

7 lentelė. Didžiausios pensijų sistemos problemos tarp skirtingo amžiaus respondentų

	Amžius				χ^2	<i>p</i>
	<i>Iki 25 m.</i>	<i>26-35 m.</i>	<i>36-50 m.</i>	<i>Virš 50 m.</i>		
Demografinės problemos	51,9%	69,2%	56,3%	7,7%	20,462	0,000
Ekonominės problemos (krizė)	44,4%	53,8%	34,4%	23,1%	7,520	0,057
Biudžeto deficitas	48,1%	42,3%	31,3%	30,8%	2,476	0,480
Išmokų dubliavimosi problemos	22,2%	14,6%	34,4%	23,1%	6,766	0,080
Neatsakingas politikų socialinis planavimas	85,2%	74,6%	46,9%	92,3%	15,658	0,001
Per didelis skirtumas tarp pensijų dydžių	25,9%	15,4%	31,3%	23,1%	4,964	0,174
Per mažos pensijos	77,8%	59,2%	53,1%	38,5%	6,669	0,083
Pensijų dydžio ribojimas	33,3%	16,9%	21,9%	0,0%	7,240	0,065
Kita	0,0%	0,0%	0,0%	15,4%	29,368	0,000

8 lentelė. Didžiausios pensijų sistemos problemos tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų

	Vidutinės mėnesio pajamos					χ^2	<i>p</i>
	<i>Iki 800 Lt</i>	<i>801-1500 Lt</i>	<i>1501-2500 Lt</i>	<i>2501-3500 Lt</i>	<i>Virš 3501 Lt</i>		
Demografinės problemos	35,7%	53,7%	74,7%	62,1%	47,1%	16,716	0,002
Ekonominės problemos (krizė)	50,0%	41,5%	44,8%	69,0%	35,3%	7,292	0,121
Biudžeto deficitas	35,7%	48,8%	32,2%	37,9%	76,5%	13,126	0,011

Išmokų dubliavimosi problemos	14,3%	12,2%	24,1%	20,7%	17,6%	3,153	0,533
Neatsakingas politikų socialinis planavimas	57,1%	75,6%	77,0%	75,9%	64,7%	5,106	0,277
Per didelis skirtumas tarp pensijų dydžių	10,7%	26,8%	17,2%	27,6%	17,6%	4,246	0,374
Per mažos pensijos	85,7%	53,7%	56,3%	62,1%	41,2%	11,369	0,023
Pensijų dydžio ribojimas	10,7%	9,8%	16,1%	34,5%	41,2%	14,055	0,007
Kita	0,0%	0,0%	2,3%	0,0%	0,0%	2,670	0,614

9 lentelė. Labiausiai nerimą keliantys privačių pensijų fondų veiksniai tarp skirtingo amžiaus respondentų

	Amžius				χ^2	p
	<i>Iki 25 m.</i>	<i>26-35 m.</i>	<i>36-50 m.</i>	<i>Virš 50 m.</i>		
Neaiškus kontrolės mechanizmas	33,3%	63,8%	53,1%	30,8%	12,340	0,006
Neaiški situacija fondo bankroto atveju	66,7%	64,6%	65,6%	46,2%	1,933	0,586
Investuotų pinigų nuvertėjimas, investicijų praradimas	81,5%	59,2%	59,4%	30,8%	9,877	0,020
Nėra galimybės pasitraukti iš privačių pensijų fondų sistemos	18,5%	24,6%	15,6%	30,8%	1,931	0,587
Galima korupcija, ko pasekoje žmonės prarastų pinigus	74,1%	34,6%	15,6%	61,5%	25,217	0,000
Kita	7,4%	0,0%	3,1%	15,4%	15,051	0,002
Privačių pensijų fondų rizikos veiksniai nerimo nekelia	0,0%	1,5%	3,1%	7,7%	3,078	0,380

10 lentelė. Labiausiai nerimą keliantys privačių pensijų fondų veiksniai tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų

	Vidutinės mėnesio pajamos					χ^2	<i>p</i>
	<i>Iki 800 Lt</i>	<i>801-1500 Lt</i>	<i>1501-2500 Lt</i>	<i>2501-3500 Lt</i>	<i>Virš 3501 Lt</i>		
Neaiškus kontrolės mechanizmas	35,7%	53,7%	74,7%	62,1%	47,1%	23,676	0,000
Neaiški situacija fondo bankroto atveju	50,0%	41,5%	44,8%	69,0%	35,3%	9,322	0,054
Investuotų pinigų nuvertėjimas, investicijų praradimas	35,7%	48,8%	32,2%	37,9%	76,5%	6,925	0,140
Nėra galimybės pasitraukti iš privačių pensijų fondų sistemos	14,3%	12,2%	24,1%	20,7%	17,6%	4,421	0,352
Galima korupcija, ko pasekoje žmonės prarastų pinigus	57,1%	75,6%	77,0%	75,9%	64,7%	6,777	0,148
Kita	10,7%	26,8%	17,2%	27,6%	17,6%	13,071	0,011
Privačių pensijų fondų rizikos veiksniai nerimo nekelia	85,7%	53,7%	56,3%	62,1%	41,2%	23,676	0,000

11 lentelė. Veiksniai, nuo kurių turėtų priklausyti būsimos pensijos dydis tarp skirtingo amžiaus respondentų

	Amžius				χ^2	<i>p</i>
	<i>Iki 25 m.</i>	<i>26-35 m.</i>	<i>36-50 m.</i>	<i>Virš 50 m.</i>		
Gaunamo darbo užmokesčio	63,0%	66,9%	75,0%	46,2%	3,604	0,307
Darbo stažo	77,8%	57,7%	87,5%	69,2%	12,290	0,006
Sumokėtų valstybinio socialinio draudimo įmokų	37,0%	64,6%	59,4%	53,8%	7,232	0,065
Pasirinkto pensijų fondo veiklos	11,1%	25,4%	15,6%	15,4%	3,854	0,278
Tuometinės ekonominės, demografinės padėties	11,1%	10,0%	3,1%	0,0%	3,035	0,386
Kita	0,0%	0,8%	0,0%	0,0%	0,557	0,906

12 lentelė Veiksniai, nuo kurių turėtų priklausyti būsimos pensijos dydis tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų

	Vidutinės mėnesio pajamos					χ^2	<i>p</i>
	<i>Iki 800 Lt</i>	<i>801-1500 Lt</i>	<i>1501-2500 Lt</i>	<i>2501-3500 Lt</i>	<i>Virš 3501 Lt</i>		
Gaunamo darbo užmokesčio	46,4%	63,4%	64,4%	75,9%	100,0%	15,082	0,005
Darbo stažo	75,0%	63,4%	70,1%	62,1%	41,2%	6,640	0,156
Sumokėtų valstybinio socialinio draudimo įmokų	32,1%	65,9%	66,7%	75,9%	23,5%	23,569	0,000
Pasirinkto pensijų fondo veiklos	7,1%	19,5%	24,1%	20,7%	35,3%	5,839	0,212
Tuometinės ekonominės, demografinės padėties	10,7%	0,0%	13,8%	6,9%	0,0%	8,872	0,064
Kita	0,0%	0,0%	1,1%	0,0%	0,0%	1,328	0,857

13 lentelė. Lėšų nekaupimo privačiuose pensijų fonduose priežastys tarp skirtingo amžiaus respondentų

	Amžius				χ^2	<i>p</i>
	<i>Iki 25 m.</i>	<i>26-35 m.</i>	<i>36-50 m.</i>	<i>Virš 50 m.</i>		
Neturi žinių apie pensijų sistemos reformą ir dalyvavimą joje	25,9%	9,2%	0,0%	23,1%	12,558	0,006
Nesidomi šiuo klausimu, nes mano, šiuo metu tai man nėra aktualu	29,6%	7,7%	3,1%	0,0%	16,239	0,001
Mano, kad tai nenaudinga	18,5%	5,4%	21,9%	23,1%	11,647	0,009
Nepasitiki privačiomis pensijų kaupimo bendrovėmis	22,2%	15,4%	15,6%	23,1%	1,150	0,765
Mano, kad jiems jau per daug metų ir nebeapsimoka	0,0%	0,0%	9,4%	23,1%	27,596	0,000
Kita	3,7%	2,3%	0,0%	0,0%	1,394	0,707

14 lentelė Lėšų nekaupimo privačiuose pensijų fonduose priežastys tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų

	Vidutinės mėnesio pajamos	χ^2	<i>p</i>

	<i>Iki 800 Lt</i>	<i>801-1500 Lt</i>	<i>1501-2500 Lt</i>	<i>2501-3500 Lt</i>	<i>Virš 3501 Lt</i>		
Neturi žinių apie pensijų sistemos reformą ir dalyvavimą joje	7,1%	26,8%	9,2%	0,0%	5,9%	57,149	0,000
Nesidomi šiuo klausimu, nes mano, šiuo metu tai man nėra aktualu	46,4%	12,2%	1,1%	0,0%	0,0%	7,516	0,111
Mano, kad tai nenaudinga	3,6%	19,5%	12,6%	6,9%	0,0%	13,688	0,008
Nepasitiki privačiomis pensijų kaupimo bendrovėmis	17,9%	34,1%	13,8%	10,3%	0,0%	2,283	0,684
Mano, kad jiems jau per daug metų ir nebeapsimoka	3,6%	2,4%	4,6%	0,0%	0,0%	1,385	0,847
Kita	3,6%	2,4%	2,3%	0,0%	0,0%	57,149	0,000

15 lentelė. Priežastys, paskatinusios sudaryti pensijų kaupimo ir (ar) gyvybės draudimo sutartį tarp skirtingo amžiaus respondentų

	Amžius				χ^2	<i>p</i>
	<i>Iki 25 m.</i>	<i>26-35 m.</i>	<i>36-50 m.</i>	<i>Virš 50 m.</i>		
Rūpestis dėl pensijos	14,8%	21,5%	28,1%	15,4%	1,843	0,606
Nepasitikėjimas valstybės socialinėmis garantijomis	18,5%	18,5%	18,8%	15,4%	0,081	0,994
Nepasitenkinimas esamais pensijų dydžiais	14,8%	17,7%	21,9%	15,4%	0,580	0,901
Galimybė gauti didesnę pensiją	25,9%	31,5%	21,9%	15,4%	2,470	0,481
Kitų žmonių įtaka, rekomendacijos	3,7%	20,8%	12,5%	0,0%	8,066	0,045
Asmeninis domėjimasis investavimu	7,4%	13,1%	25,0%	0,0%	6,583	0,086
Draudimo brokeris, agentas	7,4%	13,8%	0,0%	0,0%	7,401	0,060
Reklama	0,0%	1,5%	3,1%	0,0%	1,194	0,755
Kita	0,0%	2,3%	3,1%	15,4%	7,979	0,046

16 lentelė. Priežastys, paskatinusios sudaryti pensijų kaupimo ir (ar) gyvybės draudimo sutartį tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų

	Vidutinės mėnesio pajamos					χ^2	p
	Iki 800 Lt	801-1500 Lt	1501-2500 Lt	2501-3500 Lt	Virš 3501 Lt		
Rūpestis dėl pensijos	7,1%	29,3%	24,1%	10,3%	29,4%	8,066	0,089
Nepasitikėjimas valstybės socialinėmis garantijomis	0,0%	22,0%	14,9%	41,4%	17,6%	17,617	0,001
Nepasitenkinimas esamais pensijų dydžiais	0,0%	14,6%	20,7%	24,1%	29,4%	9,194	0,056
Galimybė gauti didesnę pensiją	0,0%	17,1%	34,5%	41,4%	47,1%	20,666	0,000
Kitų žmonių įtaka, rekomendacijos	14,3%	7,3%	18,4%	20,7%	17,6%	3,262	0,515
Asmeninis domėjimasis investavimu	3,6%	4,9%	18,4%	6,9%	35,3%	14,875	0,005
Draudimo brokeris, agentas	0,0%	12,2%	11,5%	17,2%	0,0%	7,186	0,126
Reklama	0,0%	0,0%	2,3%	3,4%	0,0%	2,454	0,653
Kita	0,0%	0,0%	3,4%	10,3%	0,0%	8,174	0,085

17 lentelė. Elementų, sudominusių pasirašant pensijų kaupimo sutartį, įvertinimų vidurkiai tarp skirtingo amžiaus respondentų

	Amžius				p
	Iki 25 m.	26-35 m.	36-50 m.	Virš 50 m.	
Mokesčiai	3,22	3,14	2,63	2,50	0,127
Įmokų dydžiai	3,22	3,18	2,31	1,00	0,000
Investavimo strategija	3,00	3,27	2,46	2,00	0,004
Kaupimo grąžą	3,11	3,16	2,23	1,50	0,000
Grąžos ir rizikos santykis	3,11	3,34	3,00	2,00	0,031
Kaupimo ataskaitų informatyvumas ir dažnumas	3,11	3,46	2,46	2,00	0,001
Darbuotojų profesionalumas	3,11	3,39	2,15	1,00	0,000
Kaupimo bendrovės žinomumas	3,11	3,61	2,60	2,50	0,000

18 lentelė. Elementų, sudominusių pasirašant pensijų kaupimo sutartį, įvertinimų vidurkiai tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų

	Vidutinės mėnesio pajamos					<i>p</i>
	<i>Iki 800 Lt</i>	<i>801-1500 Lt</i>	<i>1501-2500 Lt</i>	<i>2501-3500 Lt</i>	<i>Virš 3501 Lt</i>	
Mokesčiai	3,00	3,00	3,08	2,87	3,21	0,564
Įmokų dydžiai	2,60	3,20	3,13	2,83	2,57	0,236
Investavimo strategija	2,60	3,33	3,18	3,00	2,93	0,337
Kaupimo grąžą	2,60	3,10	3,17	2,95	2,36	0,002
Grąžos ir rizikos santykis	2,60	3,10	3,31	3,27	3,14	0,180
Kaupimo ataskaitų informatyvumas ir dažnumas	2,80	3,70	3,40	3,00	2,93	0,129
Darbuotojų profesionalumas	2,60	3,38	3,35	3,04	2,58	0,089
Kaupimo bendrovės žinomumas	2,60	3,38	3,62	3,09	3,21	0,029

19 lentelė. Pritarimo teiginiams apie pensijų fondus įvertinimų vidurkiai tarp skirtingo amžiaus respondentų

	Amžius				<i>p</i>
	<i>Iki 25 m.</i>	<i>26-35 m.</i>	<i>36-50 m.</i>	<i>Virš 50 m.</i>	
Tiksliai žinau, kokios bendrovės valdomame ir kokį pensijų fondą esu pasirinkęs	3,33	4,30	3,94	5,00	0,003
Žinau savo pensijų fondo investavimo strategiją	3,33	3,49	2,82	4,00	0,116
Tiksliai žinau, kokia suma šiuo metu yra sukaupta mano pensijų fonde	2,78	3,44	3,53	2,50	0,143
Žinau savo pensijų fondų taikomus mokesčius	2,56	2,99	2,71	3,00	0,571
Esu patenkinta savo II pakopos pensijų fondo rezultatais	3,00	3,16	2,41	2,50	0,025
Gaunu pakankamai informacijos apie pensijų fondus bei mano sukauptas lėšas	1,67	3,51	3,24	2,50	0,001
Aš pritariu pervedamų į II pakopos pensijų kaupimo fondus įmokų mažinimui	2,44	2,23	2,18	1,00	0,081

20 lentelė. Pritarimo teiginiams apie pensijų fondus įvertinimų vidurkiai tarp skirtingas pajamas gaunančių respondentų

	Vidutinės mėnesio pajamos					<i>P</i>
	<i>Iki 800 Lt</i>	<i>801-1500 Lt</i>	<i>1501-2500 Lt</i>	<i>2501-3500 Lt</i>	<i>Virš 3501 Lt</i>	
Tiksliai žinau, kokios bendrovės valdomame ir kokį pensijų fondą esu pasirinkęs	3,86	3,69	4,20	4,29	4,79	0,007
Žinau savo pensijų fondo investavimo strategiją	3,86	3,38	3,38	3,00	3,93	0,117
Tiksliai žinau, kokia suma šiuo metu yra sukaupta mano pensijų fonde	3,86	3,06	3,13	3,63	4,00	0,057
Žinau savo pensijų fondų taikomus mokesčius	3,29	2,69	2,80	3,17	3,00	0,567
Esu patenkinta savo II pakopos pensijų fondo rezultatais	3,86	3,13	3,04	3,08	2,29	0,004
Gaunu pakankamai informacijos apie pensijų fondus bei mano sukauptas lėšas	4,00	2,50	3,25	3,25	4,07	0,003
Aš pritariu pervedamų į II pakopos pensijų kaupimo fondus įmokų mažinimui	2,57	2,63	1,96	2,67	1,64	0,014